

La Vilanova del Franquisme

(Vilanova i la Geltrú, 1939-1979)

Albert Tubau

Edita:

Projecte "Tots els Noms"
(El Penedès 1931-1978)

Amb el suport:

AJUNTAMENT DE
Vilanova i la Geltrú

Consell Comarcal del Garraf

Generalitat de Catalunya
**Departament de Governació
i Relacions Institucionals**

Generalitat de Catalunya
Departament de Governació
i Relacions Institucionals
**Direcció General
de Relacions Institucionals
i amb el Parlament**

CRÈDITS

Núm. IEP 202

Dipòsit legal B- 9745-2015

ISBN 978-84-15017-20-2

Redacció i coordinació: Albert Tubau

Disseny, maquetació i impressió:

Llop Art Impressions

Sant Sadurn d'Anoia, abril 2015

SUMARI

PRÒLEG.....	7
QUATRE MOTS.....	13
1. EL PREÀMBUL DEL FRANQUISME.....	17
El final de la democràcia	
Darreres hores de guerra	
2. PRIMERS TEMPS DE FOSCOR (1939-1945).....	24
I l'endemà, què?	
Díaz Moyano i els nous intèrprets	
Tornar a començar?	
Pascual Fábregas: Falange "auténtica"	
Farinetes i estraperlo	
Unes noves doctrines	
Manuel Navarro: el parèntesi	
Polítiques de racionament	
L'encotillament cultural	
3. EL NOU ESTAT ES CONSOLIDA (1946-1952).....	63
Ferrer Pi: ara sí!	
Obres i més obres	
Recuperació sense racionament	
El repte de viure millor	
El tribut del vilanovisme	
4. DE L'AUTARQUIA AL "DESARROLLISMO" (1953-1958).....	84
Una nova dinàmica	
L'economia de l'ou	
Créixer i multiplicar-se	
Síntomes d'optimisme	
Efervescència cultural	

5. EL CANVI DE RUMB ECONÒMIC (1959-1964)	99
Els contestataris i el TOP	
Societat de consum	
Rambla avall	
Viure pendants del televisor	
Cultura en català	
6. LA GRAN EXPANSIÓ (1965-1969)	112
Esperances i utopies	
Economia de sol i platja	
Ja tenim aigua!	
Amb voluntat de canvi	
7. LA VEU DE L'OPOSICIÓ (1970-1973)	126
Benavent: el relleu	
Retorn a la crisi	
Reconduir la ciutat	
La vitalitat latent	
8. CAP AL DARRER ACTE (1974-1975)	143
El procés de desintegració	
L'economia del conflicte	
L'adaptació de la ciutat	
Oberturisme social i cultural	
9. EL CAMÍ CAP A LA DEMOCRÀCIA (1976-1979)	153
Vilanova i la Geltrú, la “ben plantada”?	
Piqué: el darrer relleu	
L'amalgama politicosocial	
Una ciutat per al poble	
Democràcia!	

10. FER MEMÒRIA (HISTÒRICA?)	180
Perdre's en la semàntica	
Més venjança que perdó	
La memòria de la República	
No era cosa de dos	
Col·laboracionisme forçat?	
I de la reconciliació, què?	
EPÍLEG	193
FONTS BIBLIOGRÀFIQUES	197

PRÒLEG

El període del Franquisme, trenta-sis anys de la nostra història recent, resta encara pendent d'estudis històrics, sobretot a nivell local i comarcal. Necessitem saber què i com fou el Franquisme a nivell local, com va ser la vida quotidiana en la dura postguerra i en els anys del “desarrollismo” per a la gran majoria de la població i quines van ser les actituds de resistència al règim, des de les més petites a les més grans. I és en aquest context que cal felicitar l'estudi realitzat per Albert Tubau sobre la *Vilanova del Franquisme*.

El Franquisme es fonamenta en la victòria militar de la Guerra Civil espanyola i bona part de la seva legislació va ser elaborada en el marc de la citada guerra. Una victòria militar, acompanyada d'una brutal repressió sobre els vençuts que havien de triar entre l'exili, la presó o una brutal marginació. Aquestes són les bases del Franquisme, reforçades per una política econòmica autàrquica que empobrí la majoria de la població i aturà durant més de dos decennis l'evolució econòmica del país. Amb tot, el Franquisme aconseguí de “normalitzar-se”, és a dir, d'esdevenir un marc natural, on la gent naixia, creixia, vivia i moria.

Els anys del “desarrollismo” (les dècades dels seixanta i setanta) representaren un canvi d'imatge del Franquisme, que hagué d'obrir-se a l'economia mundial, que es trobava en una fase expansiva. Això va beneficiar la majoria de la població, que, a poc a poc i treballant moltes hores, aconseguí anar entrant en la societat de consum. Però precisament quan el règim començava a legitimar-se econòmicament, iniciava un progressiu declivi polític, social i cultural. Mentrestant, l'antifranquisme li començà a disputar l'hegemonia ideològica i el control de l'espai públic, posant el règim dictatorial contra les cordes en més d'una ocasió. La força i empenta de l'Assemblea de Catalunya i de les diverses assemblees locals i comarcals del moviment obrer o del moviment estudiantil mostraven que el país estava canviant i que la democràcia i la llibertat començaven a decantar la balança.

Malauradament, l'anomenada *transició* deixà en l'oblit els anònims lluitadors antifranquistes que, encara avui, resten pendents de rebre el merescut homenatge per part d'una ciutadania que gaudeix d'un estat democràtic i d'un sistema de llibertats. Molts d'aquestes lluitadors, d'aquí i de fora, van perdre la feina o van patir la repressió policial i mai han reclamat res. Aquest oblit, però, ha fet que renunciem a analitzar a fons el Franquisme, reduint-lo a categories abstractes com “régimen anterior” o genèriques com

“estat autoritari”. No hem fet net amb el passat i ens obstinem a tancar el llibre sense llegir totes les pàgines, i això va en detriment de la qualitat democràtica.

El llibre que vostès tenen a les seves mans ens permet apropar-nos al Franquisme quotidià en una ciutat mitjana de Catalunya, Vilanova i la Geltrú, entre 1939 i 1979, mercès a la recerca realitzada pel seu autor, l'Albert Tubau, a l'hemeroteca i a l'arxiu, i a l'ús de l'abundosa bibliografia existent sobre aquest període.

El primer que fa l'autor, després de descriure'ns el final de la guerra, és dibuixar-nos la Vilanova de la postguerra amb tots els ets i uts: la instauració del “Nuevo Estado”, la configuració de la Falange local, el racionament i l'estraperlo i la misèria cultural que es vivia a la ciutat. A continuació fa un seguiment de la instauració del Franquisme a Vilanova, des dels personatges clau als fets determinants i els comportaments socials, centrant-se en l'actuació de l'Ajuntament i en la configuració d'una mena de *vilanovisme* franquista que intentà aprofitar l'arrelament sentimental a la ciutat per integrar una part de la població en el sistema polític dictatorial.

En el segon bloc del llibre podem resseguir l'assentament econòmic del Franquisme vilanoví, que permet, alhora, respirar a la ciutat i preparar-se per al creixement del futur. Els anys seixanta marcaran un punt d'inflexió, ja que es deixa enrere la misèria de la postguerra i s'entra en una rudimentària societat de consum. La ciutat de Vilanova viurà uns anys d'expansió econòmica i urbanística que traçaran les vies de creixement de la ciutat. Moment que va paral·lel a la recuperació cultural i a la configuració d'un antifranquisme que, tot i que minoritari, començava a treure el cap.

El tercer bloc, dedicat als anys setanta, està marcat per una doble crisi: la crisi econòmica i la crisi política del règim. Per una banda, el creixement econòmic s'atura a Espanya i Europa, i l'única justificació del règim trontolla. Per una altra, el règim perd suports, incapaç d'oferir alternatives a les noves necessitats i aspiracions socials, mentre l'oposició antifranquista es reforça políticament i socialment. A poc a poc, la iniciativa anirà passant del règim a l'oposició, i això es veurà al carrer i a les places, que van esdevenint progressivament espais de llibertat. Tot plegat farà que, si bé a nivell estatal s'opti pel pacte de les elits, a nivell local, municipal, els anys que van de 1976 a 1979 siguin decisius en la configuració d'unes forces polítiques democràtiques que entomaran l'Ajuntament democràtic, feliçment

recuperat. Bona part dels nous regidors de la fornada de 1979 seran lluitadors antifranquistes del món obrer, veïnal, associatiu i cultural. La veritable ruptura democràtica es produeix a nivell municipal.

Albert Tubau tanca el seu llibre amb una lúcida reflexió sobre les memòries de la República i del Franquisme. Aquesta és una qüestió important, tal com he apuntat més amunt. Sovint s'ha parlat del Franquisme com un període sense memòria, com si la recuperació de la democràcia hagués de comportar la recuperació de la memòria perduda i, més concretament, de la memòria històrica. Però la veritat és, que durant el Franquisme, hi va haver molta memòria i molta memòria històrica: el que va manca fou memòria democràtica. Els que ja tenim uns anys i vam patir el sistema escolar de la dictadura som ben conscients que s'intentava reconstruir una determinada memòria, és a dir, allò que havien de recordar i com havíem de fer-ho i allò que havíem d'oblidar. De la mateixa manera que el sistema franquista, amb el control dels mitjans de comunicació i de l'espai públic, imposava una determinada memòria històrica: la República havia estat un caos i la causant de la Guerra Civil; mentre el Franquisme era el que hi havia posat fi i instaurat la pau i l'ordre.

Imposar aquesta memòria era relativament fàcil amb els quadres intel·lectuals i polítics republicans a la presó o a l'exili i amb el control absolut del poder. A més, una generació que havia nascut durant la guerra, o en el primer Franquisme, prou feina va tenir de poder sobreviure, com per preocupar-se d'aquestes qüestions. De fet, ha estat necessari que tota una generació crescuda en democràcia comenci a fer preguntes i a interrogar-se per aquest passat que no deixa de passar.

Per concloure, cal emfasitzar que aquest llibre, excel·lentment escrit, ens permet de conèixer amb profunditat la *Vilanova del Franquisme*. Una Vilanova que es va moure durant molts anys entre la grisors i els blaus, però que comença a respirar i a tenir altres colors a partir de la dècada dels seixanta. Un llibre que a alguns els servirà per recordar o resituar fets i personatges, i a altres serà com endinsar-se en una dimensió desconeguda, com era Vilanova durant el Franquisme, i d'això no en fa pas tants anys.

Ramon Arnabat

Historiador i membre de l'Institut d'Estudis Penedesencs

*Per a la Guisla i l'Ot,
que s'ho van estalviar*

QUATRE MOTS

Abans d'encetar aquest text, delicat o conflictiu per a uns, necessari i aclaridor per a uns altres, és obligació de qui això signa prescriure algunes notes d'interpretació i guiatge per entendre l'àmbit del treball i les limitacions i les regles del joc autoimposades –amb encert o no– pel mateix autor, en coherència amb la voluntat primigènia del projecte. No es tracta tant d'un text de recerca històrica –cosa que no es pretén–, sinó més aviat d'un intent de divulgació i de reflexió al voltant dels anys de la dictadura franquista a Vilanova i la Geltrú, del 1939 al 1979, acotant simbòlicament i premeditadament l'etapa que se circumscriu entre les eleccions generals de febrer de 1936 i les municipals d'abril de 1979, però ignorant expressament el període de la Guerra Civil que ja disposa d'estudis monogràfics prou documentats.

Així, doncs, lluny d'una anàlisi exhaustiva dels fets, la pretensió de l'autor s'orienta a la crònica sintètica d'un període complex i desigual en el fons i en les formes, però sempre centrat en una dictadura que, cal ser-ne conscients, ho va ser fins al final, i així es va manifestar en la limitació explícita de moltes llibertats individuals i col·lectives i amb un component repressiu indiscutible que es va allargar fins al darrer jorn. La crònica d'un temps que intenta fer conviure les posicions oficials del poder amb les vivències més quotidianes que conformaven la realitat. Uns fets que se centren en l'àmbit local, sense perdre de vista la conjuntura estatal i internacional que forçosament la podia condicionar. Del primer Franquisme, més tancat i ferotge, al tímid oberturisme facilitat per la conjuntura i l'estratègia global. Es tractava, també, de barrejar fets transcendents amb d'altres de més banals, perquè tots ajudaven a entendre la realitat de la ciutat. En alguns moments calia prioritzar el ritme polític i en altres valorar el moment en termes de moviment econòmic o cultural. Síntesi obligada que deixa oberta la necessitat d'estudis –temàtics o cronològics– que permetin aprofundir en els diferents aspectes d'aquest període a escala local. El text –com tota valoració històrica– no escapa a les interpretacions dels fets, forçosament subjectives, que en fa l'autor i que s'expliciten en comentaris i adjectivacions que no han de ser compartits necessàriament per tothom.

S'han defugit les notes a peu de pàgina i, quan s'escau, la transcripció de cites originals va acompanyada de la referència –autor i any– que remet a les fonts bibliogràfiques detallades al final del text. Malgrat tot, la major part de les informacions no referenciades directament provenen del *Diari de Vilanova*, millor dit, del setmanari *Villanueva y Geltrú*.

El gruix de dades, dates i noms que s'hi mouen pot haver ocasionat alguna errada indesitjable. Tan importants com les equivocacions, poden ser-ho les omissions. Per tot plegat, és obligació de l'autor apel·lar, modestament, a la indulgència del lector. Sóc conscient de les limitacions –les meves i les del text– i, per això, seran benvingudes totes aquelles aportacions que puguin esmenar, aclarir o aprofundir qualsevol aspecte del treball per evitar que les inexactituds es perpetuïn en el temps. Altra cosa serà el discutir determinats judicis de valor o interpretacions suposadament o pretesament intencionats o tendenciosos. Això son figues d'un altre paner. L'autor té una trajectòria, una ideologia i un posicionament, i no se n'amaga.

Finalment, cal advertir que la base d'aquest text s'apuntala en les notes de l'esborrany primerenc que havia de ser la segona part de la *Història de Vilanova i la Geltrú, 1850-1975*, de Casimir Martí, després que aquest renunciés a redactar el segon volum per allà el 1996. Des del primer moment, i per indicacions expresses del mateix Casimir Martí, vaig tenir l'oportunitat de col·laborar amb ell en la recerca de documentació i ordenació de dades del que havia de ser la segona part de la “seva” història, a partir de 1936. En determinat moment, Casimir Martí, aclaparat per aquells empresa i altres projectes que el reclamaven, decidí de renunciar a la redacció del segon volum, delegant-me aquella tasca a mig fer. Un cop presentada i publicada la primera part, els promotors i tècnics municipals que acomboiaven el projecte resolgueren que la meva participació no era oportuna ni acceptable, i així ho exposaren en un seguit d'arguments que no vénen al cas. Una situació insòlita que ni el mateix Casimir Martí no encertava a comprendre. Després de molta feina i maldecaps –per la meva part– l'operació quedaria avortada, i d'aquell esborrany que havia de servir de punt d'arrencada no se'n cantà mai més ni gall ni gallina. Havien passat prop de cent vint anys d'ençà de la darrera història general de la ciutat –la de Josep Coroleu– i algú cregué, amb bon criteri, que era arribada l'hora d'actualitzar-la. En aquesta nostra ciutat de Vilanova i la Geltrú la primera i més determinant pregunta davant de tot projecte no és tant el com o el quan, sinó el qui. L'opció de Casimir Martí fou ben encertada: un historiador de reconegut prestigi, allunyat professionalment de la seva vila nadiua, distant de les capelletes locals i, per tant, al marge de qualsevol disputa o qüestionament. Aquesta era la principal raó per la qual a algunes ments pensants de la Casa de la Vila els feia angúnia i destorb qualsevol altra possibilitat. Tot plegat, misèries i política de baixa volada que bé podrien formar part del gènere d'històries

de campanar o, si ho prefereixen, d'històries de l'alçada d'un campanar. Aquests mateixos prejudicis tan vilanovins han propiciat que avui, gairebé cent quaranta anys després de la publicació de la darrera història general de la ciutat, Vilanova encara no disposi d'una història escrita global, adaptada i actualitzada, com la que ofereixen moltes viles veïnes i com la que reclamen molts vilanovins i vilanovines de naixement o d'adopció.

Arribat aquí, enceto el capítol d'agraïments. A les companyes i companys de la junta directiva de l'Institut d'Estudis Penedesencs per haver cregut en aquest projecte. Un agraïment especial al Ramon Arnabat pel seu guiatge constant i per haver acceptat de redactar el pròleg que l'acompanya. Així mateix, fer constar que aquest llibre ha tingut el suport del Departament de Governació i Relacions Institucionals de la Generalitat de Catalunya i de la Direcció General de Relacions Institucionals i amb el Parlament. També ha estat possible gràcies als convenis de col·laboració de l'IEP amb l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú i el Consell Comarcal del Garraf. Un agraïment afegit per a tots els membres de la Comissió de la Memòria Històrica de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú que m'han encoratjat en aquesta empresa, i al Departament d'Alcaldia per les facilitats donades. Com sempre, el meu reconeixement i gratitud per l'equip humà de l'Arxiu Comarcal del Garraf que encapçala el Rafel Mestres. Permeteu-me, finalment, una picada d'ullet d'admiració i complicitat pel Joan Rodríguez i el Xavier López, per tot un munt de coses que ens connecten.

1 EL PREÀMBUL DEL FRANQUISME

EL FINAL DE LA DEMOCRÀCIA

El 16 de febrer de 1936 era dia d'eleccions generals. Les molt allunyades Eleccions de novembre del 33, que posaren el govern en safata als partits de dreta, la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA), els fets del sis d'octubre de 1934, o diverses accions violentes arreu del territori i les represàlies consegüents, havien abocat el país a una fractura social i política de gran calat. Les eleccions de febrer es presentaven com l'exemple més il·lustratiu d'aquell trasbals que sacsejava la política estatal, no menys influenciada per les tensions internacionals. S'hi presentaren les dues grans coalicions en pugna, representatives de dos bàndols irreconciliables en el fons i en la forma. La Candidatura del Front d'Esquerres de Catalunya –el Frente Popular a la resta de l'estat espanyol– aplegava les formacions més progressistes encapçalades per Esquerra Republicana de Catalunya, Acció Catalana Republicana, Unió Socialista de Catalunya, Unió de Rabassaires, Partit Català Proletari, Partit Obrer d'Unificació Marxista i altres de més residuals. A les antípodes, la Candidatura del Front Català d'Ordre, de caire conservador, integrava la Lliga Catalana, Acció Popular i altres formacions tradicionalistes, radicals i de dreta. A Vilanova i la Geltrú la candidatura del Front d'Esquerres, que a la circumscripció de Barcelona liderava Joan Lluhí i Vallescà, del Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra, seguit del vilanoví Pere Mestres i Albet, d'ERC, seria l'opció guanyadora amb 5.497 vots. Lluny quedaven els 2.572 vots de la candidatura conservadora encapçalada per Francesc Cambó.

Les conseqüències d'aquella victòria arreu de Catalunya i de l'Estat espanyol serien diverses, i entre les més immediates hi hagué la restitució en els càrrecs de l'administració municipal i autonòmica d'aquells que havien estat foragitats arran dels fets d'octubre del 34. Molts d'ells s'acolliren a l'amnistia decretada poc després de la victòria electoral.

La derrota dels sectors més conservadors liquidava el període conegut com a *bienni negre* de la República. Com havia passat a partir de l'endemà del 14 d'abril de 1931, aquells resultats alimentarien els ànims de revenja i conspiració per part de les oligarquies tradicionals que veien amenaçats els seus interessos: l'aristocràcia terratinent, els militars i una part important del clergat. Els esforços realitzats pel Govern durant el bienni progressista de la República, centrats en les reformes educativa, agrària, militar i del dret civil, havien generat un excés d'expectatives, acceptant que amplis

sectors obreristes, aixoplugats a l'ombra de sindicats anarquistes com la CNT o la FAI, donessin l'esquena als governs legítims.

L'ambient d'oposició i conspiració dels sectors més retrògrads afavoriria el cop d'estat militar del 18 i 19 de juliol de 1936, i, per tant, uns i altres serien responsables de la subsegüent guerra civil que rosegaria el país al llarg de prop de tres anys. Però, més enllà de posar tothom dins el mateix sac, potser caldria recuperar les reflexions que feia Joan Sales a les seves *Cartes a Màrius Torres* i constatar: “*Per pueril que pugui semblar, la pregunta ¿qui ha començat? és moralment decisiva.*”

Acabant-se l'any 1938, tot era dat i beneït. De res servia la voluntat del Govern republicà per allargar la guerra i internacionalitzar el conflicte amb la intervenció dels països aliats.

Superada de feia setmanes la darrera temptativa resistent de la batalla de l'Ebre, i havent-se iniciat el 23 de desembre l'ofensiva final sobre el nostre territori, coneguda com *la batalla de Catalunya*, els dirigents polítics i sindicals iniciaven l'èxode camí de la frontera amb França, on es barrejaven amb els soldats d'un exèrcit en descomposició. A peu, en cotxe o en barques de pesca, qualsevol mitjà de transport era aprofitat per fugir. Quines eren les alternatives? Exili, camps de refugiats i molta incertesa per als qui fugien; tribunals militars, presó, depuracions i molta incertesa per als qui es quedaven. Els qui es quedaven feien conèixer l'alegria del final imminent d'una guerra amb la incertesa i la por del desconegut. Els nivells de repressió que vindrien eren, encara, inimaginables. Res ja no seria com abans... Havia començat el compte enrere.

DARRERES HORES DE GUERRA

El 4 de gener de 1939 se celebrava la darrera sessió plenària de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, presidida per l'alcalde accidental Antoni Barrueco i Campo, d'Esquerra Republicana de Catalunya. Amb un consistori descompost i amb poca assistència, no es va prendre cap acord important. Al setembre havia estat elegit Marià Callau i Martí, de la CNT-FAI, com a nou alcalde, càrrec que a la pràctica no exercí i que, en el seu lloc, va assumir Carles Figueras i Mestres, militant de la mateixa formació que Callau, en qualitat d'alcalde accidental. El consistori era format per regidors de la CNT, el PSUC, ERC, Unió de Rabassaires i Estat Català. La darrera activitat

municipal a Vilanova i la Geltrú fou la Comissió de Govern del 10 de gener de 1939, presidida també per Barrueco.

El dilluns 16 de gener apareixia el darrer número del *Full Oficial de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú*, un òrgan de comunicació que havia substituït el *Butlletí del Comitè de Defensa Local*, que s'havia fet present durant tot el conflicte i que, a nivell local, havia desplaçat qualsevol altre òrgan informatiu d'abans de la guerra. Aquell darrer *Full* incorporava, entre altres informacions, un *Manifest de la Junta Local de Defensa Passiva* signada per Rafel Rovira. S'hi donaven instruccions preventives davant els atacs de l'aviació enemiga i demanava “*portar a terme, amb tota la rapidesa possible, l'acceleració en la continuació dels refugis ja començats i la construcció d'altres...*” Així mateix, i per a aquest menester, es recordava la prestació obligatòria de tots els homes fins als 55 anys. Tot i ser tan a prop del desenllaç final, aquells consells no resultaven banals. Ells no ho sabien, però en aquells pocs dies encara hi hauria moltes víctimes civils a la rereguarda.

Des de Tarragona, i per la costa, avançava el gruix de tropes del Cuerpo de Ejército Marroquí que comandava el general Juan Yagüe, pertanyent al Ejército del Norte, amb les divisions 105^a, de Natalio López Bravo; 50^a, de Manuel Coco Rodríguez, i 13^a, de Fernando Barrón Ortiz. Finalment, les ordres del 19 de gener indicaven que la 105ª Divisió avançaria per Cunit, Cubelles, Vilanova, Sitges i Vallcarca; la 50ª aniria cap a Canyelles, Ribes, Olivella i el massís del Garraf, i la 13^a ho faria per Vilafranca, Olesa de Bonesvalls i l'Ordal.

Més al nord avançaven els italians del *Corpo di Truppe Volontarie* (CTV) del general Gambaro, per Igualada, i el Cuerpo de Ejército de Navarra, del general Solchaga, per Vilafranca del Penedès.

Els darrers tres dies serien especialment violents. L'episodi més dramàtic es viuria a Vilanova el 19 de gener quan diversos avions italians Savoia S-79 bombardejaren la zona de l'estació i la fàbrica de gas establerta a l'actual carrer del Forn del Vidre. En una terrible errada de càlcul causaren la mort de sis persones d'una mateixa família a la Sínia de les Vaques. Un assassinat d'innocents absurd i innecessari a aquelles alçades del conflicte. Els bombardeigs d'aquells dies tenien com a objectiu escampar el pànic entre la població civil i preparar el terreny per facilitar l'entrada de les tropes ocupants

D'acord amb les indagacions d'Arnabat, el 21 de gener hidroavions alemanys Heinkel, de la Legió Còndor, continuaven bombardejant les vies de ferrocarril i les carreteres del Garraf, dificultant la retirada de tropes republicanes i l'evacuació de civils (Arnabat, 2013). El matí es repetiren els reconeixements aeris sense bombes sobre Vilanova. Era l'epíleg dels molts atacs aeris que havia patit la ciutat. Atacs de l'aviació italiana o alemanya amb base a les Balears, o altres indrets, segons s'acostava el front de guerra, que se centraven en les instal·lacions ferroviàries, la fàbrica de gas, la Calibradora i altres establiments fabrils. Ja feia temps que s'havia suspès la moratòria imposada pels mateixos italians de no atacar la Pirelli.

Era qüestió d'hores, de lluny s'escoltaven els impactes de l'artilleria franquista, i mentre uns amagaven o cremaven documentació compromesa, altres contenien l'entusiasme davant la imminent arribada dels seus. A poc a poc, la ciutat entrava en un estat de paràlisi absoluta i la majoria de gent, tancada a casa seva, esperava amb tensió i angoixa els esdeveniments. A l'hora de dinar, unes fortes explosions alertaven els vilanovins que la fàbrica Pirelli era dinamitada per l'exèrcit republicà en retirada. Una mostra de l'absurda tàctica de terra cremada que, contràriament a l'exemple de Vilanova, va tenir poca repercussió durant el conflicte, tal com manifestava l'historiador Edward Malefakis: "*Tampoco los perdedores optaron por una política de tierra quemada: las fábricas de Barcelona y Bilbao no estaban destruidas cuando aquellas ciudades se rindieron.*" (Malefakis, 2006.)

De la voladura de Pirelli el mateix dia de l'entrada de les tropes franquistes a Vilanova en tenim diverses versions, no sempre coincidents. En aquest sentit, són valuosos els informes de l'italià Giuseppe Luraghi (1905-1991), secretari del consell d'administració de l'empresa La Nacional Pirelli, dedicada a la fabricació de pneumàtics a Manresa. Fou el comissionat per la multinacional italiana per fer supervisió de tot allò que passava a Catalunya i, especialment, de la situació de les propietats i els treballadors italians, sempre en contacte amb el consol Bossi, a Barcelona. Luraghi fou detingut, acusat d'espionatge i després alliberat. Al *Memorandum* datat el 6 de juliol de 1939, relatiu a la destrucció de la fàbrica Pirelli de Vilanova, s'hi detalla que, en una assemblea, poc després d'iniciat el conflicte, un membre del Comitè Obrer ja va advertir que, si en algun moment calia restituir la planta industrial als seus propietaris, aquesta seria incendiada i destruïda. Respecte a la destrucció del 21 de gener, s'hi diu, en italià a l'original: "*La destrucción [fou] minuciosament preparada durante prop de 24 horas per*

una compañía de dinamiters enviada expressament per la Subsecretaria de Guerra, amb comandament d'un capità de l'exèrcit roig i sota el guiatge d'un especialista alemany exiliat, es van fer explosions que van durar dues hores, després l'obra es va completar amb l'incendi.[...] La destrucción de l'establiment no ha tingut caràcter fortuït en relació a les accions de guerra; sinó que ha estat un acte premeditat de clara represàlia política per l'odi a Itàlia i el feixisme."

Per la seva part, Jaume Carbonell, un testimoni de l'època, en article al *Diari de Vilanova*, el novembre de 1992 relatava: "*Desconcert i psicosis de guerra [...] que va culminar amb la voladora de la fàbrica Pirelli. Un parell de dies abans havia arribat un cotxe que, recordo, portava lligat a sobre un matalàs estès. Hi venien uns tècnics soviètics i un intèrpret. Van ser acompanyats per tècnics de la casa per diferents indrets de la fàbrica. Pel que vaig poder veure, portaven un planell amb la situació de les càrregues a col·locar.*" Del 21 de gener: "*Quan feia poca estona que havíem dinat, unes fortes explosions van sacsejar Vilanova. Volen el Pirelli, va dir el meu pare.*"

La memòria justificativa redactada per l'empresa l'abril de 1940 per acollir-se als beneficis de la llei de 16 de març de 1939 sobre bestretes per a la reparació dels danys donava altres dades: "*El 16 de enero de 1939, se presentó en la fábrica un sujeto portador de una credencial de la Subsecretaria roja de armamentos, que le autorizaba a evacuar y destruir aquella. Organizó inmediatamente brigadas obreras militarizadas [...], haciendo público que en disposición del Gobierno de la República, todo lo que no pudiera sacarse sería destruido.*"

L'evacuació de les matèries primeres i manufactures emmagatzemades durà fins a la tarda del 20: "*Ese día, llegó una brigada de dinamiteros [...] que se apresuraron a colocar explosivos en todos los puntos vitales de la industria [...] haciendo alarde de un lujo de detalles que rebelaban una dirección técnica. Hacia las 12,30 horas del día 21, se produjeron las primeras explosiones, sucediéndose durante unas dos horas. A las voladuras siguieron los incendios.*"

Aleshores, la fàbrica Pirelli donava feina a uns 1.200 treballadors i el peritatge dels costos de reparació estructurals avaluats per l'arquitecte Miró Guibernau xifrava aquests en 5,7 milions de pessetes, als quals calia afegir 12 milions més pel cost de la maquinària.

Quan tot això succeïa, els primers elements de l'exèrcit franquista eren a tocar de Cubelles. La tarda avançava, ara sí, ofegada pel més implacable dels silencis. Al voltant de les set de la tarda, l'avançada del Cuerpo de Ejército Marroquí comandat pel general Juan Yagüe entrava a la ciutat. A les deu del vespre Radio Burgos anunciava la caiguda de Vilanova. La guerra havia acabat per als vilanovins i les vilanovines. O potser no?

Una nota del govern de Burgos, signada per Franco el 26 de març, cinc dies abans del final oficial de la guerra, parlava de perdó i generositat: *“Será generosa para cuantos, sin haber cometido crímenes, hayan sido arrastrados engañosamente a la lucha. Ni el mero servicio al ejército rojo, ni el haber militado simplemente y como afiliado en campos políticos contrarios al movimiento nacional, son motivos de responsabilidad criminal [...] Ante la Patria, toda rendición es honrosa”*. La realitat, però, seria ben diferent.

2 PRIMERS TEMPS DE FOSCOR (1939-1945)

I L'ENDEMÀ QUÈ?

Un oficial de les tropes franquistes fou acompanyat fins a l'Ajuntament per prendre'n possessió. L'endemà, 22 de gener, s'oficiava una missa de campanya i els camions que seguïen les tropes repartien pa entre la població. Durant bona part del dia no deixarien de circular les tropes en formació en direcció a Barcelona, seguint l'itinerari de la carretera de l'època: carrer Havana, Tetuan i Codonyat. Més al nord, camins i carreteres aplegaven un bon gruix de soldats de la República en retirada i molts refugiats camí de l'exili. Cap a la una del migdia, l'exèrcit franquista entrava a Sitges, i el 26 de gener, fent coincidir els diferents exèrcits que avançaven cap a la ciutat, es feia l'entrada triomfal a Barcelona.

Aquell 24 de gener el president del Govern Negrín declarava oficialment l'estat de guerra i el 10 de febrer es donava per acabada la campanya de Catalunya.

Carles López indica: *“El dia 27 de gener, el lloc de comandament del Cos d'Exèrcit Marroquí s'estableix a la plaça de Sant Jaume, al Palau de la Diputació. Dues de les seves divisions marxaran a Vilanova i la Geltrú, la 50 i la 13”* (López, 2012). Un extrem, aquest, que no hem pogut confirmar. Poc després de l'ocupació de Barcelona, i abans d'acabar la campanya de Catalunya, el Cuerpo de Ejército Marroquí que havia ocupat Vilanova seria traslladat al front d'Extremadura.

L'1 d'abril de 1939 es proclamava a Burgos el darrer ban oficial: *“Venido y desarmado el ejército rojo [...], la guerra ha terminado.”* Acabava el que molts han considerat com la primera batalla de la Segona Guerra Mundial. La guerra acabava, però no pas els neguits i les calamitats propiciades per l'escassetat dels recursos i per l'ànim de revenja dels vencedors. Com s'ha dit, el final de la guerra no va suposar en cap cas l'inici de la pau. S'encetava *la nueva España de Franco* i, amb ella, començava un procés de repressió i adoctrinament franquista cap als vençuts. Una política de destrucció sistemàtica de l'oponent que focalitzaria en el Govern i l'obra de la Segona República totes les responsabilitats de la guerra i les conseqüències de la postguerra. Culpables d'una guerra, segons deien, inevitable. Les presons i camps de treball s'ompliren ben aviat. Els tribunals militars actuaven a preu fet en judicis sumaríssims sense garanties de cap mena, i que a Vilanova se celebraven al saló de plens de l'Ajuntament. Amplis sectors professionals i intel·lectuals,

especialment els mestres –molt compromesos amb l'obra educativa i cultural de la República– patien exili, depuracions i assassinats. En aquest escenari luctuós els intel·lectuals i educadors deixaven pas als militars. Aquest era el país que començava a dibuixar-se. Les morts violentes dels uns es convertien ara en les morts violentes dels altres. De les estupideses emmarcades en roig a les insensateses emmarcades en blau. Però mentre les primeres van durar uns pocs mesos –fins al maig de 1937 i sempre perseguides per les autoritats–, les altres durarien quaranta anys, promogudes i atacades pels mateixos governants. Malgrat tot, una majoria de la població que havia patit en l'anonimat donava la benvinguda al “pan blanco de Franco”.

Francisco Franco, un militar africanista, imposava la seva voluntat i jerarquia un cop desapareguts del tauler possibles contrincants com Sanjurjo, Mola, Goded o José Antonio Primo de Rivera. Franco seria Caudillo de España “por la gracia de Dios”. Ell i altres col·laboradors necessaris, com el seu cunyat Ramon Serrano Suñer, dissenyaren un aparell repressor sense contemplacions. Franco i els seus construïren el que hem conegut com a *Franquisme*, un marca pròpia i singular dels sistemes feixistes que havien tenyit Europa.

El 9 de febrer de 1939 es publicava la Llei de Responsabilitats Polítiques, reformada el 1942, que multiplicava les denúncies anònimes i indiscriminades. Una llei que posava negre sobre blanc un brutal sistema de repressió.

Com subratlla l'historiador Martí Marín, *“delatar, inculpar i acusar foren activitats necessàries per poder procedir a la repressió. La repressió en massa necessitava masses de repressors per a poder funcionar”* (Marín, 2006).

Si l'aparell repressor era important, no menys imprescindible ho era l'aparell doctrinari que entrava en funcionament. D'això se n'ocuparien institucions com l'Obra Sindical de Educación y Descanso, el Frente de Juventudes –després Organización Juvenil Española (OJE)–, la Sección Femenina o l'Auxilio Social. Algunes d'aquelles organitzacions seguïen els models del règim alemany o del feixisme italià. En paral·lel, s'empaitava la llengua catalana –“Si eres español, habla español”– els maçons, els comunistes, els mestres, els intel·lectuals progressistes i altres proscrius que no tenien espai al Nuevo Estado. Les vacants provocades per la repressió en qualsevol de les seves variants serien ocupades per excombatents, “excautivos”, “caballeros mutilados” i altres títols de mèrit.

Soldats franquistes desfilant per la rambla en acabar la guerra
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal)

L'alcalde Eduardo Pascual Fábregas celebrant el Día de la Liberación (1942)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal)

Ramon Arnabat precisa els quatre nivells de repressió establerts pel sistema. L'estat de presoner de guerra –fàcilment convertible en presoner polític–, la imposició de judicis sumaríssims en qualsevol de les seves opcions i conseqüències, els judicis de responsabilitats polítiques i l'execució de la Causa General (Arnabat, 2013).

A diferència de les altres guerres, els presoners capturats durant la batalla i reclousos en centres penitenciaris de la rereguarda no pogueren tornar immediatament a casa seva un cop acabat el conflicte. Els presoners eren duts a camps de classificació, a l'espera dels informes enviats per les noves autoritats del seu lloc de residència després de la pertinent "liberación". Els informes rebuts de les comissions gestores municipals, la policia o la Guàrdia Civil, sovint de personal eclesiàstic, i sempre de la Falange i altres organitzacions parapoliciales, com el "Rondín antimarxista", permetien alliberar el presoner de guerra, o convertir-lo definitivament en presoner polític. Aquests i altres informes –carregats de revenges i odís visceral– són els que farien circular el pres pels viaranys incerts i atzarosos d'un sistema politicojudicial que ja l'havia declarat enemic.

Per al presoner polític s'activaven els consells de guerra o judicis militars en els seus diferents procediments: ordinari, sumaríssim o sumaríssim d'urgència.

A Vilanova existia, des de l'ocupació de la ciutat, una comandància militar de l'Exèrcit del Nord. El jutge era el capità Miguel Moreno i, més tard, va ser-ho el vilanoví i comandant de cavalleria Santiago Díaz Moyano.

A Vilanova hi hagué el jutjat instructor de l'Auditoria de Guerra de la Cuarta Región Militar, que rebia el nom d'*Auditoria del Ejército de Ocupación. Juzgado Militar Permanente de Villanueva*, i que abastava els partits judicials de Vilafranca i de Vilanova sota el nom de *Juzgado Instructor de Villanueva y Geltrú y Villafranca del Panadés* (Arnabat, 2013).

La seu era l'Ajuntament de Vilanova, i els consells de guerra se celebraven al saló de plens. Posteriorment, aquests passaren a Barcelona i el jutjat militar de Vilanova es convertia en jutjat instructor, del qual depenia la presó de les Casernes com a *Prisión preventiva de Villanueva y Geltrú* i pas previ abans d'ingressar a la presó Model de Barcelona.

Arnabat recull que la presó de Casernes aplegà fins a 500 persones en condicions deplorables. A Vilanova hi hagué 334 encausats en consells de

guerra. D'aquests, 309 persones foren jutjades i 176 condemnades. Condemnes que abraçaven els diferents graus d'incitació, auxili o adhesió a la rebel·lió; o bé directament els de rebel·lió o rebel·lió militar

La llei de Responsabilitats Polítiques era extensiva als “actos y omisiones” posteriors a l'1 d'octubre de 1934 –recollint així les implicacions en la revolució dels sis d'octubre–, amb l'objectiu prioritari de perseguir les ideologies polítiques. Arnabat registra fins a 123 encausats a Vilanova, dels quals onze foren condemnats. Les condemnes responien a tres tipologies bàsiques: la inhabilitació o depuració, les que afectaven la llibertat de residència com el desterrament, o sancions econòmiques.

La Causa General s'oficialitzava pel decret del 26 d'abril de 1940, mitjançant un procediment que pretenia fer visibles totes aquelles persones que haguessin tingut actuacions polítiques o sindicals posteriors a octubre de 1934. El sistema facilitava una pluja de denúncies i delacions per acusar amics, veïns i familiars que haguessin col·laborat amb la causa republicana. Un entramat que afavoria tota mena de rancúnies, odis i venjances personals.

S'han quantificat en 147 les persones denunciades a Vilanova i la Geltrú per la Causa General (Arnabat, 2013).

Al costat de la repressió oficial, es multiplicaven les vexacions i humiliacions dels vencedors cap a les famílies dels vençuts que eren a la presó o a l'exili.

Mentre això passava, els menjadors de l'Auxilio Social s'omplien a vessar. El mes de juny acollien més de 2.100 persones. L'esperança d'una restitució immediata de la monarquia o la possibilitat d'una intervenció internacional aviat es farien fonedisses. L'arrencada de la Segona Guerra Mundial i l'aposta de l'Estat espanyol com a nació no bel·ligerant, convertida després en paper de no intervenció, eliminaren qualsevol opció de fi de règim.

En qualsevol cas, aquella Vilanova del Franquisme que començava a caminar era una Vilanova incompleta. Molts ciutadans i ciutadanes havien mort durant la guerra, al front o a la rereguarda, víctimes dels bombardeigs o de la repressió. Els uns serien desterrats i desplaçats a altres territoris i altres trigarien a tornar, després del seu pas per les presons o els camps de treball. Finalment, molts haurien de seguir el camí de l'exili. En algun moment del text fem especial referència a un parell d'organitzacions que van intentar coordinar els vilanovins i vilanovines a l'exterior. Parlem d'Unitat Vilanovina i de Germanor Vilanovina. Allà hi apareixen els noms d'alguns dels

vilanovins que hagueren de marxar. Sovint, l'estudi dels exiliats s'ha centrat en els polítics més rellevants o en intel·lectuals i professionals de prestigi. Va haver-hi, però, un gruix de persones més anònimes que també va emprendre l'incert i tortuós camí de l'exili, abandonant família i propietats. Uns moviments que, majoritàriament, es van dirigir cap a Europa: França, Bèlgica, Regne Unit o la URSS; i cap a Amèrica: Argentina, Uruguai, Xile o, sobretot, Mèxic.

Aquesta diàspora va buidar la ciutat de persones de gran vàlua personal i professional. Gent d'ofici, tècnics, homes de lletres i tota una colla de disciplines que la societat va trobar en falta quan més ho necessitava. Després de la guerra calia aixecar un país. Però aquell país que volien aixecar no era el seu, ni tampoc els hi haurien volgut. Per a la majoria d'exiliats, quedar-se hauria significat la mort o llargs anys de condemna, malgrat no haver comès delictes de sang. Amb tantes i tan significades absències, caldria parlar de la ciutat, de la Vilanova que no va poder ser. Un exili que més endavant es faria extensiu a d'altres vilanovins que seguirien els camins de la lluita antifranquista.

L'estudi de l'exili vilanoví està per fer. Caldria una anàlisi exhaustiva, quantitativa i qualitativa, de la gent que va marxar. Hi trobaríem alcaldes com Antoni Escofet Pascual, Carles Figueras, Joan Recasens, Marià Callau o Miquel Soler Bastero; polítics com Joan Ventosa i Roig o Pere Mestres Albet; sindicalistes com Ricard Mestre Ventura; mestres com Patricio Redondo, o juristes de la talla d'Amadeu Hurtado. La llista seria llarga. Alguns d'aquests vilanovins retornarien anys després, altres ja no ho farien mai més i moririen a la seva terra d'adopció. Molts participaren activament als casals catalans, organitzaren activitats culturals i contribuïren professionalment a fer del seu país d'acollida un país millor en tots els sentits. Els records de la guerra, els retrets i les discrepàncies ideològiques també afavoriren no pocs enfrontaments. Eren les eternes discussions de cafè del “*Cuando caiga Franco...*”, que tan bé i amb tanta ironia va saber retratar l'escriptor Max Aub, amb aquell cafeter mexicà que “*entrevé un café idílico al que ya no acuden españolas a discutir su futuro enquistados en sus glorias multiplicadas por los espejos frontereros de los recuerdos*”. (Aub, 2014.)

Com hem dit, la possibilitat d'un retorn a casa –el somni de molts exiliats– va desaparèixer el 1945, amb el final de la Segona Guerra Mundial. Franco es quedava, i ja no hi havia lloc per a ells.

DÍAZ MOYANO I ELS NOUS INTÈRPRETS

L'endemà de l'ocupació franquista, unitats del cos d'enginyers comprovaven l'estat dels serveis públics i el ferrocarril mentre la caserna general del cos de l'exèrcit s'establia en un xalet de la pujada de Sant Cristòfol.

L'estatge de l'antic Centre Republicà Federal a la plaça de la Vila fou ocupat pel Cuerpo de Ejército Marroquí i, després, per un dels molts organismes de la FET-JONS (Puig Rovira, 2005). Contràriament, Xavier Garcia indica que el comandament militar va ocupar l'edifici de l'Ideal Hotel, de la plaça de la Vila, que després seria la Clínica Magriñà (Garcia, 1982).

En paral·lel, el capità José González Casanovas, en representació del Cuerpo Jurídico Militar que seguia el gruix de l'exèrcit, i en nom del general en cap del Cuerpo de Ejército Marroquí, nomenava la comissió gestora que havia de fer-se càrrec del govern municipal de Vilanova i la Geltrú. Un decret de 30 de setembre de 1936 recollia l'organització de les "comisiones gestoras" que haurien de substituir els ajuntaments electes. Fins al 1945 no hi hauria una llei municipal.

Seguint el model adoptat en moltes viles semblants, un militar retirat afí al nou règim es feia càrrec de la presidència de l'Ajuntament, encapçalant un equip de col·laboradors de tendència conservadora i amb experiència de gestió en altres situacions extraordinàries, com l'adveniment de la dictadura de Primo de Rivera o després dels fets d'octubre de 1934. Així doncs, el 22 de gener de 1939, a les sis de la tarda, prenia possessió de l'Ajuntament la nova Comissió Gestora municipal encapçalada per Santiago Díaz Moyano (1871-1952) en qualitat d'alcalde-president. Díaz Moyano era un comandant de cavalleria retirat d'ascendència andalusa –fill de Hinojosa del Duque, Còrdoba–, casat amb la vilanovina Adelina Galceran i que havia perdut dos dels seus tres fills durant la guerra –l'un, militar, afusellat després del cop d'Estat del 18 de juliol, i l'altre víctima dels assassinats indiscriminats a la part republicana–. Definit com a amic de la pau, l'ordre i la disciplina castrense, aviat es popularitzà la dita "Díaz Moyano con la ley en la mano", perquè a la llei recorria en cas de qualsevol dubte. Díaz Moyano seria cap militar de la plaça i moriria a Vilanova el gener de 1952, a l'edat de vuitanta anys.

Puig Rovira indica que inicialment s'havia pensat en una altra persona per liderar la Comissió Gestora. Es tractava d'Enrique Dulanto González, un al-

tre militar retirat resident a la ciutat i que ja havia ocupat l'Alcaldia en dues situacions d'excepció anteriors: la dictadura de Primo de Rivera i després de la revolució d'octubre del 34. Sense vocació pel càrrec, aquest cop se'n va escapolir. En paraules de Puig, ara "va tenir més habilitat" (Puig Rovira, 1998).

Els nous jerarques estarien subordinats en tot moment a les indicacions rebudes del governador civil de Barcelona, aleshores Wenceslao González Olivares, que més endavant seria substituït per Correa Véglisson. De fet, en paraules de Canales: "*El règim reduí el poder municipal a mer aplicador de les directrius procedents de les instàncies centrals del nuevo Estado.*" (Canales, 1989).

Els membres que formaven la Comissió Gestora eren un aiguabarreig de perfils i procedències, des d'un militar retirat a un industrial de la Lliga, o d'un antic farmacèutic i alcalde en temps de la dictadura de Primo de Rivera a un antic militant del republicanisme radical. Completaven l'equip gestor, al costat de Santiago Díaz Moyano: Josep A. Ribot Brunet, Joan Guibernau Ramón, Serafín Giménez Romero, Rafael Pollés Oliver, Josep Gomis Llambias i Fèlix Ballester Vendrell, que actuava com a secretari. Aquest darrer era advocat i, segons indicava Xavier Garcia, era popularment conegut com el "Muixart" (Garcia, 1982).

En qualsevol cas, membres tots ells dels diferents corrents que havien format part del Front d'Ordre el febrer del 36. Quedaven al marge –de moment– aquells sectors més significats amb l'Alzamiento. No era cap secret que les noves estructures de poder local s'haurien de suportar en una legió de nousvinguts. Com ha deixat escrit Puig Rovira, abans de juliol de 1936 de persones de Vilanova afiliades a la Falange "*no hi havia ningú, o, com a màxim, un parell de joves*". Entenem com a Falange l'organització FET y de las JONS, acrònim de Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista. Com indica Martí Marín, "*quedava poc per aprofitar des del punt de vista dels franquistes. Quatre falangistes de primera hora, alguns tradicionalistes més, uns quants monàrquics alfonsins i tota mena d'altres dispersos, era tot el que hi havia a Catalunya per omplir les files dels vencedors d'una manera ortodoxa*" (Marín, 2000). Per tant, calgueren molts sobrevinguts. Primer s'apostava pels adeptes convençuts i després s'incorporaven els qualificats com a indiferents "de bona posició social i bona conducta moral". En aquella fase inicial n'hi havia prou amb persones de "fidelidad inquebrantable", malgrat disposar d'un perfil polític

de baixa intensitat. Però això no duraria gaire. Calien persones amb alt contingut polític, lluny del funcionari avantatjat despolititzat, amb capacitat per ser cap indiscutible del poder local, delegat governatiu i jerarca del Movimiento. Les prioritats de l'equip municipal eren la recuperació dels serveis públics i emprendre les tasques de reconstrucció de les instal·lacions malmeses pels bombardeigs. La reconstrucció i la posada en funcionament de la fàbrica Pirelli tindria la màxima prioritat. Així mateix, s'endegaren accions per retornar els edificis incautats als seus antics propietaris. Altres edificacions singulars, com la Biblioteca-Museu Balaguer o la Casa Papiol, restaven precintades. El 15 de març de 1939 s'acordava la modificació dels noms de molts carrers de la ciutat. Es retornaven moltes de les denominacions tradicionals anteriors al període republicà, especialment les relacionades amb el santoral, i s'incorporaven aquells noms propis vinculats al nou Règim. Aquestes foren les principals modificacions: la rambla de Francesc Macià –actual rambla Principal– es convertia en “rambla del Caudillo”; la rambla de la Pau passava a ser “rambla de José Antonio”; l'actual avinguda de Francesc Macià era batejada com a “avenida del General Yagüe”; el carrer Caputxins es convertia en “calle del General Mola”; el carrer Llibertat, en “calle de Calvo Sotelo”; la plaça de la Vila, en “plaza del 18 de Julio”; l'actual plaça dels Cotxes, en “plaza del Alcázar de Toledo”; la de les Cols –o de la Verdura– en “plaza de España”, i els carrers de Pàdua i Correu eren rebatejats com a “calle de los Caídos” i “calle Navarra”, respectivament.

En paral·lel a la institució municipal, s'organitzava l'agrupació local del Movimiento, una mena de contrapoder format a partir de la Falange, que a Vilanova seria controlat per Pablo Alegre Pi, fill de l'advocat monàrquic Pau Alegre Batet i supervivent de la matança familiar en què havien mort el pare i tres germans a mans dels elements revoltats en els primers temps de guerra, i el seu cosí, l'advocat Antoni Ferrer Pi, amb el qual compartia la gerència de la fàbrica de la Rambla, sota la raó social, primer, d'Alegre, Ferrer y Pi, S. en C., i, després, de Manufacturas El Fénix, SA. L'agost de 1939 Pau Alegre Pi cedia el liderat de la Falange Española Tradicionalista (FET y de las JONS) a l'excombatent Jaume Puig López. De sota les pedres apareixien els nouvinguts al partit únic, i, per alguns, canviar la CNT per la CNS o la FAI per la *Fai-lange* no semblava un exercici gaire complicat. No calia ni canviar de color, la bandera vermella i negra era la mateixa. També s'organitzaren el Frente de Juventudes o la Sección Femenina. El primer era

l'escola de formació dels futurs dirigents del Movimiento, amb un elaborat sistema de categories i de variants semàntiques: *flechas, pelayos, cadetes...* En relació a la segona organització, la dona, relegada novament i únicament a les tasques de la llar, seria objectiu d'adoctrinament preferent. Educa un home i educaràs un individu, educa una dona i educaràs una família. “Estimar és suportar”, deia un home d'església, òbviament pensant només en les dones. Aquestes i altres eren les premisses del nou ordre imposat. En aquell escenari convuls, excombatents, *camisas viejas, camisas nuevas*, monàrquics, tradicionalistes i altres grups residuals volgueren fer prevaldre el seu lideratge ideològic en clara lluita fratricida. La dreia catòlica catalanista d'altres temps també hi volia dir la seva. Al capdavant de la Jefatura Local del Movimiento hi anaren passant personatges fidels i addictes al poder com Pablo Alegre Pi, Jaume Puig López, Eduardo Pascual Fàbregas, Joan Mas Planas, Ignacio Font Güell o Antonio Ferrer Pi. Per la seva part, a la secretaria local hi destacaren persones com el mateix Antonio Ferrer Pi, Joan Orriols Carbonell, Francesc Oliva Almirall, Esteban Torruella Pascual, Josep Maria Ràfols Vidal, Carmelo Garcia Castejón o Manuel López López.

S'encetava una època de pors i neguits. A poc a poc la ciutat veuria arribar un rosari de concitadans que havien passat els primers anys de la postguerra a la presó o en camps de treball. A ells i les seves famílies els tocava de viure sovint la ignorància i el menyspreu de molts veïns de tota la vida. Antics enfrontaments i revenges podien convertir-se fàcilment en acusacions gratuïtes de “rojo i desafecto”. A altres veïns i familiars no els tornarien a veure, morts al front, exiliats lluny de casa o desterrats per força en terres forasteres. Altres, senzillament, desapareixerien enterrats i abandonats en fosses comunes. La fractura entre guanyadors i vençuts era evident i no hi havia marge per a la reconciliació.

El 15 de març de 1939 l'Ajuntament vilanoví nomenava Pau Alegre Batet fill predilecte de la ciutat. Alegre, cap local de la Unión Patriótica, havia estat assassinat amb tres dels seus fills poc després de la revolta militar de juliol del 36. Així mateix, en sessió de 18 de gener de 1940, el consistori nomenà fills adoptius de la ciutat José Antonio Primo de Rivera, “*protomártir fundador de la Falange*”, i Juan Yagüe Blanco, “*invicto General del Cuerpo de Ejército Marroquí*” (AHC, Actes de la Comissió de Govern. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 1940). Al capdavant de l'església local i en condició d'arxiprest, s'hi trobava Mn. Joan Fortuny, una persona qualificada de “*adicto al Glorioso Movimiento Nacional*”.

TORNAR A COMENÇAR?

Bona part dels països implicats a la Segona Guerra Mundial recuperarien els seus indicadors econòmics previs al conflicte molt abans que l'Estat espanyol. Com la pseudopolítica oficial i el control de la vida quotidiana, també l'economia –i la indústria en particular– quedaria en mans dels militars. Caldria reconstruir el teixit econòmic malmès per la guerra. També a Vilanova i la Geltrú. La Pirelli havia sofert importants danys estructurals que comprometien la seva continuïtat a la ciutat. Durant la guerra, i en connivència amb el feixisme mussoliní,

la multinacional italiana havia aixecat una planta productiva a Còrdoba. La reconstrucció i la continuïtat a Vilanova rebien –probablement– un bon impuls durant la visita del ministre d'Afers Estrangers italià Galeazzo Ciano –gendre de Mussolini–, que, el juliol de 1939, s'entrevistava amb alts jerarques del Règim com Serrano Suñer. La continuïtat de Pirelli també seria una de les prioritats que farien treballar de valent les autoritats municipals.

Tornem en aquest cas als detalls exposats per l'informant de Giuseppe Luraghi, enviat per la firma italiana a seguir els esdeveniments. En un informe no signat datat el 6 de juliol de 1939 s'hi diu, traduït de l'italià: “A la primera notícia de la destrucció, la Societat Pirelli ha volgut donar màxima prioritat en la direcció desitjada. El Dr. Piero Pirelli ha tingut l'honor d'haver estat rebut recentment a Burgos pel sots-secretari del Ministeri d'afers estrangers espanyol Sr. Bárcenas, al qual ha suggerit que la destrucció de l'establiment no ha tingut caràcter fortuït en relació a les accions de guerra; sinó que ha estat un acte premeditat de clara represàlia política per l'odi a Itàlia i el feixisme, dels quals l'organització Pirelli havia estat assenyalada com a clar exponent [...] El cas Pirelli, lògicament, ha de considerar-se com un cas particular que permeti una intervenció excepcional, sense que això suposi un precedent per al govern espanyol”.

Així doncs, es justificava l'acció pel seu caràcter italià i feixista més que per la propietat capitalista de l'empresa. L'informe justificatiu per acollir-se a les indemnitzacions indicava que “gran quantitat d'operaris romanen sense treball i gran nombre de famílies resten a la indigència”, i es valorava que la construcció d'una nova planta i la represa de l'activitat comportarien una despesa de prop de trenta milions de pessetes.

Acte de celebració del Dia de la Liberación al Teatre Bosc (1942)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal)

Desfilada del Frente de Juventudes el Dia de la Liberación (1942)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

Però tornem enrere. Al mes de març la Comissió Gestora municipal ja havia ofert a l'empresa italiana uns terrenys a ponent de la rambla Pirelli, i s'havia aprovat un pressupost extraordinari de 500.000 pessetes per fer front a les adquisicions i construcció d'edificis.

Així les coses, el dissabte 18 de març de 1939, a les quatre de la tarda, es convocava una manifestació a la plaça de la Vila en favor de Pirelli i la seva continuïtat. Els fulls de la convocatòria indicaven la voluntat de “*poder demostrar nuestra simpatía y nuestra adhesión a la Casa Pirelli como leve compensación a los beneficios que nos ha otorgado*”, ahora que es protestava per les accions del “*vandalismo rojo*” i pel “*dolor, el oprobio y la vergüenza de que se haya cometido el incalificable crimen de destruir la fábrica Pirelli*”. També es convidava a fer una recollida de signatures.

Per la seva part, l'empresa havia preparat un exhaustiu informe titulat *Notas sobre el estado en que se hallan los edificios, la maquinaria e instalaciones de la fabrica Productos Pirelli después de las voladuras, destrucciones e incendios realizados por los marxistas el día 21 de enero de 1939 antes de la llegada del glorioso ejército nacional*, on es deia que “*el desastre, que las hordas marxistas han procurado a las Fábricas de Villanueva y a esta población, no hubiera podido ser de mayor envergadura*”. Es detallava l'estat en què havien quedat totes i cadascuna de les seccions de treball, màquines i edificis, amb un annex de 45 fotografies. El dossier, datat el 6 de febrer, anava signat pel director tècnic Carlo Terzi i rubricat pel comandant militar, teniente coronel Julio Iñigo Bravo; el cap de la Falange, Pablo Alegre Pi; l'alcalde, Santiago Díaz Moyano; el secretari, de l'Ajuntament, Fèlix Ballester, i l'arquitecte municipal, Josep M. Miró Guibernau. Així mateix, seguien les signatures de diverses persones significades de la ciutat.

La reconstrucció de la fàbrica, duta a terme en els primers anys quaranta, contemplava edificacions a banda i banda de la rambla Pirelli, així com l'aixecament del singular pont per a treballadors, que travessava la via pública i que fou una realitat l'any 1943.

Malgrat que Pirelli era l'empresa que presentava més problemes per a la seva recuperació, altres fàbriques de la vila hagueren de refer-se de les diverses circumstàncies imposades pel conflicte. El fet d'haver treballat durant els prop de tres anys de guerra en qualitat d'empreses col·lectivitzades facilitava la continuïtat del treball amb una certa normalitat.

Manuel Marquès i Puig, un dels patriarques de la indústria local, havia mort el novembre de 1937 a Donostia, i Joan Ricart –dirigent de la mateixa empresa– havia estat assassinat pels revolucionaris. Per apaivagar la desfeita, molts treballadors havien d'allargar la jornada sense cap compensació econòmica i com a prestació voluntària en favor de l'Estat. L'any 1940 hi havia censades a Vilanova i la Geltrú 17.091 persones. Les misèries morals i materials de la postguerra, associades a la vigilància i repressió, imposaven d'aplicar aquest principi asèptic d'actuació: de casa a la feina i de la feina a casa.

Davant la impossibilitat de poder recuperar de manera immediata la capçalera del *Diari de Vilanova* en mans dels seus legítims propietaris, la Comissió Gestora demanava permís a l'autoritat per editar un butlletí informatiu municipal. El Servicio Nacional de Prensa s'hi oposà amb arguments de racionalització i prioritització. Més endavant, però, apareixeria el succedani falangista *Información*, editat pel mateix Servicio Nacional de Prensa y Propaganda, un senzill full volant d'avisos i notícies, més enllà d'alguns articles d'exaltació desfermada. Els promotors es justificaven: “*Hoy por hoy ha de limitarse (por circunstancias conocidas) a una simple hoja, hasta poder conseguir el permiso indispensable para la publicación del Diario de Villanueva y Geltrú*” (Canales, 1993). El primer número fou editat el 10 de novembre de 1939 i únicament n'aparegueren dotze fins al gener de 1940.

Les festes laborals imposades pel “Nuevo Estado” incorporaven, entre altres, la Fiesta de la Liberación el 21 de gener, el Día de la Victoria l'1 d'abril, l'Alzamiento Nacional el 18 de juliol, el Día del Caudillo l'1 d'octubre o el de José Antonio el 20 de novembre.

L'Espanya oficial aprofitava qualsevol moment o circumstància per reproduir i cultivar fins a l'extenuació tota mostra d'adhesió i culte incondicional cap el Caudillo. Escenes esperpèntiques que es reproduïen al carrer, al cinema, al teatre, a l'esport... “*Arriba España*”, “*Una grande y libre*” o “*Franco, Franco, Franco*” eren algunes de les proclames oficials més repetides. La humiliació cap a les persones, les tradicions o la llengua –“*¡habla la lengua del imperio!*”– eren alguns dels plats preferits d'aquell menú. Les denúncies, delacions i amenaces entre veïns, parents i coneguts també havien modificat les relacions personals. Com deia Xavier Garcia, “*la guerra havia fet canviar la confiança amical d'uns anys abans per un usted que exigeix separació*” (Garcia, 1982).

Al revers de la moneda hi trobem concessions ben calculades i seleccionades. El rebatejat Fomento Villanovés celebrava ball l'agost de 1939, dins la programació d'una Festa Major que mantenia una ballada de sardanes com a forçat complement de les tronades, i sempre reincidents, desfilades militars, misses de campanya o la inevitable actuació de la Banda de la Falange. Ben aviat, el Foment mantingué un programa festiu al voltant de les dates de l'antic Carnaval, ara limitat a unes sessions de “*tradicionales bailes*”, amb les corresponents instruccions: “*Para los bailes de gala, indispensable etiqueta. Para el baile extraordinario de trajes, se recomienda etiqueta o traje oscuro.*” El negre era, per a tot i per a tothom, el color més apropiat per a aquells temps que s'estaven vivint.

El Franquisme tingué cura de no prohibir determinades manifestacions folklòriques pròpies o particulars de la “región catalana”. En aquest sentit mantingué la sardana, els castellers o els Pastorets, manifestacions poc susceptibles de perillositat i que, de fet, eren rebutjades per una part dels mateixos catalans que havien protagonitzat la revolució posterior al 18 de juliol.

Com esmenta Martí Marín “*el Franquisme es mostrava optimista en la tasca d'integració de Catalunya sense catalanismes mediatitzadors*” (Marín, 2006).

En tot moment i circumstància calia posar de manifest –com encertadament va apuntar Esther Tusquets– que, amb la guerra, no tots havien perdut. Era prou clar que uns havien guanyat, prou bé que ho sabien, i així tindrien cura de recordar-ho als vençuts. Serveixin d'exemple l'oblit i el menyspreu pels morts en combat, els exiliats, els empresonats o els afusellats a trenc d'alba dia rere dia al Camp de la Bota i altres indrets. Tot plegat eren els serrells d'una falsa normalitat que, a poc a poc, s'anava imposant i acceptant. El clergue Ricard d'Olot recordava com, acompanyant els presos al Camp de la Bota, al camí de la platja eren testimonis del desori d'una festa recent. S'esvaïa així la il·lusió de molts condemnats que creien que la gent pensava tothora com ells i en ells.

Tornem a Vilanova. A l'obertura del local del Foment seguiria el de la Unió Villanovesa, “el Coro”, primer sota l'epígraf de “Café Nacional”, amb el funcionament de dues juntes en paral·lel, l'oficial i la real. En relació a les dues juntes, Àngel Olivé i Xavier Garcia precisaven: “*Una, l'executiva, era la que donava la cara a efectes externs. L'altra, la junta fantasma, com en deia la gent, era formada per persones de confiança del règim. La seva missió era la relació amb l'autoritat.*” (Garcia, 1985.)

El febrer de 1942 tornava a obrir portes la societat vilanovina Gran Peña. També l'emissora Radio Vilanova tornava a emetre convertida ara en Radio España de Villanueva y Geltrú. Seguint Xavier Garcia, a mitjans de 1940 s'iniciava una emissió benèfica a favor de l'Hospital de Sant Antoni, amb idea de Pere Serra Briones i al·locució d'Antoni Anguera i Francesca Galceran. Aviat s'hi afegiria Josep Antoni Serra Alsina “Lalo”, que aleshores formava part de la tertúlia radiofònica i que, ben aviat, es convertiria en protagonista indiscutible de la programació benèfica.

El paroxisme imperant guanyava entens amb l'anul·lació de matrimonis civils, divorcis i bateigs amb noms laics celebrats durant l'etapa republicana. Alguns models de relació i de convivència vorejaven situacions entre còmiques i dramàtiques. En aquella vida quotidiana, cols, moniatos, guixes, naps i altres articles més o menys complementaris es convertiren en protagonistes principals de la dieta. El pa i les patates eren un luxe prohibitiu per a la majoria dels ciutadans. L'encariment i la desaparició de molts dels productes bàsics van propiciar el creixement desbocat de l'estraperlo i la immoralitat especulativa. L'aprovisionament de queviures era regulat per la Comissaria de Abastecimientos y Transportes. L'etapa del racionament es conjugava amb la prohibició de fer cues.

Malgrat tot, encara quedava esma per promoure algunes activitats culturals, potser perquè, a falta d'alimentar el cos, almenys s'intentava alimentar l'esperit. S'estrenava a la ciutat l'elenc teatral Manuel de Cabanyes, dedicat a la representació de teatre clàssic espanyol. A Barcelona moria, vençut per les vicissituds del moment, el gran pintor colorista Joaquim Mir, tan vinculat a Vilanova.

El mes de març de 1939 es publicava i distribuïa a Vilanova i la Geltrú la revista clandestina *Superació*, considerada la primera del país en català, de caire resistent, promoguda per Josep Serra Estruch, que tindria una curta durada. Més enllà d'alguns textos escampats, passaria molt de temps abans no fructifiquessin altres publicacions en català, moltes d'elles vinculades al folklore, l'escoltisme o sota l'empara d'Acción Católica. Ramon Ferrer i Parera seria un dels més prolífics promotors de publicacions locals. El setembre Mn. Masdeu, de la parròquia de Mar, organitzava el primer pelegrinatge a Montserrat

Com ja hem avançat, el mon intel·lectual i educatiu del país fou objecte d'una repressió salvatge. Vinculats de primera hora a l'obra cultural i educativa de la República, els mestres, considerats els seus fills predilectes, pa-

tiren les represàlies, l'exili i les depuracions en benefici de l'adoctrinament franquista. L'Escola Industrial aviat tornà a una relativa normalitat de funcionament mercès a la tasca voluntarista del seu director, Josep Pizà, i del secretari Octavi Viñas, malgrat l'estat deplorable de les instal·lacions, que exigien un manteniment i reformes per a les quals no hi hauria recursos disponibles en molt de temps.

No cal dir que, a semblança dels partits polítics, les organitzacions obreres havien estat prohibides i els seus dirigents perseguits implacablement. El 27 de gener de 1940 el nou Estat promulgava la llei de "unidad sindical". En aquell marc, l'única organització reconeguda era l'Organización Sindical de FET y de las JONS, és a dir, una altra institució en mans de la Falange. A la pràctica tot s'organitzava al voltant de les Centrales Nacional-Sindicalistas (CNS) territorials i les Hermandades Sindicales Locales. Com anotaven Carme Molinero i Pere Ysàs, "*les CNS reunirien en hermandad cristiana y falangista empresarios, tècnics i treballadors*" (Molinero, 1985).

El 1940 s'iniciaven les obres del sinistre Valle de los Caídos, santuari de culte del Franquisme i futura tomba del dictador i, alhora, destinació de molts presoners republicans obligats a fer-hi treballs forçats

PASCUAL FÁBREGAS: FALANGE "AUTÉNTICA"

En aquells primers compassos del nou ordre franquista, algunes organitzacions parapoliciales assoliren un sinistre protagonisme. A manca de poder real de les forces d'ordre públic –en mans de la Falange–, a Vilanova actuà impunement, i durant molt temps, el conegut i temut "Rondín Antimarxista".

Joves militants de Falange –molts nouvinguts–, i extremistes de tota mena que s'apuntaven a la festa, es dedicaren a "empaitar rojos", tot presentant-se per sorpresa a les cases d'antics militants de forces polítiques o sindicals de l'època republicana o d'amics i familiars d'aquests. Molt sovint, els sospitosos de no combregar amb el nou règim eren traslladats a la "txeca" del carrer Jardí- un local de la Delegación de Información e Investigación que funcionava com a centre preventiu de detinguts –on eren interrogats, torturats i sotmesos a tota mena de vexacions i humiliacions.

El 1940 Vilanova i la Geltrú presentava un cens de 16.796 habitants. El 14 de desembre d'aquell any Antonio F. Correa Véglisson es convertia en nou

governador civil de la província de Barcelona. A partir d'aquest moment es canviaren una bona part d'alcaldes i de comissions gestores que fins aleshores havien exercit amb un punt de provisionalitat. En aquest context, l'alcalde Díaz Moyano presidia la darrera comissió municipal el 3 de gener de 1941. Dos anys més tard seria nomenat jutge militar i després es retiraria definitivament fins a la seva mort el gener de 1952 a Vilanova.

Per imposició del governador civil, el 25 de gener de 1941 el carlí Eduardo Pascual Fábregas era elegit nou alcalde de la ciutat i cap local del Movimiento. Com ha deixat escrit Puig Rovira, "*per a Vilanova comença una nova etapa, que serà pitjor que l'anterior, caracteritzada per una escassetat més gran d'aliments, per un agreujament dels problemes, per un enduriment de la repressió i per un exercici del poder local més personalista, més autoritari i més arbitrari*" (Puig Rovira, 1998).

Nascut a Vilanova el 1897, Pascual Fábregas exercia de metge i de docent, i com a nét del guerriller carlí *Mortdedins*, n'havia heretat aquest malnom. De l'època del seu avi, la gent n'havia recuperat aquesta tonada: "*Toquen les campanes, / ja ve el mortdedins, / pandilla de lladres / vestits de carlins.*"

Des de l'any 1932 dirigia la Policlínica Galeno a la rambla Principal. Fou un personatge controvertit i extravagant, falangista fanàtic, anticatalanista i amic de les indumentàries paramilitars. Com molts ja havien pronosticat, fou una etapa polèmica i controvertida, caracteritzada per les decisions arbitràries i excloents, una gestió barroera dels recursos públics i poca o gens sensibilitat en un capítol clau com el dels proveïments, facilitant, quan no promovent directament, les pràctiques especulatives i l'estraperlo.

L'alcalde Eduardo Pascual Fábregas estaria acompanyat pels tinents d'alcalde Manuel Navarro Carreras, Manuel Bastán Molina, Fidel Claramunt Sol i Sebastián Garí Lloveras, a més dels regidors Josep Riera Ballús, Lorenzo Muntaner Martínez, Pere Serra Briones, Joan Viñals Pons, Agustí Caba Morros, Ignasi Font Güell i Antoni Burgués Montaner. Un equip integrat per carlins, falangistes, exmilitants de la Lliga, membres de la CEDA...; i d'adscripció social diversa: un metge, propietaris agrícoles, industrials...

El desembarcament a la Comissió Gestora municipal de significats representants del règim, desplaçant els antics gestors més neutres i exempts de fanatisme, propicià la col·lisió directa entre ambdós sectors. Aquest fou el cas de l'enfrontament entre Pascual Fábregas i Joan Roig Carbonell. La

diagnosi del primer mandatari local –citada per A. F.Canales– era prou clara i eloqüent: “*Todo ello se debe a que el Movimiento fué, por lo menos en Villanueva y Geltrú, completamente desvirtuado en los primeros tiempos, ya que se apoderaron de los mandos las personas que jamás habían pertenecido a Falange Española, ni a Renovación Española, ni a la Comunión Tradicionalista y sí sólo a partidos democráticos y fuertemente republicanos y separatistas.*” (Canales, 1989.)

El 21 de gener –*Día de la Liberación*– fou consagrat a Vilanova com el dia de l'exaltació màxima dels valors del Movimiento, amb solemnes celebracions religioses i militars i una grotesca reproducció d'ocupació militar de la ciutat que acabava a la plaça de la Vila amb la recepció de les autoritats i el *excautivos*, on es llegia el *parte* oficial de l'alliberament de la ciutat. Dins els actes previstos corresponents al tercer aniversari, la delegació d'*excombatientes* feia la següent crida: “*Se ordena a todos los excombatientes inscritos en ésta Delegación, que el próximo día 21, a las nueve de la mañana, se personen, debidamente uniformados, en el cruce de la carretera con la rambla Samá.*” Vilanova i la Geltrú gaudiria del trist honor de ser una de les darres poblacions a mantenir aquella data com a festiva abans de bescanviar-la per la de Sant Antoni Abat.

Les formes de fer i desfer de Pascual aviat provocaren la incomoditat i el descontentament de, fins i tot, els falangistes més lleials. Actituds que aviat es convertiren en denúncies davant del governador de la província i que venien dels sectors de la dreta més tradicional i de la mateixa església, que el vinculaven a foscos negocis especulatius. Pascual també era director i professor del Colegio España, dedicat als estudis de batxillerat per a noies i estretament vinculat a Falange.

Mentrestant, la maquinària implacable del Movimiento es desplegava en tots els àmbits. Era considerat “*rojo con todas sus consecuencias*” aquell que no pagués les quotes de la Falange, i es reservava la qualificació de “*no adicto al glorioso movimiento*” per a aquells que no assistissin als actes oficials o un tall de cabell al zero al qui no col·laborés en les activitats del Frente de Juventudes, a més d'un llarg rosari d'amenaçes i represàlies que fregaven la paranoia (Canales, 1993). Tot plegat va facilitar que alguns dels col·laboradors de Pascual, com Francisco Oliva o Serra Briones i altres membres de la dreta tradicional, es mostressin poc entusiastes amb la Falange, i encara menys amb l'actuació personal d'Eduardo Pascual.

Les disputes entre les diferents faccions locals del Franquisme s'accentuaven per moments.

El juny de 1941 deu ciutadans i ciutadanes presentaren denúncies contra l'actuació d'Antonio Ferrer Pi, que –amb la complicitat del seu cosí Pablo Alegre– hauria comès tota mena d'excessos a la “txeca” del carrer Jardí o al local de la Falange. També li retreien la falta de compromís observat durant la guerra, atesa la impunitat i llibertat amb la qual el denunciat es movia per entre les institucions republicanes durant el conflicte. En definitiva, s'acusava Ferrer Pi d'haver tingut una actuació “*deplorable, sangüinaria, inmoral y vengativa, que desprestigia al Movimiento*”. Actuacions dutes a termes durant el funcionament del ja esmentat Rondín Antimarxista dels primers temps del Franquisme que es cuidava de “mantenir l'ordre públic”. Les acusacions quedaven recollides en el document *Relación de declaraciones firmadas sobre la actuación del camarada Antonio Ferrer Pi como secretario de la FET y de las JONS de esta población en los tiempos inmediatos a la liberación de Cataluña*. Totes les acusacions eren signades el 13 de juny de 1941 per persones com Francisco Oliva Almirall, secretari local de FET y de las JONS; José A. Serra Alsina; José Sorni Marrugat, delegat comarcal del Frente de Juventudes, o Magí Pascual Garcia, cap local tradicionalista abans del 18 de juliol.

De la declaració de Magí Pascual, n'anotem una part com a testimoniatge: “*Como colaborador de FET y de las JONS, en el cargo del delegado de investigación que desempeñó por espacio de cuarenta días y que dimitió a los dictámenes de su conciencia de católico y español por no querer pasar ni como encubridor ni colaborador de la nefasta actuación del grupo de individuos dirigidos directamente por Antonio Ferrer Pi y tolerados por su primo Pablo Alegre Pi, que cortaron con su indigno ejemplo todo afán renovador de esta villa [...].*”

En relació a l'actitud personal de Ferrer Pi, li retreia “*que antes del 18 de Julio de 1936 este individuo no militaba en ningún partido de derechas, muy al contrario ya que muchos estudiantes de izquierdas lo recuerdan como protagonista de sus mismas ideas dentro de la universidad [...]. Durante el dominio rojo el declarante le vió enchufado como uno más en la llamada comisaría de la vivienda de la Generalidad, en el paseo de Gracia de Barcelona. Y también consiguió enchufarse en Intendencia del Ejército Rojo*”.

I encara més: *“Para probar su espíritu unificacionista, se limpió varias veces los zapatos en la sección de FET y de las JONS con una boina roja para molestar a los elementos tradicionalistas de la localidad.”*

La declaració de Magí Pascual acabava dient: *“Ante Dios, y ante nuestro Caudillo salvador de España, ante mi consciencia ideológica, ante mi deber de patriota, juro y firmo que el conocido por A. Ferrer Pi, y sus acolitos indeseables, son sujetos denigrantes para servir a España.”*

Las denúncies i signatures eren certificades i legitimades en la mateixa data pel delegat d'investigació i informació de FET y de las JONS de Vilanova, Fidel Claramunt.

Per la seva part, la declaració de Francisco Oliva Almirall, secretari local de FET y de las JONS, indicava, en relació al mateix Ferrer Pi: *“El actual delegado comarcal de Justicia, derecho y juez municipal [...] disfrutaba durante el periodo rojo de un excelente enchufe en la llamada comisión de la vivienda [...]. Se paseó tranquilamente por las calles de la capital barcelonesa en todo momento durante la revolución sin peligro directo alguno [...] y [...] más tarde al ser llamada su quinta se buscó un buen enchufe en intendencia del ejército rojo.”*

L'original recull fins a deu denunciants, amb detalls dels abusos comesos a la txeca del carrer Jardí, on apareixen els noms d'altres persones que col·laboraven en la repressió.

D'entre els denunciants destacava la declaració d'Antoni Batet Esteve, en altre temps tradicionalista i ara falangista, que havia estat regidor en temps de la dictadura de Primo de Rivera. Com era de suposar, la denúncia no va tirar endavant, però posava en evidència l'ambient tens que es vivia entre els diferents sectors del Movimiento i que feien vàlida la premissa del tots contra tots.

El 21 de gener de 1942, la plaça Llarga passava a denominar-se “de Rafael Carrasco”, capità de la caserna local de la Guàrdia Civil que fou assassinat durant la guerra. Com era costum, un cop més es convocava tots els excombatents a presentar-se degudament uniformats en un punt determinat, on rebrien la contrasenya necessària per participar en les diferents activitats de la jornada. Altament grotesc! Fou un any de visites protocol·làries. Les autoritats locals viatjaren fins a San Lorenzo del Escorial per honorar la tomba de José Antonio Primo de Rivera, fundador de la Falange. Pilar Primo de

L'alcalde Manuel Navarro Carreras signa un acord amb el Banco de Crédito Local (1945)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

Inauguració del monument “a los Caídos”, a la plaça de les Neus (1945)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

Rivera –germana d'aquell i delegada de la *Sección Femenina* de la Falange– visitava la ciutat per inaugurar l'Escuela del Hogar. Finalment, el 30 de gener la llarga comitiva que conduïa Francisco Franco cap a Barcelona s'aturava uns instants a la cruïlla de la carretera amb la rambla del Caudillo perquè les autoritats municipals li testimoniessin la seva adhesió i homenatge. Els acompanyava la respectiva claca de badocs que, de gust o per força, anaven a fer els corresponents honors. Al setmanari local hi destacava una nota del Servicio Especial de la Jefatura Local del Movimiento: “*Después de Dios, el interés supremo de todo Falangista es el de España. Primero España! Para su grandeza, es indispensable una disciplina rígida y, por tanto, una obediencia ciega al Jefe. El Jefe es el Generalísimo Franco! Español! No debes olvidarlo jamás. Tal olvido sería grave para España y delito gravísimo que cometerías como español*” Doncs, això, i per als fluixos de memòria... cues de pansa!

Però Pascual continuava fent de les seves, i fidel a la seva posició que calia ser més papista que el papa, en les seves arengues quotidianes incomodava a tothom. Canales recull aquesta al·locució de Pascual per la recapta en benefici de la reconstrucció del temple de Sant Antoni: “*Voy a dirigirme ahora a los villanoveses indiferentes en religión, aquellos que, contemplando la destrucción de la Iglesia, no sintieron latir su corazón [...], a aquellos que, sin destruirla, nada hicieron para evitar su destrucción. A estos les diré en primer lugar que ellos tienen el deber de contribuir en mayor cuantía y con mayor interés.*” (Canales, 1993.)

El 1943 es reobrien les Corts espanyoles com a màxim exponent d'allò que en deien democràcia orgànica, eufemisme d'una dictadura autàrquica fonamentada en la repressió i el culte al dictador. Per aquelles èpoques es repetien les campanyes de recapta a favor dels voluntaris de la División Azul, aquells que havien anat a lluitar contra los “*sín Dios y sín patria*”. El mes de març el governador civil homenatjava els voluntaris locals i s'aprofitava per inaugurar els nous estudis de Radio Vilanova, oficialment, *EAJ 35. Emisora del Bajo Panadés. Radio España de Villanueva y Geltrú*. La ràdio actuava com a distracció eficaç i element balsàmic, i els fulletons i radionovel·les del moment contribuïen a difuminar l'esquerpa realitat. El setmanari local, però, era avantatjat en proclames pamfletàries que apuntaven directament als clàssics enemics: “*Nunca podrá perdonar la història al liberalismo*”, o la necessitat de procedir a “*la abolición del capitalismo judeomasónico*”, eren algunes de les frases fetes més celebrades dins un rosari de lletanies sense solta ni volta.

Finalment, el governador civil, cansat d'escoltar les queixes i denúncies que li arribaven de Vilanova, optà per cessar en el càrrec Eduardo Pascual. Això passava el juny de 1943. Ja n'hi havia prou. Calia tancar una etapa caracteritzada per la poca traça en la gestió i un excés d'excentricitats. El 20 de juny de 1943 era nomenat alcalde en funcions el delegat governatiu, inspector provincial del Movimiento, Emilio López Oliva.

L'esperada destitució d'Eduardo Pascual fou –com era previsible– encoberta sota la fórmula de dimissió irrevocable. Fou un cessament governatiu en circumstàncies poc clares, que les actes municipals –transcrites per A. F. Canales– recullen així: “[...] *hacer una aclaración que os debo a todo Villanueva y Geltrú de la forma un poco rara en que se ha hecho la sustitución de la Gestora Municipal por circunstancias especiales de todos conocidas y que no es de repetir. En la dirección de la anterior Gestora hubo un momento en que fue necesario cortar aquella marcha y dar el cese o relevo al que representaba el mando [...]*” (Canales, 1989.)

Punt i final. Pascual va pagar les seves polítiques excloents i agressives, lluny de l'aposta més integradora que havia fet Díaz Moyano, conciliant la dreta tradicional amb els sectors més durs del “Glorioso Movimiento Nacional”. Diverses fonts s'han fet ressò que, poc després del seu cessament, Eduardo Pascual fou agredit pel fill d'un dels seus adversaris polítics. Així ho relatava Xavier Garcia: “*Un d'ells, un dia, pel carrer, li etzibà un gec de bufetades que el féu anar per terra, tot i la mola d'home que era. El poble no el va poder veure mai, per les seves maneres inquisitorials, en contra de tot i de tothom, si bé ho havia de dissimular. Hom li donà un nou renom, Rancho grande*” (Garcia, 1982).

A partir d'aquell moment Pascual Fábregas es dedicà a fer de metge i docent a Barcelona on morí el març de 1970.

FARINETES I ESTRAPERLO

Mentrestant, una part important de la ciutadania passava gana i moltes angúnies. Les arengues oficials i les mostres d'exaltació no omplien els estómacs. Les fàbriques de la postguerra s'omplien de tuberculosos i les condicions sanitàries i una nutrició deficient feien contraure malalties i trastorns propis d'altres èpoques. “*Ni un hogar sin lumbre, ni un español sin pan*”, repetien les consignes. El 1942 es creava el Seguro Obligatorio

de Enfermedad, i l'afiliació i el dret a les prestacions començava dos anys després.

El maig de 1943 s'aplicaven les cartilles de racionament individuals. El llistat de queviures subjectes a control i regulació dels preus s'allargava: oli, sucre, cafè, carbó vegetal, carns, cereals, xocolata, arròs, sabó, farina...; un context òptim per activar i alimentar el mercat negre i les pràctiques il·legals i especulatives. En paral·lel, la llista d'elements declarats de lliure circulació s'escurçava. Continuaven, doncs, les dietes a base de moniatos, naps, garrofes, glans, tramussos, carbassons, figues o castanyes. Així les coses, l'Estat confiscava les companyies ferroviàries i en nacionalitzava el servei. Era el naixement de Renfe. El governador civil prometia a la població l'enviament d'un vagó de patates. Aquell mateix any 1941 es constituïa el Consejo Sindical Provincial de Barcelona.

Els sous eren baixos i anaven acompanyats de plusos com el de "*cargas familiares*" o el de "*carestia de vida*" –el plus de vida cara–, la resultant dels quals continuava essent del tot insuficient per accedir a determinats productes de primera necessitat. També autoritzaren l'obertura d'economats laborals, pagues extraordinàries addicionals –a la de Nadal s'hi afegí més endavant la del 18 de juliol– o serveis complementaris com les escoles patronals. A les empreses industrials de la ciutat s'anava imposant un cert paternalisme d'estat que, en no poques ocasions, se sobreposava amb un ben instal·lat paternalisme familiar. Potser l'exemple més significatiu d'aquesta segona fórmula era el de Fàbriques Marquès. Després de la mort de Manuel Marquès –el patriarca–, ara era Doña Pilar, la seva filla, qui marcava el ritme social d'una empresa immersa en una profunda religiositat. En tot aquest context, s'autoritzava l'economat laboral del Griffi, s'establia matrícula gratuïta a l'Escola Industrial per als treballadors de la Fàbrica de la Rambla, començava a funcionar un servei mèdic-farmacèutic per als treballadors de cal Marquès, s'incrementaven les pagues extraordinàries a Pirelli o es pujaven els sous als tallers de la Renfe.

Els horts familiars al voltant de la ciutat es multiplicaven i contribuïen a crear economies de subsistència que apaivagaven les mancances. En molts casos, aquests reductes esdevindrien l'embrió de futurs barris perifèrics.

L'Ajuntament presentava projectes d'urbanització dels principals carrers comercials del centre –General Mola, Sant Gregori i General Yagüe: tot quedava entre sants i generals... –, de pavimentació de la rambla vilanovina

–ara Rambla del Caudillo– o un de "*urbanización y embellecimiento de la Plaza de España*", actual plaça de les Cols. Cal aclarir que molts d'aquells projectes trigarien anys a executar-se.

A falta d'alimentar l'estómac, hom vetllava per alimentar l'esperit. De diferents àmbits s'insistia en la urgència de reconstruir el temple de Sant Antoni, "*desolado por la barbarie roja*". La comissió de reconstrucció, la formaven ara l'alcalde Eduardo Pascual; J.M. Ferrer, en representació de Manufacturas El Fénix; Codina, en nom de cal Marquès; Vidal, pel Griffi; Fidel Claramunt, per cal Ganeta, Agustí Caba i altres industrials, com Francesc Navarro o Antoni Burgués.

A la llista dels damnificats severos per part del nou règim, contràriament al que havia passat durant la República, a la nòmina de mestres i intel·lectuals, entre d'altres calia afegir-hi en un lloc preferent les dones. Les millores socials i laborals aconseguides en l'etapa anterior patirien una important regressió que les situaria durant molts anys en un estadi de manifesta desigualtat respecte del homes. D'això se n'ocuparien les lleis, l'església oficial amb la seva tasca "evangelitzadora" i la mateixa Sección Femenina de la Falange Española Tradicionalista. La Llei de Contractes de Treball promulgada el 1944 establia que a la dona casada li calia autorització del marit per poder treballar. De la mateixa manera, la dona tindria dret a percebre el sou corresponent, sempre que el marit no s'hi oposés formalment. Fet i fet, la dona quedava condicionada a la voluntat del marit.

UNES NOVES DOCTRINES

El 30 de març de 1941 s'inaugurava el, llavors, molt majestuós Mercat Públic, una obra que havia posat la primera pedra el 1929 i havia començat treballs sis anys més tard. Era, per tant, una obra del Govern de la República, projecte de Josep M^a. Miró i Guibernau –que havia estat arquitecte municipal– que excel·lia pels grans espais i les avançades mesures higièniques. També s'estrenava el Grupo Escolar José Antonio, també una obra emblemàtica del Govern de la República que, inicialment, havia de dur el nom de Grup Escolar Francesc Macià. Un edifici construït sota els preceptes educatius de la República, que aconsellava escoles ben il·luminades i airejades, amb bons patis per jugar i córrer. També s'iniciaven les tasques

de reconstrucció de l'enderrocada església de Sant Antoni, amb una comissió encapçalada per l'alcalde i diversos representants de les empreses industrials de la ciutat. El 10 de gener de 1942 apareixia el setmanari local *Villanueva y Geltrú*, fill no reconegut de l'antic *Diario de Villanueva*, editat ara per la Delegación Local de Prensa y Propaganda de la FET-JONS i sota la premissa de “*rendir su más sincero tributo de sumisión y respeto al invicto Generalísimo Franco*”.

L'antic *Diario* editat per Joan Josep Soler i Milà havia sortit per darrer cop el 18 de juliol de 1936, i cal dir que el seu successor i propietari, Josep Soler i Clavé, mai va cedir, malgrat les pressions, la capçalera del rotatiu al règim franquista, tot defensant la independència i la imparcialitat de l'òrgan de comunicació fundat per Josep Pers i Ricart. El setmanari local no recuperaria la capçalera del *Diari de Vilanova* fins a l'octubre de 1976. També destacaven els grans anuncis dels fabricants i industrials de la vila.

En serien directors, durant el període franquista, José Bartomeus Gouffau (1942-1943), Francesc Oliva Almirall (1943-1944), Antonio Ferrer Pi (1944-1945), Joan Orriols Carbonell (1945-1946), Josep Maria Rafols Vidal (1947-1949, 1949-1952, 1954-1955), Josep Maria Freixa Olivari (1949), Enric Francés Deulofeu (1953-1954 i 1955-1957), Magda Solé Riba (1958-1961) i Jaume Carbonell Massip, que ho seria des de 1962 fins al final de l'etapa que ens ocupa.

Bona part de la vida ciutadana era segrestada per les anacròniques concentracions paramilitars i la imposició d'un vocabulari i unes pràctiques ridícules i grotesques que només motivaven uns pocs membres d'unes tràgiques centúries i esquadres urbanes que tant participaven en una missa de campanya com en una no menys èpica cursa de sacs. El bany de realitat s'imposava en les contínues campanyes sanitàries que feien front als alts índexs de mortalitat infantil. També proliferaven els casos de ràbia transmesa per gossos.

La ràdio era el sedant habitual i domèstic de moltes angúnies, que s'afegia a altres menes de distraccions potser més tradicionals. En el gènere musical s'imposaven temes com *La casita de papel* o *La vaca lechera*; i còmics com *El guerrero del antifaz* o *Roberto Alcázar y Pedrín* es convertien en literatura de capçalera. Al cinema, pel·lícules com *A mi la legión* o *Raza* compartien pantalla amb l'empatx inevitable de *NO-DO*, *Noticiarios y Documentales*, on es posaven al dia les gestes i miracles del Caudillo i l'Espanya

franquista amb les recurrents imatges de visites solemnes i la inauguració d'embassaments i altres obres públiques. El Bosc, l'Apol·lo o l'Artesano presentaven l'oferta teatral del moment que, sovint, protagonitzaven l'elenc teatral Manuel de Cabanyes, el grup escènic d'Educación y Descanso o el de la Unión Villanovesa. En aquesta darrera entitat sovintejaven els balls de societat i altres actes tradicionals, com el comiat dels mossos que marxaven al servei militar. L'Orquestra Planas –“*la más reputada y sin par*”– multiplicava les actuacions amb ballarugues als salons del Coro, el Foment o el Pòsit de Pescadors.

El règim autàrquic que tot ho envaïa i la malaltissa necessitat de mirar-se el melic contrastaven amb els noms cosmopolites que adoptaven moltes de les orquestres de moda, tot transgredint els principis bàsics del sistema i les retòriques més rànies de l'Espanya immortal. Així, les Melody, Jazz-Club, Bristol's, Florida, Niza, Savoy o Monterrey incorporaven a les pistes de ball músiques i estils que feien el present menys claustrofòbic.

També es feien revetlles populars a la torre de Ribes Roges o a cal Peixerot, aleshores sota el nom de Restaurant Las Palmeras. El Frente de Juventudes constituïa coral pròpia i la Sección Femenina contraatacava amb el seu grup de Coros y Danzas. Les dones, com a col·lectiu, eren objectiu preferent del Règim: “*Mujer: la Falange espera de tí los hijos que perpetuarán en el tiempo su doctrina*.” *Medina* era la revista de la Sección Femenina, una publicació amb voluntat de “*llenar tus momentos de ocio, deleitando tu imaginación e instruyendo tu inteligencia*”.

Fins al 1942 no es reprenghen les activitats del Pòsit de Pescadors sota la presidència d'Artur Altea, que ja havia exercit el càrrec abans de la guerra. A partir d'aquell moment s'iniciaren les gestions per reobrir la Llotja de Pescadors, “el Pes”. Aleshores, la llotja era propietat d'un particular, a qui tots coneixien com “el Caudillo”. Anys a venir, la presidència del Pòsit seria ocupada per Miquel Mas, Estanislau Guasch o l'incombustible Eusebi Ferrer “Sebiu”.

Lluny de les fronteres espanyoles moria l'exmonarca Alfonso XIII després d'haver abdicat mesos abans en favor del seu fill Juan de Borbón. Hom tenia coll avall que la monarquia ja no tenia cabuda en el nou règim.

MANUEL NAVARRO: EL PARÈNTESI

Des del primer moment, conscients de la interinitat del càrrec, el governador civil i, especialment, l'alcalde en funcions Emilio López Oliva, començaren a cercar la persona més adequada per assumir l'Alcaldia de la ciutat, amb garanties per no repetir una segona ensopegada com la de Pascual i no contribuir a desprestigiar encara més els principis del Movimiento. Un informe del govern civil de setembre del 43, citat per Canales, indicava: *“El descrédito que tienen los organismos oficiales impone la necesidad de poner al frente hombres cuya moralidad y rectitud, tanto públicas como privadas, estén sancionadas por la opinión pública”* (Canales, 2006). Calia apostar per una fórmula de renovació i d'integració que acostés els diferents sectors –enfrontats en lluita fratricida– que es posicionaven per fer avançar el sistema.

Així les coses, a la visita del 13 de setembre de 1943, el governador civil de Barcelona Correa Végliesson nomenava com a màxim mandatari municipal Manuel Navarro Carreras, carlí de la Comunió Tradicionalista i que ja havia estat tinent d'alcalde amb Eduardo Pascual. Navarro. Casat amb Maria Almirall i Font, havia nascut a Vilanova i la Geltrú el 1904, i amb el seu germà regentava una fàbrica de gèneres de punt fundada el 1905 al carrer Llibertat –davant l'església de Mar– i traslladada als anys trenta a la rambla Samà. El nomenament de Navarro, reconegut –en paraules Puig Rovira– com a *“persona tranquil·la, bonhomiosa i honesta”*, fou interpretat com una solució de compromís que permetés d'atenuar la crispació alimentada pel seu predecessor, amb ànim de reconciliar les diverses famílies que, dins del Franquisme, pugnaven pel poder (Puig Rovira, 1995). Així ho testimoniarà l'equip municipal format per carlins, tradicionalistes, excombatents, excedistes, falangistes i sectors catòlics.

Acompanyaven Manuel Navarro els tinent d'alcalde Joan Mas Planas, Jaume Puig López i Josep Riera Ballús; i els regidors Ignasi Font Güell, Agustí Caba Morros, Eduard Foradada Coll,

Pere Serra Briones, Jaume Rovirosa Albet, Joan Albá Vidal, Genar Ferrer Ferret, Antoni Castells Güell i Antoni Burgués Montaner.

Malgrat tot, a ningú escapava que el veritable candidat a l'ombra de feia molt de temps era Antonio Ferrer Pi. La seva joventut i la falta de projecció i experiència pública el relegaren a continuar essent l'home de reserva, tot

esperant futures oportunitats. En aquest joc de compensacions, Ferrer Pi fou nomenat director del setmanari *Villanueva y Geltrú*, on es postulava i exhibia a través de la secció “Apostilla semanal”. Temps després, la publicació substituïa el símbol de Falange de la capçalera per l'escut de la ciutat. Per aquelles èpoques Ferrer Pi ja escampava les bases del que anys a venir serien els principis fonamentals del vilanovisme: *“No admito que para lograr un mejoramiento de nuestra ciudad se tuviera que ser monárquico, federal o de la Lliga, porque creo que hay suficiente con ser español y amar este pedazo de España que se llama Villanueva.”*

Fet i fet, Manuel Navarro acceptaria el càrrec per “imperatius patriòtics” i sempre condicionat a la continuïtat de Federico Correa com a governador civil de la província, amb qui havia contret el compromís. És en aquesta línia que cal interpretar que Navarro assumí el càrrec d'alcalde de la ciutat, però no el de cap local de la Falange o del Movimiento, com li hauria pertocat. Aquest títol fou assumit per Joan Mas Planas, que també exercia de primer tinent d'alcalde. Com ha indicat Puig Rovira, l'Ajuntament vetllava per l'administració del municipi, alhora que la FET s'ocupava de la direcció i del control polític. El mateix Puig Rovira ha precisat que una altra persona que en aquell moment optava a ocupar l'Alcaldia era Pere Serra Briones, una persona inquieta i que havia dut a terme una important activitat cultural, ja abans de la guerra, i que més endavant passaria a residir a Madrid en representació de l'empresa local Griffi.

Els sectors més discrets i moderats del règim conviuen íntimament amb els grups més fanatitzats i intolerants del primer Franquisme. En aquest segon grup s'hi reconeixien els caps de les esquadres de la coneguda Guardia de Franco. Alguns dels seus integrants més visibles foren Antonio Ferrer Pi, Jaume Puig López, Josep Maria Ràfols Vidal o Severo Coll José (Canales, 1993).

Les accions prioritàries de la nova comissió municipal se centrarien en la millora del sistema de proveïments de queviures, afectat de feia temps per l'amiguisme i la corrupció, i en tranquil·litzar diversos sectors ciutadans –especialment els botiguers–, afectats per les mesures draconianes del govern anterior. Igualment, l'alcalde negociaria un crèdit de tres milions de pessetes amb el Banc de Crèdit Local, destinat a obres d'urbanització bàsiques i peremptòries. També caldria accelerar la finalització del nou Grupo Escolar José Antonio. Navarro era un cas il·lustratiu de la dreia local tradicional –vernissada de catolicisme i un toc catalanista–, que molt sovint

Visita de Francisco Franco a la fàbrica Pirelli (1949)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic Pirelli).

civils i militars als actes de commemoració dels 10 anys
de la "Liberación" (1949)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons Ramir Horro).

apostà per la marginalitat política o optà per una participació moderada en la vida local, sovint incomodada i descol·locada per la ferotge repressió que exercia el règim.

A l'Europa en guerra les coses anaven maldades per als aliats de Franco i el règim apostava per la neutralitat, abandonant el concepte ambigu de la no bel·ligerància.

L'Ajuntament encapçalat per Navarro es preocuparia més i millor de les necessitats immediates de la gent, més enllà de l'oficialitat de les institucions bàsiques del Movimiento i les seves polítiques de complimentar les diverses faccions. La comissió gestora es feia extensiva per primer cop a sectors socials que, fins aleshores, havien restat al marge de la presa de decisions. Una manera de fer més propera i integradora, que afavoria l'acostament d'un part de la ciutadania que havia restat distant i a l'expectativa.

Puig Rovira relata una "estranya crisi municipal" el novembre de 1945. Per raons desconegudes cessaven en el càrrec de regidors José Maria Ferrer Pi, Serra Briones, Foradada Coll i Burgués Montaner (Puig Rovira, 1995). La substitució d'aquells, majoritàriament joves fidels al nou règim, es produiria amb persones de més edat i més significades de la dreta local tradicional. Foren designats nous regidors Esteve Torruella Pascual, Francisco Ribalta Eito, Francesc Serra Guiu, Pere Gou Andreu i Pere Olivella Mañé.

En relació al cessament de José Maria Ferrer Pi, cal dir que aquest industrial que havia estat designat segon tinent d'alcalde mai no va exercir el càrrec com a tal. Tornant a Puig Rovira: *"No va assistir a la sessió de presa de possessió, al·legant malaltia, ni tampoc va assistir a cap de les sessions posteriors; és a dir, no va arribar a formar part de la Corporació. No he trobat enlloc cap explicació, però segurament que hi ha motivacions personals i polítiques."*

De ben segur que els Ferrer Pi no van rebre de bona gana que s'ajornés el nomenament d'Antonio Ferrer Pi com a nou alcalde. Era prou evident per a tothom que així passaria tard o d'hora, però encara hauria d'esperar tres anys.

Amb tot plegat, el nou equip municipal quedava format per l'alcalde Manuel Navarro, acompanyat dels tinentes d'alcalde Joan Mas Planas, Agustí Caba Morros, Jaume Puig López i Ignasi Font Güell, i els regidors Esteve Torruella Pascual, Josep Riera Ballús, Francesc Ribalta Eito, Francesc Serra Guiu, Jaume Rovirosa Albet, Joan Albà Vidal, Genar Ferrer Ferret, Antoni Castells Güell, Pere Gou Andreu i Pere Olivella Mañé.

El governador Correa abandonava el govern civil en benefici de Bartolomé Barba Hernández, i fou aleshores quan Manuel Navarro es veié alliberat del seu compromís davant de l'Alcaldia. Així, doncs, a partir d'abril de 1946 actuà com a alcalde accidental Joan Mas i Planas, cap local del Movimiento. El novembre de 1945 exercia de delegat governatiu Joaquín Puig Cusí, que, segons esmenta Puig, tenia aspiracions de substituir Navarro (Puig Rovira, 1995). Però Ferrer Pi continuava posicionant-se com el relleu natural i, en aquest sentit, el mes següent era nomenat delegat governatiu del partit judicial de Vilanova i la Geltrú. Mentrestant, la Segona Guerra Mundial havia acabat, els vencedors es repartien el pastís i les expectatives d'una possible intervenció aliada a l'Espanya de Franco es diluïen amb rapidesa.

POLÍTQUES DE RACIONAMENT

Els diversos projectes d'obra pública, destinats a l'asfaltat de carrers i construcció de voreres i clavegueram, contrastaven amb les dificultats de funcionament de moltes de les fàbriques locals afectades per la manca de matèries primeres o els talls de corrent derivats de les restriccions elèctriques. A causa de la voladura parcial de Pirelli el mateix dia de l'ocupació militar, encara quedaven molts treballadors sense feina. Per frenar un atur que s'enfilava, les autoritats convidaven les dones a dedicar-se a les feines que els eren "pròpies", és a dir, quedar-se a casa i "*no dejar a sus hijos menores al cuidado de manos mercenarias*".

Durant la commemoració del 18 de juliol com a dia de l'"Exaltación del Trabajo", es repetien actes de germanor a les diferents empreses industrials de la ciutat. Aviat se celebrarien les primeres eleccions a enllaços sindicals.

Més enllà de l'obra pública ordinària, l'Ajuntament feia gestions per aconseguir la construcció d'un port que encara trigaria uns anys, i apostava per la Biblioteca-Museu Balaguer com a primer reclam cultural de la ciutat.

Els que havien estat fidels de primera hora al "Glorioso Movimiento Nacional" gaudien de determinades preferències. Si la concessió preferent de préstecs es dirigia a "*excautivos y excombatientes*", l'adjudicació d'estancs de tabac prioritava "*viudas y huérfanas solteras de los Caídos*".

En aquella etapa de precarietat manifesta i racionament dels productes bàsics, l'agricultura agafava un protagonisme destacat.

La crisi de subsistència que afectava l'aprovisionament d'aliments de primera necessitat possibilitava que el govern civil dictés mesures com la de març de 1943 que prohibia la plantació de noves vinyes en aquells terrenys que fossin aptes per al conreu de cereals. Calia dedicar-hi les terres amb millors condicions de sòl i productivitat. Hi havia moltes mancances i era qüestió de prioritats. D'això se'n cuidava la Jefatura Agronómica Comarcal. Darrere d'aquestes operacions sovint s'hi amagaven no pocs interessos personals, influències i caus de corrupció. Per la seva part, el Servicio Nacional del Trigo s'ocupava de controlar les produccions de blat, ordi i civada.

El gener de 1945 s'inaugurava a l'actual plaça de les Neus el monòlit dedicat "*a los gloriosos Caídos por Dios y por España*", aixecat per subscripció pública. Aquest seria un nou punt de trobada i santuari d'exaltació patriòtica.

En l'apartat del lleure, Radio Vilanova –rebatejada com a Radio España de Villanueva– renovava els continguts amb més voluntat i vocació d'entreteniment que no pas d'informació. Bona part de l'esport popular era protagonitzat per les seccions esportives –adherides a la Obra de Educación y Descanso– d'empreses com Pirelli, Marquès, El Fénix o Font Vilaseca. El maig de 1946 acabaven les obres de reforma del Teatre Principal per convertir-lo en sala de cinema. S'inaugurava amb *Los últimos de Filipinas*.

Fora del Villanueva y Geltrú, a la ciutat es publicaven revistes com *Maricel*, *Azul* o *Villanoveses de Azul*, amb un interessant contingut artístic i literari.

Especialment aconseguida fou la revista cultura *Azul* –de "Arte, Letras y Amenidad"–, amb set números publicats entre el 1945 i el 1948. Amb una edició de qualitat, en paper couché, la revista es presentava el desembre de 1945, indicant que "*las páginas de Azul reflejarán aquellas inquietudes que en pos de lo selecto le brindan al alma los brotes eternos de la Belleza y la Creación, que tan en exuberancia está adornada España, desde este escogido mirador de Villanueva y Geltrú*".

Darrere el barroquisme ensucrat d'aquestes paraules, la revista deixava entreveure la voluntat de recuperar l'estil de revistes culturals d'altres èpoques, com *Themis* (1915-1916) o *Prisma* (1930-1936). Alguns participants eren els mateixos, però, ara, en castellà. Hi col·laboraven poetes i escriptors com Ricart Forment, Josep Cruset, Ramon Ferrer Parera, Manuel Amat o Sebastià Gasch;

i il·lustradors com Enric C. Ricart, Vives Sabaté o Roig Estradé. S'hi afegiren les signatures intermitents de Manuel Marquès, Nicolau Barquet, Manuel Padró i molts altres. El fundador era J. A. Montaner Alcover, que també hi col·laborava habitualment. La revista comptava amb benefactors “il·lustres”, com Alexandre de Cabanyes, Enric C. Ricart i uns quants més que únicament hi aportaven les inicials del nom i cognoms. També hi havia benefactors “de mèrit” com els germans Magriñà, el Dr. Echevarría, Artur Ferret, Lluís Renard i bona part dels redactors habituals. La publicació, que s'inicià amb dotze i acabà amb vint pàgines, oferia col·laboracions literàries i artístiques, reportatges d'aspectes culturals, entrevistes, evocacions d'indrets de la ciutat, cròniques teatrals i altres informacions tècniques o, fins i tot, esportives.

Mentrestant, els vilanovins es retrobaven amb algunes velles tradicions, com la celebració de les primeres Caramelles de la postguerra, amb l'objectiu de recaptar fons per a la compra d'un aparell de raigs X per a l'hospital. A la pujada de Sant Cristòfol s'inaugurava la residència de treballadors Hermanos Noya, de l'Obra Sindical de Educación y Descanso. En l'aparat d'infraestructures, l'Ajuntament cedia els terrenys per a la construcció d'una nova caserna de la Guàrdia Civil a la rambla transversal, i avançaven a bon ritme les obres per convertir l'antic Ideal Hotel de la plaça de la Vila –o del 18 de Julio– en la Clínica Villanueva del doctor Magriñà. El setmanari local criticava els preus a l'alça de molts articles bàsics –superiors als de Barcelona–, que no dubtava a atribuir “*a la rapacidad de nuestros comerciantes*”. Potser per això es feien ressò del robatori de 180 quilos de sucre i 107 quilos de cafè. També preocupaven les mancances dels serveis municipals i la incivilitat de molta gent: escàndols al carrer, infraccions de circulació, el soroll de les motos, la pols dels vials o les deixalles a la platja.

L'ENCOTILLAMENT CULTURAL

L'activitat de beneficència en favor de la reconstrucció de l'església de Sant Antoni es reactivava amb el nomenament de Mn. Llorenç Garriga com a nou arxiprest. Mentrestant, els Josepets feia les funcions d'església parroquial. La junta de reconstrucció del temple, la formaven l'alcalde, l'arxiprest, el comandament militar, el jutge, Josep M. Bultó com a representant de la indústria local, Felipe Bertran en representació de la propietat i José M. Ferrer Pi, per la junta d'obra de la parròquia. També es restaurava el retaule de Santa Maria de la Geltrú, afectat per les malvestats de la guerra. El 1946 el controvertit Eu-

genio d'Ors fundava la seva Academia Breve de Ciencia del Faro de San Cristóbal, on mestre i deixebles se sadollaven de saber. En un sentit ben diferent naixia la Secció Folklorica, encapçalada per exfejecistes, que s'aixoplugaren a la Unió Villanovesa, amb el propòsit de promocionar l'activitat sardanista i els esbarts dansaires. La Secció Folklorica va endegar una colla d'iniciatives que fregaven els límits del que l'autoritat estava disposada a acceptar, en tant que representaven formes més o menys enaltidores del sentiment catalanista. Molts dels fundadors de la Secció eren antics membres de la Federació de Joves Cristians de Catalunya (FEJOC), i bona part de l'essència inspiradora de la Secció vindria d'allà, amb formulacions més catòliques i catalanistes que no pas resistencials. Un moviment de tímid redreçament cultural –com els agradava de dir– que comptava amb la participació de persones properes al nou règim que avalaven i garantien de no traspasar cap línia vermella. No en va –i amb l'excepció d'algun cas aïllat– gairebé sempre van comptar amb el suport i consell de l'alcalde Antonio Ferrer Pi. Una relació consentida en ambdues direccions, entre sectors catòlics i catalanistes i el Franquisme local que, d'aquesta manera, potser evitava esquerdes més profundes. Els concursos sardanístics organitzats el 1945, 1946 i 1947 al camp de futbol congregaren una bona gernació. En paral·lel a les activitats, la Secció també impulsà i promocionà la cobla La Principal del Penedès. La primer audició de la nova cobla fou a la finca de Solers, en aplec organitzat per la Secció el 22 d'abril de 1946.

Després del tercer concurs sardanístic l'octubre de 1947, les relacions entre la Secció i la junta de la Unió s'havien deteriorat força i desembocaren en la separació definitiva. El 1949 la mateixa Alcaldia suggerí als membres de la Secció d'aixoplugar-se al Centre Interparroquial d'Acció Catòlica, l'antic Círcol Catòlic, que no havia pogut reobrir fins feia tot just un any.

El 1951 la Secció Folklorica –encara dins del CIAC– publicaria la revista *Folklore*, on es combinava el català i el castellà. Això fa que, segons Sixte Moral, “aquesta publicació pugui considerar-se de dret com la primera publicació catalana després de la guerra civil” (Moral, 1985).

El Coro i el Foment foren entitats capdavanteres en la recuperació de tradicions festives i populars, alhora que, sota el precepte de l'invocat vilanovisme –nou referent de consens i trobada–, practicaven tímids exercicis de catalanisme moderat i tolerat. Després del sopar de dimarts d'un inexistent Carnaval de 1946, al Foment Vilanoví –Fomento Villano-

vés— s’escenificava un primerenc i clandestí Sermó de Carnestoltes: “Deu llarguíssims anys d’enyorament, d’aquella famosa barrila....” No en va el Foment havia acollit després de la guerra molts membres del desaparegut Casal Catalanista.

Iniciatives de lenta recuperació identitària que sorgien habitualment a la cèlebre “taula dels savis”, de la qual tindrem ocasió de parlar més endavant.

Un ambient que es corresponia amb allò que Ivern Salvó publicava al setmanari local el desembre del 45 sota l’epígraf “El arte de ser perfecto vilanovés”. I això, què volia dir? Doncs “*querer ser algo más que villanovés a secas; el arte de la habitud; el orgullo de superar cada día nuestra modalidad cultural y moral*”. O si ho volem en una sola paraula: vilanovisme! Mn. Llorenç Garriga tornava a fer declaracions, ara renyant aquells que els diumenges no feien bondat: “*Detesto la profanación de las fiestas, efecto del trabajo agrícola; de los deportes mañaneros y de los bailes nocturnos*”.

En un altre estadi, aquell mateix any i d’acord amb una ordre ministerial, es reprenien a l’Escola Industrial els estudis de peritatge industrial en l’especialitat mecànica. El gran impulsor d’aquella represa havia estat Josep Grau Solanes. Llavors es restituí únicament l’especialitat mecànica. L’elèctrica no es restabliria fins al 1949. Per a commemorar-ho, l’1 de juliol de 1945 tingué lloc una recepció al saló de plens de l’Ajuntament. La ciutat recuperava l’Escola de Perits Industrials que, en els darrers anys, havia funcionat únicament com a Escola Elemental de Treball (Tubau, 2001).

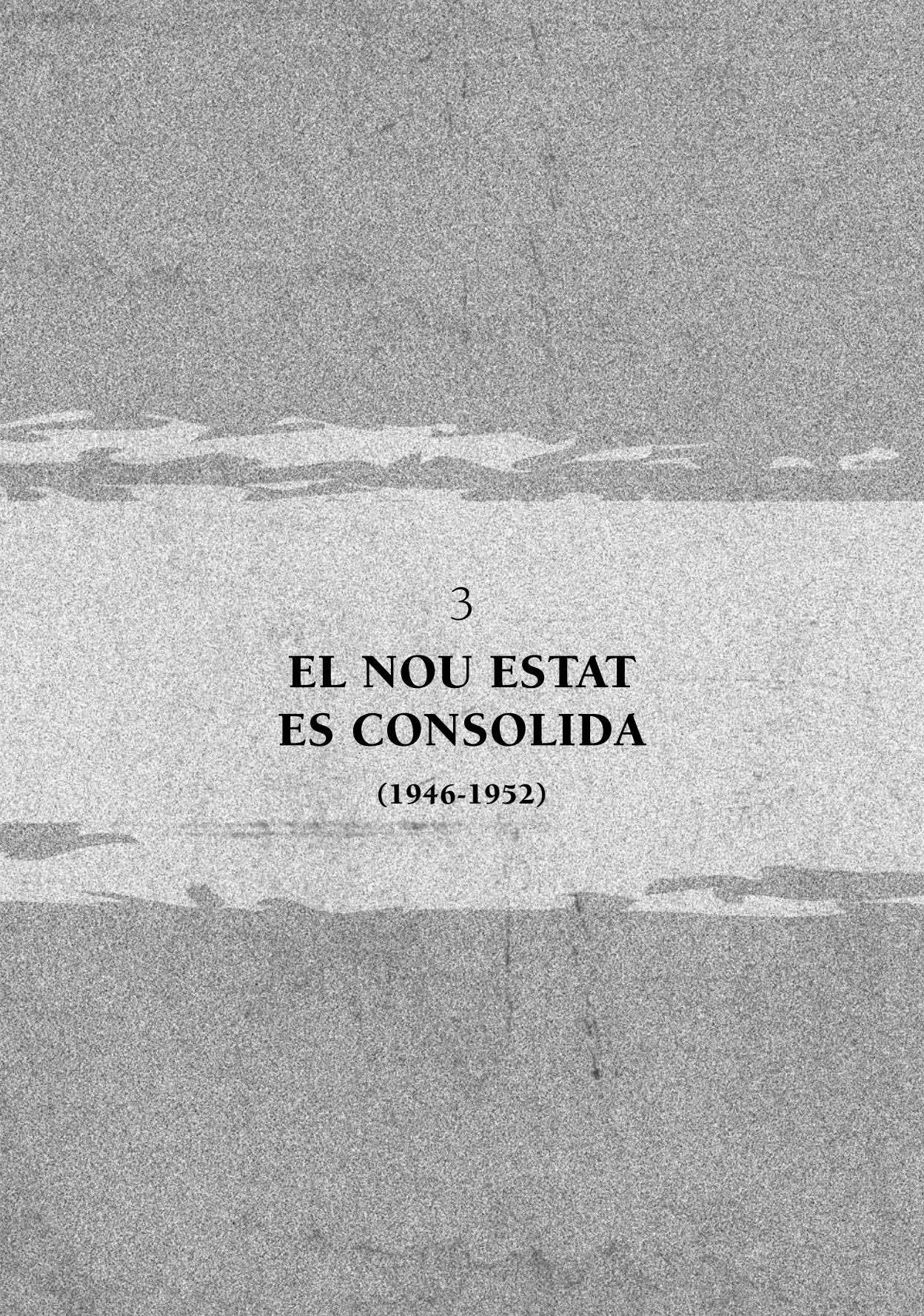
Mentre això passava a la ciutat, altres vilanovins exiliats intentaven organitzar-se en el marc de la nova Europa un cop acabada la Segona Guerra Mundial. El 22 d’abril de 1945, a la vila francesa de Montauban, es constituïa oficialment l’associació Unitat Vilanovina com a grup de socors mutu, amb l’objectiu de garantir la supervivència dels vilanovins exiliats, especialment a França. Es feia una crida a “*tots els vilanovins i els seus residents que es troben allunyats de la vila*”. Els signants de la convocatòria eren Josep Hill, Josep Vidal i Joan Golbano.

Potser aquí hauríem de recordar les paraules de Joan Torrents i Marquès —pare de l’escultor Damià Torrents i del pintor Martí Torrents— quan, en un article al *Diario de Villanueva* el juliol de 1920 sota el pseudònim d’“Aurelio”, parlava de “*la enfermedad constante en ambos sexos, la constante*

preocupación de constituir sociedades y nombrar juntas” que tenien els vilanovins i vilanovines. El 12 de maig de 1946 a Tolosa s’aprovaven els estatuts i quedava constituït el comitè executiu format per Eusebi Ortega com a president, Josep Ferrer com a secretari, I. Torras com a tresorer i J. Mestres, Josep Hill i Josep Vidal com a suplents.

D’acord amb els estatuts —citats per Guisla Virella—, es tractava d’una associació de vilanovins antifeixistes a l’exili, que havien patit la guerra al bàndol republicà i, per tant, que “*hagin defensat i defensin la llibertat*”. Calia “*ajudar materialment i moralment tots els companys la situació dels quals es trobi en un pas infranquejable per la necessitat*” (Virella, 2008). En aquest sentit es va fer una emissió de segells proexiliats i presos, segons dibuixos presentats per Jaume Alemany. La targeta de l’entitat duia les quatre barres a l’esquerra i un gravat del Molí de Mar amb el far de Sant Cristòfol. La falta d’acord, el retard en el pagament de les quotes i altres causes iniciaren la decadència de l’entitat que, com va transcriure Albert Virella, “*per cansament i per desànim, no aconseguí sobreviure fins més enllà del 1948*” (Virella, 1985). En aquesta experiència mancà el suport decidit de bona part dels exiliats americans, amb algunes excepcions notables. D’entre la llista dels aproximadament 130 associats destacaven els noms d’Antoni Escofet, Ricard Mestres o Joan Ventosa Roig, a Mèxic; de Pere Mestres Albet, a l’Argentina, o de Miquel Soler Bastero, a França. Segons Albert Virella, Josep Ferrer Aymar fou el “*pal de paller*” de l’organització. Resident a Tolosa, la seva adreça particular era la de l’associació. Virella transcriu una anotació de Ferrer corresponent a 1948, any de la seva dissolució: “*Aquesta unitat [...] ha fracassat; lentament, a poc a poc, els soldats han desertat de les fileres, pel cansament propi i per la guerra sorda i sense lluïment que porten els exiliats, ens ha fet separar-nos cada dia més.*”

3

EL NOU ESTAT ES CONSOLIDA

(1946-1952)

FERRER PI: ARA SÍ!

Fent bons els pronòstics, el 5 de juliol de 1946 Antonio Ferrer Pi –amb trenta cinc anys– era nomenat alcalde de la ciutat, càrrec que ja no abandonaria en els següents vint-i-tres anys.

Nascut a Barcelona el 1910, era fill de l'exregidor dinàstic de l'Ajuntament de Vilanova Ferrer Nin. Advocat de professió, industrial vinculat a la fàbrica de la Rambla, director del *Villanueva y Geltrú*, secretari local del Movimiento, jutge municipal, delegat governatiu del partit judicial... Havia aplegat mèrits suficients per fer el pas definitiu, fins llavors només postposat per la seva joventut... i potser per les denúncies i les incomoditats d'alguns sectors franquistes. La nòmina de càrrecs, però, no s'aturaria. En anys posteriors seria nomenat diputat provincial, cap local i comarcal de la Falange, procurador a Corts o vicepresident de la Diputació Provincial de Barcelona. Abans de la guerra havia format part de la formació Milícia de Acción Ciudadana, una plataforma de la dreta més reaccionària (Canales, 1989). Ens abstenim d'enumerar altres reconeixements o condecoracions honorífiques en forma de creus, medalles i altres distincions menors. En qualsevol cas, Ferrer Pi esdevindria un dels alcaldes de més durada del Franquisme. En aquesta etapa, la dreta local més tradicional tindrà l'oportunitat de –com deia Canales– integrar-se al poder municipal, a canvi de pagar determinats peatges. Seguint el mateix autor, Ferrer Pi esdevindrà el punt d'unió entre el règim i la vida política de la ciutat.

El primer consistori de Ferrer Pi estaria format pels tinents d'alcalde Agustí Caba Morros, Jaume Puig López, Ignasi Font Güell i Esteve Torruella Pascual, a més dels regidors Josep Riera Ballús, Francesc Ribalta Eito, Francesc Serra Guiu, Joan Albà Vidal, Genar Ferrer Ferret, Antoni Castells Güell, Pere Gou Andreu i Pere Olivella Mañé

L'etapa de Ferrer Pi vindria caracteritzada pels primers efectes de la recuperació de postguerra, estretament lligada a la conjuntura externa i al reconeixement internacional del règim franquista. Altres factors determinants foren el creixement demogràfic i el corresponent creixement urbanístic, sempre a remolc de la immigració –especialment andalusa i murciana– que arribava a les comarques més industrials de Catalunya. La indústria hauria de conviure per primera vegada amb el turisme com a sector emergent. Un fenomen encara modest, molt localitzat i mancat de les infraestructures més essencials.

L'alcalde Antonio Ferrer Pi a l'Ofici de Festa Major (1950)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons Ramir Horro).

Partit d'hoquei sobre patins a la pista Peixerot (1952)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal. Autor: Jordi Mas).

El particular carisma de Ferrer Pi duria el doctor Echevarría a manifestar, l'abril del 52: *“De un tiempo a esta parte Ferrer Pi es Villanueva y Villanueva es Ferrer Pi”*. Cal dir que Ferrer tindria una estreta i cordial entesa amb Bartolomé Barba, governador civil de la província. Això afavorí un singular joc de contrapartides, on la tolerància de l'autoritat municipal es bescanviava per lleialtat i un activisme de baixa intensitat, que no comprometés en excés cap de les dues parts. L'alcalde esdevenia, així, el nexa d'unió entre el Franquisme oficial i institucional i els segments més actius i de bon conformar de la societat cultural vilanovina. En un informe de l'alcalde adreçat al governador civil el 1948, i citat per Canales, aquell reconeixia com a únic perill *“los elementos catalanistas-católicos y separatistas más o menos camuflados en asociaciones folkloristas”* (Canales, 1989).

Iniciada la dècada dels cinquanta, l'organització de les Nacions Unides recomanava la retirada dels ambaixadors estrangers de l'Estat espanyol, mesures combatudes amb grans manifestacions d'adhesió al Règim –també a Vilanova–, que denunciaven les maniobres del comunisme internacional. Un any després, es convocava referèndum per aprovar la Ley de Sucesión, aprovada per les Corts el 8 de juny de 1947. Amb el mateix entusiasme que es convidava a votar, la mateixa propaganda oficial recordava detalladament les sancions reservades per a aquells que pretenien exercir el “dret” a l'abstenció. El seu nom i cognoms serien publicats a la premsa i s'executarien represàlies econòmiques i altres sancions de caire administratiu. El desplegament de la propaganda oficial per justificar la participació tenia tres punts, que bé podien haver quedat reduïts a un primer i definitiu, que deia: *“Porque legalmente es obligatorio.”* Així les coses, en calien més, de raons? El segon punt indicava: *“Porque en el orden moral, no es lícito abstenerse a un asunto que afecte constitucionalmente al porvenir político de la Patria”*; i, finalment, el darrer pregonava: *“Porque los enemigos de España querrían que no lo hiciesen”*. Malgrat tot, a Vilanova i la Geltrú, amb un cens de 11.571 votants, la participació fou del 86,37%, amb un 80,59% de vots afirmatius.

Aquests resultats impulsaren un redactor del setmanari local a afirmar: *“El Estado católico-social se reafirma y mantiene enhiesto el pendón de las virtudes raciales”*.

Mentre això passava, l'abril de 1947 Ignasi Font Güell era nomenat cap local de la Falange (FET-JONS) en substitució de Joan Mas Planas, i l'agost del mateix any el governador civil Baeza Alegria visitava oficialment l'Ajuntament i la Pirelli. El Pla Marshall començava a caminar, tot i que encara trigaria a arribar al nostre país, i les Nacions Unides aprovaven la històrica Declaració dels Drets Humans.

A la tardor de 1948, s'iniciava el procés electoral per cobrir les places dels regidors representants del *tercio familiar*, del *tercio sindical* i, en tercera volta, del *tercio corporativo*.

Només en el primer cas podien votar els ciutadans. Les altres dues opcions eren reservades a regidors i compromissaris. Del primer grup en resultaren elegits Ignasi Font, Francesc Ribalta, Agustí Caba i Esteve Torruella; del segon ho foren Jaume Puig, Miquel Mas, Francesc Serra i Joan Trull i, finalment, el tercer grup d'electes el formaren Jaume Aviñó, Carmelo Garcia, Joan Orriols i Josep Riera.

Com precisa Martí Marín, a la província de Barcelona només es convocaren eleccions en 43 dels 309 casos possibles. Això suposava prop del 14 % dels ajuntaments i un 78 % de la població. En altres llocs hi hagué proclamació automàtica (Marín, 2000).

El mateix autor explicita les objeccions de Ferrer Pi davant d'aquelles eleccions, segons un *Informe electoral del partido judicial de Villanueva* datat el 31 de desembre de 1948: “Hay que señalar que, en general, a nuestra gente no le gustan las elecciones y no desean ver su repetición.” I en un altre punt esmentava “[...] la actitud de falta de intervención de los elementos izquierdistas y marxistas hay que atribuir la fundamentalmente al miedo que tienen sus miembros de coger una actitud de rebeldía y a su falta de organización y propaganda, que les ha hecho perder contacto con la gran masa”.

Parlava, amb raó, de la poca solidesa de les organitzacions clandestines. De les eleccions a Vilanova, Marín comenta: “Hi va arribar a haver plantejaments grotescos, com a les eleccions de Vilanova i al Geltrú, on tot consistí a eliminar un candidat entre cinc de presentats a l'hora de votar” (Marín, 2000). En definitiva, aquell experiment suposà molt pocs canvis als ajuntaments.

A les eleccions municipals pel terç familiar de 1948 hi hagué un intent frustrat de presentació d'un candidat de la Lliga Catalana, que finalment

desistí. També Canales indica que hi hagué alguns moviments dels tradicionalistes dissidents (*falcondistes*), que tampoc reeixiren en l'intent (Canales, 1993). No hem pogut contrastar si tenien a veure amb els germans Falcón, identificats com alguns dels personatges que exercien la repressió a la txeca del carrer Jardí i que, en les denúncies contra Ferrer Pi, eren qualificats de “*requisadores y bandoleros anarquistas*”.

Ferrer Pi hauria d'enfrontar-se a un únic procés electoral entre 1948 i 1969, una tranquil·litat, atesa l'al·lèrgia que li provocaven aquella mena de convocatòries...

A partir de 1949, la composició de l'equip municipal que acompanyava Ferrer Pi estava format pels tinentes d'alcalde Agustí Caba Morros, Jaume Puig López, Ignasi Font Güell i Francesc Serra Guiu, i pels regidors Josep Riera Ballús, Esteve Torruella Pascual, Joan Orriols Ferret, Carmelo García Castejón, Miquel Mas Olivella, Francesc Ribalta Eito, Joan Trull Roig i Jaume Aviñó Mestres.

Així les coses, s'havia constituït el Consejo del Reino i el príncep Juan Carlos de Borbón arribava a Madrid per iniciar la seva etapa de formació i adoctrinament. Lluny d'aquí, les Nacions Unides aprovaven la Declaració dels Drets Humans.

El 8 de juny de 1949 Francisco Franco feia una visita oficial a Vilanova o, més concretament, a la Pirelli, perquè, tal com s'esforçava a justificar un redactor del setmanari local, “*al visitar Pirelli, bien podemos considerar que en cierto modo visitó también Villanueva*”. Acompanyat de les altres autoritats, de blanc immaculat i sobre una catifa de flors, el dictador baixava per la rambla Pirelli fins a la porta de la fàbrica. El diari *La Vanguardia Española* del 9 de juny acompanyava el titular “*Triunfal viaje del Caudillo por tierras catalanas*” amb una fotografia de l'interior de la fàbrica de cables elèctrics, que compartia portada amb algunes altres. S'esplaiava el redactor: “*En Villanueva y Geltrú la multitud recibió a Franco con atronadores vítores y ovaciones. Impresionante manifestación de gratitud y adhesión al salvador de España*”. I entrava en detalls: “[...] *el público espera con ansiedad la llegadadel invicto Caudillo, no faltando la gran masa productora, que a las diez ha abandonado fábricas y talleres, situándose a lo largo de las calles de tránsito para testimoniar al Caudillo su adhesión más inquebrantable y su reconocimiento profundo por las mejoras sociales implantadas por el régimen.*”

El motiu principal de la visita a Pirelli era “*apreciar la obra de reconstrucción de Pirelli que sufrió grandes e irreparables destrozos el 21 de enero de 1939, causados por los rojos poco antes de la liberación de la localidad por los ejércitos invictos de la España inmortal*”.

Al marge d'altres autoritats civils i militars, a la visita a Pirelli l'acompanyaven l'alcalde Ferrer Pi i els tinents d'alcalde i regidors Caba, Puig, López, Font, Pena, Guiu, Riera, Trull, Torrella, Orriols, Ribalta, Mas i Aviñó foren rebuts pel president del Consell d'Administració de Productos Pirelli, José Bertrán y Musitu, pel director general Guillermo de Azcoitia i pel director tècnic Carlo Terzi.

Anys després, el Caudillo repetiria alguna altra visita escadussera de caràcter privat. La visita a Pirelli, l'expansió urbanística engegada i l'aprovació definitiva de les obres del port desbordaven l'eufòria de les autoritats locals... i dels redactors del setmanari local: “*Difícilmente se encontrará otro año que hubiese proporcionado a la población tan gran número de mejoras materiales o perspectiva de ellas.*”

El 1950, i després de deu anys, Anita Alimbau abandonava la responsabilitat de la delegació local de la Sección Femenina de la Falange.

De bon començament, la Guerra Freda i les seves conseqüències jugarien a favor de la dictadura franquista, erigida en màxim exponent de l'anticomunisme i autodefinida com la “*reserva espiritual de occidente*”.

A la remodelació de l'equip municipal de 1952 bona part dels *excombatientes* –aquells que pregonaven “*en la guerra tu sangre, en la paz tu trabajo*”– quedaven exclosos del Govern, fent evident la voluntat de ruptura amb els reconeixements i mèrits derivats de la guerra.

El nou consistori de Ferrer Pi quedava constituït pels tinents d'alcalde Sebastià Garí Lloberas, Francesc Serra Guiu, Rafael Pollés Oliver i Carmelo García Castejón, i pels regidors Francesc Ribalta Eito, Joan Trull Roig, Josep Riera Ballús, Joan Soler Tordera, Josep Prats Musté, Joan Guibernau Ramón, Agustí Caba Morros i Alfons Foradada Coll

El 7 de juny d'aquell any Francisco Franco –a bord del seu iot *Azor*– arribada a la ciutat per fer una visita privada a Felipe Bertran i Güell, a la seva masia dels Colls. En altres ocasions les visites serien d'incògnit. I si parlem de rumors, altres situaven l'alcalde Ferrer Pi –ara també en la seva condició de procurador a Cortes Generales– com a nou governador cvivil de Soria.

Ferrer Pi fou elegit procurador a Cortes en representació municipal per la demarcació de Barcelona entre els anys 1952 i 1955, rellevant J. Prat, de Manresa, i essent el predecessor de C. Font, de Granollers (Marín, 2000). De 1958 a 1969 Ferrer Pi exerciria el càrrec de vicepresident de la Diputació de Barcelona al costat del president Buxó d'Abaigar, marquès de Castellflorida. Arribat el moment, el mateix Ferrer Pi proposaria el nom del seu successor a l'Alcaldia de Vilanova.

OBRES I MÉS OBRES

Com ja hem avançat, les obres públiques serien el valor més segur i recurrent d'aquest període: el passeig marítim, l'allargament de la rambla, intervencions a la xarxa d'abastament d'aigua, pavimentació i enllumenat de carrers...

Però l'obra més emblemàtica seria la construcció del port, aprovat en Consell de Ministres el maig de 1949, amb projecte de l'enginyer Aurelio González Isla i un pressupost de prop de quaranta-quatre milions de pessetes. El novembre s'iniciaven les obres a partir de l'incipient espigó que s'havia construït el 1918 i que donaria pas a l'escullera de llevant. Pocs dies després, davant de la rambla Pirelli es començaven les obres de l'escullera de ponent.

Al marge d'altres projectes de port anteriors, el definitiu havia començat a caminar uns anys abans, amb la sol·licitud de l'alcalde Manuel Navarro i les gestions de Pere Serra Briones a Madrid com a delegat de Griffi. Pere Serra, resident a Madrid, es convertiria –com ja hem dit– en una mena d'ambaixador de Vilanova a la capital de l'estat.

Abans, el 1946, s'havien enderrocat les cases de l'esquerra de l'antic Camí Gran, actual carrer Ferrer Vidal, que permetrien l'allargament definitiu de la rambla fins a la mar.

L'increment demogràfic resultant del creixement vegetatiu i d'una immigració desbordada i desordenada derivaria molt aviat en problemes d'accés a l'habitatge, un fenomen que, segons l'arxiprest Garriga, “*amenaza seriamente la moral*”. En relació a aquesta qüestió, el clergue ja havia manifestat: “*Abomino la promiscuación de varias familias en un mismo piso.*”

La situació es pretenia combatre amb la construcció d'habitatges protegits que impulsaven diferents empreses de la vila. També proliferaven tota

mena de patis al voltant de la trama urbana que, en molts casos, desembarcaven en construccions espontànies, sense permisos, i barraques en precari, com passava a la barriada del Griffi. Entrats a la dècada dels cinquanta, el problema urbanístic de la ja coneguda pujada del Tacó o, més familiarment, la Múrcia Xica, era una realitat de difícil solució. Inicialment, havia de dur el nom de *barri de la Fuensanta*, patrona de Murcia. Per contribuir a apaivagar el problema de l'habitatge les principals empreses industrials de la vila construïren habitatges socials per als seus treballadors: la fàbrica de la Rambla, Pirelli, cal Marquès, la Fàbrica Nova, Renfe...

Fent camí, Vilanova i la Geltrú arribava al 1950 amb un cens oficial de 19.483 persones.

Però els problemes urbanístics i de mobilitat en una ciutat en creixement desordenat eren molts i diversos. Molts es perpetuarien en el temps. Els camions que circulaven de la fàbrica de ciment Griffi cap a l'estació o bé cap el port, i altres vehicles pesats, provocaren en diferents ocasions l'ensorriment de la volta del torrent de la Pastera, sota el carrer Unió. Així succeïa, per exemple, el 9 de novembre de 1952. Un episodi que s'aniria repetint als anys cinquanta, seixanta, setanta... Aquell mateix any, la direcció de Griffi sol·licitava a Renfe la concessió d'un ramal d'enllaç entre la fàbrica i la línia del ferrocarril, projecte que quedaria a les beceroles, amb diverses construccions parcials, algunes de les quals han arribat fins als nostres dies. La proliferació de vehicles també exigia modificacions de la circulació i, així, l'estiu de 1949 s'inaugurava la nova travessia de la carretera per la rambla Transversal, substituint l'històric trajecte de la carretera vella a l'alçada dels carrers Tetuan, Havana i altres. També es pavimentava la plaça del 18 de Julio –ara de la Vila–, es rebatejava el passeig marítim per la banda de garbí amb el nom de Fernández Ladreda –ministre d'Obres Públiques que havia impulsat les obres del Port– i s'urbanitzava la zona de Ribes Roges.

El problema de l'aigua i l'increment de tarifes de la companyia Acueducto Villanovés s'observava com un dels factors de crisi permanent per als anys que venien.

RECUPERACIÓ SENSE RACIONAMENT

Avançada la segona meitat dels quaranta es començaren a flexibilitzar les mesures relatives al proveïment de queviures i el relaxament de les polí-

tiques de racionament. D'això i altres coses s'ocupava la Delegación Local de Abastecimientos y Transportes. Les polítiques de racionament per una cartilla d'adult adjudicaven 400 grams de sucre i arròs, 200 grams de sabó, 100 grams de xocolata, 200 grams de cigrons... El sistema contemplava altres categories de cartilles: per a infants, mares gestants, gent gran... Fins a l'abril de 1950 no es decretaria la lliure circulació de les patates. Més tard, vindrien el sucre, l'oli o el pa. El racionament no desapareixeria oficialment fins al maig de 1952, i, amb ell, bona part de les pràctiques especulatives. Mentrestant, els conreus de blat, civada i ordi continuaven guanyant superfície a la vinya.

Aquelles mostres liberalitzadores, la reducció de les restriccions elèctriques i la creació d'empreses com SEAT pregonaven un tímid però decidit oberturisme, més econòmic que polític. Arribaven els primers turistes que alguns interpretaven com una intrusió en la moralitat hispànica per observar conductes "exòtiques i execrables" d'acord a l'adjectivació de la premsa local.

Si parlem d'organitzacions obreres, l'oficialista Confederación Nacional Sindicalista es veuria acompanyada a partir de 1948 per les Germandats Obreres –la Hermandad Obrera de Acción Católica (HOAC)– promogudes a l'Estat espanyol pel vilanoví Guillem Roviroso. El seu objectiu fundacional era acostar l'església a la classe obrera, amb voluntat evangelitzadora. Però el comportament poc exemplificador de les jerarquies del règim i les deplorables condicions de vida de les classes populars dugueren els militants de l'HOAC a adoptar posicions de denúncia i de compromís amb la realitat. Situació que va incomodar repetidament les autoritats eclesiàstiques i polítiques (Molinero, 1985). A Vilanova, es va visualitzar l'enfrontament entre l'Ajuntament presidit per Ferrer Pi i Mn. Pedrals, fundador dels minyons de muntanya i impulsor de l'HOAC a partir de 1948, i que tindria un paper actiu en la vaga de Pirelli de 1954. Temps després, a Mn. Pedrals s'hi afegirien altres sacerdots amb inquietuds semblants, com Josep Dalmau o Casimir Martí, que contribuïen a sacsejar la implicació social de l'església.

Ben aviat es formarien els nous "jurados de empresa", amb càrrecs renovables cada tres anys. Després de la gent d'església, ara eren les autoritats civils –a través d'un ban de l'alcaldia– les que envestien contra l'incompliment del preceptiu descans dominical, i que no dubtaven a

Dia del Llibre a la rambla (1954)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons Ramir Horro).

multar aquells treballadors –majoritàriament pagesos– que renunciaven a “*gozar del reposo moral de la vida familiar*”.

El 1946 iniciava la seva activitat industrial, al carrer Tarragona, la foneria de ferro Fundiciones Industriales (FISA), vinculada a les famílies Marquès i Bultó.

Josep Maria Bultó i Marquès –fill de Francesc Bultó i Sert i de Pilar Marquès i Soler– fou el fundador i gerent de FISA, dedicada a la fabricació de pistons, segments i camises per al sector de l'automòbil. Juntament amb el seu germà Francesc Xavier instal·laren la fàbrica als terrenys de l'antiga fàbrica tèxtil de cal Xoriguer, al carrer Tarragona, també vinculada a la família. Francesc X. “Paco” Bultó havia participat en la creació de Barella i Bultó el 1940, a Barcelona, embrió de la planta vilanovina. Després es dedicaria intensament al món de les motos. El 1954 Josep Maria Bultó es convertia en vicepresident de la SECEA (Servicio Comercial Exterior de la Indústria Tèxtil Algodonera), amb Domingo Valls Taberner de president. Amb la dimissió de Valls, Bultó fou president entre els anys 1957 i 1961. També fou promotor i primer president del Banc Industrial de Catalunya. Fou assassinat el 1977 per un grup radical català.

Al costat de les grans fàbriques cotoneres també convivia a la ciutat un grapat de petites empreses –sovint familiars– dedicades al sector tèxtil, algunes d'elles orientades a les fibres sintètiques – “viscosillas” – que a poc a poc s'anirien menjant el cotó. En destacaven noms com els de Prats Musté, Murillo i Freixa, Antoni Burgués, Gèneres de Punt Navarro, Pallejà, Fontanals, Garriga, Recasens, Ricart..., que colonitzaven petits espais i racons de la ciutat delatats pel soroll dels telers.

La ciutat creixia i, amb ella, les necessitats d'una població que lentament s'anava endinsant en els temptadors camins del consumisme. Per això s'hagué de construir una nova estació receptora i transformadora d'electricitat –la central elèctrica– a la zona dels Esbarjos.

El nou escenari que s'entreveia contribuïa a despertar la consciència de la classe obrera, i arreu del país es multiplicaren els moviments de protesta i de vaga contra la dictadura. En foren bons exemples la vaga dels tramvies a Barcelona el 1951 o les primeres mostres contestatàries a la Pirelli, un dels bucs insígnies del paternalisme franquista. La vaga dels tramvies fou el detonant definitiu per despertar l'instint resistencial d'una part important

de la classe obrera. Malgrat la voluntat del règim franquista de desindustrialitzar Catalunya i el País Basc, la realitat s'imposava, i el 1951 l'empresa automobilística SEAT instal·la la seva planta a Barcelona, gràcies a les pressions de la filial italiana FIAT, que desbarata el propòsit de les autoritats franquistes de situar-la a Extremadura. Per la seva part, el 1952 Pirelli commemorava el mig segle de vida amb una gran concentració a Vilanova de fidels treballadors "pirellistes" de totes les plantes de Catalunya.

La popular fàbrica de cal Ganeta passava a mans de la família Samaranch, un dels clans més ben posicionats dins les estructures del Franquisme sociològic.

En l'apartat dels serveis públics de la ciutat, el subministrament elèctric era monopolitzat per FECSA –l'antiga Riegos y Fuerzas del Ebro–, el gas era cosa de la companyia La Unión Industrial i l'abastament d'aigua potable era gestionat per les empreses Acueducto Villanovés, domiciliada al carrer Codonyat, i Gran Acueducto, domiciliada a la rambla Principal, que acabarien fusionant-se sota la raó de Gran Acueducto, SA. (Tubau, 2002.)

La problemàtica estructural de l'abastament d'aigua –en quantitat i en qualitat– va provocar una reunió de les comissions municipals de Vilanova, Vilafranca i Sitges amb el ministre d'Obres Públiques Conde de Valledano, aprofitant la visita que aquest feia a Barcelona el 8 de març de 1952. El setmanari local se'n feia ressò sota el titular "El problema del Agua": *"Por lo que a Villanueva respecta, previniendo el inmediato futuro de un engrandecimiento provocado por la construcción del Puerto y la inminente electrificación de la línea férrea, hace tiempo que las Autoridades de las tres poblaciones citadas estan trabajando en un plan cuya finalidad es procurar un suministro conjunto y abundante de aguas."* Sembla que el ministre instà els tècnics de la Confederación Hidrográfica del Pirineo Oriental a estudiar una solució adequada al conflicte. Vaja, ni cas!

Mentrestant, el 1952 s'iniciaven les obres d'electrificació de la línia del ferrocarril entre Vilanova i la Geltrú i Barcelona. Una actuació de gran importància que acabaria amb l'època del fum i el sutge.

En un context més ampli, el juny de 1947 Franco rebia la visita d'Eva Perón –esposa del primer mandatari argentí–, que suposava un dels primers suports internacionals al règim franquista. El 1949 es creava l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (OTAN) i un any després començava la guerra de Corea.

EL REPTE DE VIURE MILLOR

Les campanyes de beneficència en favor de l'hospital eren conduïdes per Radio Vilanova i protagonitzades per Josep A. Serra Alsina i el seu inseparable "Lalo". Una d'elles va permetre disposar d'unes instal·lacions de raigs X. En paral·lel, l'Ajuntament convidava a denunciar els pidolaires que corrien pels carrers, especialment aquells que fossin forasters. La festa dels Tres Tombs de 1947 es passava al diumenge per guanyar llum. El setmanari local polemitzava sobre la data i sobre alguns participants a la festa de Sant Antoni Abat *"que no tienen el sencillo carácter de unos campesinos de esta u otra época, sino de personas disfrazadas, totalmente exentas del sentido artístico y buen gusto"*. I parlant d'extravagàncies, el gener de 1949 arribaven a Vilanova i la Geltrú, per fer-hi temporada, i ser exhibides a l'església dels Josepets, les relíquies incorruptes de Sant Josep de Calassanç. Una mostra de fetixisme religiós al qual les autoritats del règim i, molt especialment, Franco, eren molts aficionats. Continuant amb la religió, el setembre de 1949 s'iniciaren rogatives per invocar la pluja que no arribava. Tot era culpa –en paraules de Mn. Llorenç Garriga– dels nostres pecats: *"Dios castiga los pecados colectivos de la presente vida. Y pecado colectivo es profanar las noches y vigílias de fiestas hasta la madrugada, con bailes de escándalo, ni que sea con el pretexto de la filantropía [...]"*. I això que l'any abans una colla de vilatans en peregrinació a Montserrat ofrenaren una llàntia votiva projectada per l'artista E. C. Ricart i cisellada per l'orfebre Ramon Sunyer. Al lliurament al monestir benedictí no hi mancaren la Mulassa, el Ball de Diables i una gernació vilanovina. Cal dir que altres conciutadans havien participat el 1947 en les festes d'entronització de la Mare de Deu de Montserrat organitzades per la Comissió Abat Oliva i que es convertiren en una fervent manifestació de catalanitat.

Mentrestant, les obres d'arranjament de l'església parroquial avançaven amb empenta, amb la creació dels Amics del Temple de Sant Antoni. A l'equador del segle, la Junta de Reconstrucció encetava la Festa de la Teula per millorar les aportacions. El juny de 1952 es donava per finalitzada la reconstrucció del temple.

Superades les necessitats més bàsiques de la immediata postguerra, alguns sectors –especialment els més joves– cercaren noves i modestes quotes de benestar. Una part de la societat volia avançar i modernitzar-se, malgrat l'encotillament polític. Els sectors més retrògrads advertien que oblidar el

“espíritu del 21 de enero” suposaria greus conseqüències. El negoci, el benefici i l’opulència eclipsaven els veritables valors de la croada franquista. Però, malgrat l’esforç dels gestors del Movimiento, les coses estaven canviant. Apareixien les “noies Topolino”, seguint uns models ben estereotipats, i nois impecablement engominats que embogien a ritme de swing, bolero o bugui- bugui. Era l’època de la pel·lícula *Gilda*, amb Rita Hayworth de protagonista, admirada per molts i anatematitzada per altres. Un cronista del *Villanueva y Geltrú* anotava: “*Creemos habernos fijado en otras actrices e incluso en mujeres que pasean por la misma Villanueva, y no hemos visto tanta ventaja para la Gilda.*” Santa Llúcia li conservi la vista! El món canviava –bé..., gairebé tot el món canviava–, uns per gust i altres..., quin remei! Un element catalitzador de canvis seria el turisme. Potser per això, l’agost de 1948 es publicava una nota de l’Alcaldia recordant la necessitat “*de velar por la moralidad en la playa*” i obligant a vestit de bany complet i barnús per transitar per la platja. Malgrat la censura a premsa, televisió o cinema, tot ajudava a recordar als esforçats ciutadans que existien altres mons. En aquest sentit, el 1951 Llorenç Gomis fundava la revista *El Ciervo*, emmarcada en la tradició del catolicisme progressista.

La ciutat encetava la dècada dels cinquanta. S’inauguraren els serveis ambuladoris de la Caja Nacional del Seguro de Enfermedad i el maig de 1952 un segon premi de la rifa deixava tres milions de pessetes. Per la Fira, a més d’estrenar l’abric com manava la tradició, hom podia passejar-se per la tómbola benèfica, assistir a la representació dels titelles Didó o comprar-se una radio Marconi, com les que aleshores s’escampaven per locals públics i cases particulars. A Barcelona se celebrava el 25è Congrés Eucarístic Internacional, un aparador que el Franquisme aprofitava per mostrar la seva cara més bonhomiosa. Les organitzacions sindicals –també a Vilanova i la Geltrú– facilitaven l’assistència dels treballadors a la concentració. Una mobilització multitudinària que hom ha volgut veure com una reacció de contrapès als anteriors actes d’entronització a Montserrat.

A finals de 1947 Pere Fusté i Pau Alegre assumien la presidència del nou Patronat de la Biblioteca-Museu Balaguer després que el Ministeri d’Educació retornés a la institució balagueriana les pautes de funcionament que li eren pròpies d’acord a les clàusules fundacionals. Després de la guerra, havia estat confiscada i havia passat a titularitat de l’Estat, i ara retornava a la ciutat. Un any després, la presidència era assumida per Felip Bertran i Güell.

El gener de 1948 n’eren patrons Alexandre de Cabanyes i Marquès, José Maria Ferrer Pi, Felipe Bertrán i Güell, Josep Maria Bultó i Marquès, Enric C. Ricart i Nin i Òscar Forgas i Pujadas.

També la biblioteca de la mateixa institució balagueriana potenciava les seves activitats de la mà de la directora Pilar Corrales Gallego, que ho fou de 1934 a 1944. Capítol a part mereix la gestió de la bibliotecària Teresa Basora Sugranyes, que exercí entre 1949 i 1990. En determinat moment assumí alhora la direcció de la biblioteca i del museu. El seu coneixement, la seva empenta i dedicació suposaren un impuls extraordinari per a aquella institució. El 1952 fou membre fundadora i molt activa del Centre d’Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer i el 1977 esdevingué una de les fundadores i primera presidenta de l’Institut d’Estudis Penedesencs.

EL TRIBUT DEL VILANOVISME

Sovint s’ha parlat de l’Alcaldia de Ferrer Pi com una etapa de permissivitat i tolerància en relació a determinades manifestacions tradicionals i culturals, amanides d’un –si s’escau– moderat perfil catalanista: edició de llibres en català, impuls de tradicions i festes populars, ballades de sardanes... Es tractava, això sí, d’activitats amb vocació i context local i localista per les quals va encunyar-se –amb cert èxit– el terme de *vilanovisme*. Per als seus entusiastes valedors i militants, exercir el vilanovisme era una manera, potser un succedani, de reivindicar tímidament el seu catalanisme. Per a les autoritats que ho assumien i toleraven, el vilanovisme esdevenia una particular forma de ser català i, per extensió, de ser un bon espanyol. Per tant, oferien màniga ampla per permetre certes actuacions de baix perfil identitari –i poc o nul perfil contestatari– a canvi de pau social, aspiracions satisfetes i col·laboració o, millor dit, col·laboracionisme. Una mena de pacte no escrit que cadascú interpretava, segons li convenia, sabedors que uns i altres representaven i defensaven coses ben diferents, i acceptant l’evident desequilibri de forces. En aquest joc de contrapartides hi participaren activament entitats culturals amb llarga tradició i àmplia base social, com la Unió Vilanovina o el Foment Vilanoví.

Qui volava molt per damunt d’aquestes competències d’anar per casa era el filòsof i escriptor Eugeni d’Ors, el qual, envoltat de fidels deixebles, escrutava el món dels pensaments més abstractes. Malgrat tot, també tenia

temps per atendre conflictes més terrenals i discutir-se amb l'Ajuntament pel projecte del port o enfrontar-se amb el mossèn de l'ermita de Sant Cristòfol, que no li permetia d'obrir una finestra per escoltar la missa des del llit. Filosofia en estat pur!

El mateix alcalde Ferrer Pi, des de les pàgines del *Villanueva y Geltrú*, el 30 d'agost de 1947, havia replicat les crítiques que el filòsof havia abocat contra el rector de Sant Cristòfol des de les pàgines de *La Vanguardia Española*.

Lluny de mar, al Foment funcionava la tertúlia dels dissabtes al vespre coneguda per “la taula dels savis”, cenacle de deliberacions i debats, dels més quotidians als més profunds, i punt de partida de no poques iniciatives culturals. Al casal de la plaça de les Cols es constituïa el grup Amics de les Tradicions Vilanovines. Per la Festa Major de 1947 s'havien estrenat la Mulassa i el Ball de Diables; el febrer de l'any següent es recuperava el Drac, i per la Mare de Déu d'agost, les dues parelles de gegants. Els capgrossos s'estrenarien per les mateixes dates de 1949. Elements del folklore popular recuperats a partir de subscripcions populars apel·lant –com no podia ser d'altra manera– al vilanovisme omnipresent:

“En fareu vilanovisme, / amb la vostra bona traça / tot enriquint el tipisme / amb Diables i Mulassa.”

Si bé les sardanes ja havien format part del primer programa de Festa Major de la postguerra, el setmanari local es feia ressò de la preocupació d'alguns sectors, que les veien amenaçades: “*Debido a la influencia de determinados bailes modernos, se han introducido en nuestra danza multitud de ridículos y absurdos movimientos, todos ellos faltados por completo del sentido de estética y de belleza*”. Tot i així, colles sardanistes com la Sant Jordi o Humor i Alegria –de la Secció Folklorica del Coro– mantenien la seva activitat acompanyades de cobles com La Principal del Penedès. El reconegut músic i compositor vilanoví Eduard Toldrà hi posava de la seva part component la sardana *Vilanovina*.

Capítol a part eren les revetlles de Sant Joan que se celebraven a La Pèrgola de la platja, amb ball i coques fins a la matinada, en companyia de l'Orquestra Planas.

El 16 d'octubre de 1947 al Teatre Bosc es presentava la tiple Ventureta Mestres amb la sarsuela *Marina*. Era l'inici d'una exitosa carrera musical.

Les manifestacions culturals se succeïen: publicacions impulsades pels Amics del Llibre Vilanoví, la recuperació de Les Danses de Vilanova, exposicions pictòriques, la tasca de l'Associació Pessebrista adherida a Acció Catòlica... Mentrestant, l'Espanya oficial i profunda plorava la mort del torero Manolete.

En aquest context, el 1949 s'esdevingué un fet excepcional en publicar-se el primer llibre en català després de la guerra. El treball d'Albert Virella *Vilanova i la Geltrú. Imatges de la ciutat i de la seva comarca* fou editat per Joan Rius Vila, amb el suport de l'alcalde Ferrer Pi i el finançament de l'industrial Josep Maria Bultó.

També destacava la tasca editorial de Ramon Ferrer Parera, amb obres col·lectives com *Pairalia* i moltes altres. Fins al 1948 no es reobria el Círcol Catòlic, ara com a Centro Interparroquial de Acció Catòlica, acceptant que no hi havia espai per a aquella mena d'entitats, atès que totes eren, o havien de ser, catòliques. Una de les persones més actives d'aquesta entitat fou Josep Riera, excombatent i responsable de la CNS entre 1942 i 1946. Des del Catòlic impulsà una important activitat teatral i fou gestor de diverses iniciatives culturals. De feia temps que per Nadal es representaven els tradicionals Pastorets, fos al Catòlic o escenificats per l'elenc Manuel de Cabanyes, pel grup escènic de Educación y Descanso, o fins i tot pel Frente de Juventudes. També el 1949 sortiren les Caramelles de la Sociedad Coral La Unión Villanovesa amb versets en català. El to, però, resultava més aviat poc transgressor: “Els carrers de Vilanova / ja no semblen un torrent. / Que se'n cuida, dona prova / el Magnífic Ajuntament [...]”.

La Secció Folklorica –acollida per aquella mateixa entitat– estrenava el seu elenc teatral i la pianista Leonora Milà es presentava al Palau de la Música. La pianista vilanovina aviat recolliria èxits a Alemanya o a Suïssa. A nivell local, es publicava el recull *Proses rimades*, d'Oriol Puig i Almirall, i artistes com Manuel Amat, Pau Roig o Salvador Massana ocupaven les principals sales d'exposicions.

El 20 de gener de 1952 es constituïa formalment el Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer, presidit per l'alcalde. Joan Orriols Carbonell en fou primer secretari. El Centre s'articulava a partir de l'experiència de l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos celebrada dos anys abans a Martorell, i el grup embrionari era format per alguns dels habituals contertulians del Foment. Ferrer Pi impartia la conferència “Las memorias que dejó de

Inauguració de la bolera (1953)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons Ramir Horro).

Classe de "corte y confección" (1956)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons Ramir Horro).

escribir D. Victor Balaguer". L'activitat del Centre s'organitzava en seccions temàtiques i, ben aviat, promouien l'edició del *Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer*, amb diversos i molt interessants articles i treballs de recerca. La secció d'arqueologia era impulsada per Albert Ferrer i Soler, la de bibliografia per Joan Rius i Vila, la d'història per Antoni Pujol i Bernadó, i la de fotografia per Joan Bellmunt. S'inaugurava la remodelació del castell de la Geltrú, i l'Orquestra Municipal de Barcelona, dirigida per Eduard Toldrà i amb la pianista vilanovina Dolors Rosich com a solista, actuava al Teatre Bosc. En el terreny educatiu el claustre de professors de l'Escola Industrial aprovava, el 1952, el projecte d'un nou edifici a tocar de la plaça de l'estació i que substituïria el popular edifici de la plaça de la Vila.

El maig d'aquell any es feien les primeres reunions al Foment Vilanoví per preparar l'acte d'homenatge de les entitats a l'alcalde de la ciutat Ferrer Pi, "*por su gestión en pro del bienestar de Villanueva*".

En el pla esportiu, la ciutat era final d'etapa en l'edició del 1949 de la Volta Ciclista a Catalunya. El ciclista Vicenç Iturat, valencià resident a Vilanova, era la gran atracció de l'afició local. L'organització del final d'etapa es repetiria quatre anys seguits en mostra de reconeixement a l'esforç realitzat. En aquella època proliferaven les curses al Circuit Maristany.

Encetada la dècada dels cinquanta, naixia el Club Patín Villanueva, una de les disciplines que més èxits aportarien a l'esport local. El camp d'esports, el camp de futbol promogut i construït abans de la guerra per l'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial i que havia passat a la Delegación Nacional de Sindicatos, fou objecte d'expropiació forçosa per part de l'administració municipal. Bona part de les principals empreses locals –Manufacturas El Fénix, cal Marquès, Pirelli i altres– constituïen, sota l'obra d'Educación y Descanso, elencs teatrals, cors i orfeons o seccions esportives de tota mena. Al Teatre Principal s'hi feien sessions de cinema.

Per la seva part, el *Villanueva y Geltrú* anava substituint progressivament els discursos més doctrinaris del règim per articles d'informació i actualitat que afectaven directament vilanovins i vilanovines.

Apareixien publicacions de diversa orientació, com el suplement de la delegació comarcal del Frente de Juventudes *Avanzadilla* o la circular de la Secció Folklòrica *Folklore*, ara sota l'òrbita d'Acció Catòlica, i de la qual es

publicarien vuit números a partir de 1952. Per la seva part, el butlletí d'antics alumnes del Col·legi Samà fou, en paraules de Sixte Moral, *“la primera publicació confeccionada lliurement a la nostra ciutat”* (Moral, 1981). Això passava el 1948.

Ens aturem en aquest punt per fer una breu anàlisi de l'evolució de l'adscripció social i professional dels diferents ajuntaments franquistes. Unes conclusions succintes que remetien als estudis que sobre aquest qüestió va elaborar Antonio F. Canales.

Sobre aquest fet ens diu: *“Podem afirmar que els grups econòmicament més poderosos de la vila copaven els càrrecs polítics locals els primers anys del Franquisme. A partir de 1945 començarà la incorporació de personal polític procedent de les capes socials mitjanes i mitjanes-baixes, els quals acabarien per constituir el gruix del personal polític de l'Ajuntament des del 1958”* (Canales, 1989).

Segons Canales, aquesta categorització professional del personal polític dels ajuntaments franquistes seguia una tendència que s'ajusta a les pautes següents.

De 1941 a 1945 preval un perfil d'empresaris i directius, que inclou gerents, industrials, personal de banca o propietaris agrícoles. Uns grups que representaven al voltant del 75% del consistori, enfront del 25% restant ocupat per classe menestral, empleats i tècnics.

A partir de 1946, amb l'arribada a l'Alcaldia de Ferrer Pi que vol ampliar la base social, i fins al 1958, la correlació s'igualava al voltant del 40% entre propietaris i directius per un costat i empleats i tècnics per l'altre. La classe mitjana guanyava força. Finalment, a partir de 1958 i fins al 1970, aproximadament, els perfils s'inverteixen, guanyant protagonisme els càrrecs tècnics, perits i empleats respecte als empresaris i directius, en una relació de 80% a 20%. A la primera part dels anys setanta, els tècnics, perits i empleats de Ferrer Pi es veieren desplaçats per personal de més significació social i qualificació, com gestors i directors d'empreses industrials o de serveis (Canales, 1993).

4 DE L'AUTARQUIA AL “DESARROLLISMO” (1953-1958)

UNA NOVA DINÀMICA

Al'Estat espanyol no es recuperen els nivells de renda corresponents a 1935 –just abans de la guerra– fins al 1953. La majoria dels països bel·ligerants a la Segona Guerra Mundial recuperaren molt abans els seus indicadors. Calia, doncs, recuperar el temps perdut, perquè era evident que la política autàrquica no hi havia ajudat. A poc a poc la dictadura franquista anava reclutant reconeixements internacionals que li permetrien fer-se visible, sortir de l'aïllament i legitimar-se davant del món. Des del Concordat amb el Vaticà fins als poc equilibrats acords de cooperació militar amb els Estats Units. El país donava la benvinguda a Mr. Marshall..., i Berlanga encara es quedava curt! La guerra freda s'anava escalfant i això jugava a favor de Franco. L'Espanya de Franco era admesa a la Unesco i, poc després, ingressava com a membre de ple dret a l'organització de les Nacions Unides. Aquell rentat de cara de portes enfora no es traduïa en un canvi d'actituds portes endins, on continuaven les represàlies, estats d'excepció i manca de llibertats bàsiques. Certament, moltes ferides no havien cicatritzat i, de fet, no hi havia cap interès oficial a practicar exercicis de reconciliació. El 30 d'octubre de 1954 apareixien en portada del *Villanueva y Geltrú* els noms dels cinquanta-cinc "màrtires" del nou règim que envoltaven una imatge del monument als Caídos. Com bé recordava el redactor del setmanari local Enrique Francés, "*la pasada guerra de liberación aún no ha cicatrizado heridas*". Francés seria durant molt de temps professor de Formació del Espiritu Nacional a la nostra Escola Industrial.

En aquest ambient hostil, en els primers anys de la dècada dels cinquanta a Vilanova hi ha alguns intents d'organització de xarxes clandestines del PSUC, que pretenien posar en contacte persones de l'interior amb activistes exiliats. Per a aquest menester utilitzaven òrgans de propaganda clandestina com les revistes *Treball*, del PSUC, *Mundo Obrero*, del PCE, o *Juliol* i *Juventud* de les JSUC. En una d'aquestes operacions de reorganització del PSUC i les JSUC dutes a termes a Barcelona i a Vilanova els anys 1953 i 1954 –ben detallada per Ramon Arnabat– foren acusades un total de 39 persones. Finalment, foren condemnats els vilanovins Diego Armengol, Joan Mercader, Agustín Lucea, Raimon Llaверies, Petronilo de la Fuente, Alejandro Guindal, Ramon Murgades i Josep Gálvez. Ingressaren a la presó Model de Barcelona l'estiu de 1954 (Arnabat, 2013).

Mentrestant, l'Ajuntament incorporava nou personal de perfil tècnic i administratiu amb afany de reproduir el plantejament "desarrollista" a escala local.

El nou equip municipal que, a partir de 1955, acompanyaria Ferrer Pi estava format pels tinents d'alcalde Sebastià Garí Lloberas, Rafael Pollés Oliver, Josep Maria Ferrer Soler i Joan Alias Ruiz, i pels regidors Josep Carbonell Rovira, Severo Coll José, Josep Maria Rafols Vidal, Joan Albà Vidal, Alfons Foradada Coll, Joan Soler Tordera, Josep Prats Musté i Joan Guibernau Ramón.

La televisió aviat es convertiria en una magnífica eina de propaganda que tant servia per criticar el comunisme internacional com per enaltir les virtuts de l'imperialisme nord-americà. Mentrestant, des de la secció "Si yo fuera alcalde" del setmanari local, els ciutadans opinaven –i concursaven– sobre l'actual model de ciutat i els projectes de futur. Sense deixar el *Villanueva y Geltrú*, el febrer de 1957 apareix el primer article en català de la postguerra, signat per J. F. Huguet Prats. Es reproduïa un text original d'Antoni Pujol i Bernadó publicat el 1918 que parlava de la construcció del port de Vilanova. Com indicava Jaume Carbonell en la seva crònica de cent cinquanta anys del *Diari*, Huguet fou cridat a consultes per part de l'alcalde.

El 1958 nasqué una altra iniciativa per part dels vilanovins a l'exili, que pretenia coordinar ciutadans de l'exterior i de l'interior. Aprofitant el centenari del naixement de Francesc Macià, Ricard Rossell i Mercadé, militant d'Estat Català exiliat a Mendoza, Argentina, proposà a diversos vilanovins la creació de Germanor Vilanovina. Rossell era president del Centre Català de Mendoza i del Casal Català de Buenos Aires. Com precisa Cèsar Rodríguez, hi havia la voluntat de poder editar llibres vilanovins, i, en aquest sentit, era decisiva la participació del llibreter i editor local Joan Rius i Vila. També cal esmentar que molts dels associats a Vilanova eren membres del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Germanor Vilanovina establí una xarxa de delegats en diversos països, els noms dels quals apareixen en una circular de juny de 1960: Pere Artigas, Ramon Bertran, Josep Camps, Gabriel Fradera, Enric Frangioni, Vicenç Montañés, Ricard Munné, Humbert Pardellans, Joan Urgellés, Lluís Vaqué, Joan Ventosa i Roig, Albert Virella i el ja esmentat Ricard Rossell. L'entitat es presentava amb l'escut de la ciutat acompanyat del lema "Surge et ambula", tal com figura al frontispici de la Biblioteca-Museu Balaguer (Rodríguez, 1998).

Mentrestant, el 1958 es configurava un nou equip municipal que faria costat a l'alcalde Ferrer Pi. Estava format pels tinents d'alcalde Josep Maria

Ferrer Soler, Joan Alias Ruiz, Carlos Redondo Sanz i Severo Coll José, a més dels regidors Serafí Alfama Ramos, Bonaventura Orriols Ferret, Santiago Jariod Francés, Josep Ventosa Giralt, Antoni Pascual Garcí, Miquel Benavent Seguí, Raul Jané Soler, Joan Roset Ventosa, Ramón Pascual Colom, Josep Carbonell Rovira i Josep Maria Ràfols Vidal.

L'ECONOMIA DE L'OU

A l'equador del segle, el país anava recuperant lentament el pols econòmic. Un ressorgir emparat no tant en els mèrits propis com en la dinàmica internacional que beneficiava la conjuntura. Els plans d'industrialització conduïrien al despertar de l'economia que, segons el cronista, contrastava amb *"la atonía de la España pobretona, anárquica y sin pulso de 1936"*.

A finals de 1953 s'acabaren les restriccions i els talls elèctrics, veritable calvari de fabricants, comerciants i particulars en general. Superada la "per-tinaz sequía", la desproporcionada xarxa d'embassaments construïts pel règim mantenia unes reserves hidràuliques acceptables.

Vaja, que reconeixements internacionals, pantans plens i un turisme a l'alça alimentaven l'optimisme dels dirigents franquistes. Aquell nou escenari exigia també una decidida política de gestos, i aquests arribaren a partir de febrer de 1957, amb el relleu d'alguns militars i altres representants del sectors més rancis, i el corresponent el desembarcament al Govern dels coneguts tecnòcrates –molts d'ells figures significades de l'Opus Dei– que ocuparien les principals tribunes de decisió econòmica. Si, fins aleshores, la religió catòlica havia estat una ferma aliada de la dictadura en els aspectes militars en forma de "Santa Cruzada", ara ho seria en els aspectes de la política econòmica.

El 1958 es consumava l'ingrés de l'Estat Espanyol a l'Organització Europea de Cooperació Econòmica i, poc després, al Fons Monetari Internacional. L'any següent era arribat el moment de desplegar els Plans d'Estabilització amb tota solemnitat.

La indústria local, però, entrava en un procés de metamorfosi i una certa confusió i es feien notar els primers símptomes de la crisi del sector tèxtil, que obria camí a un fràgil desenvolupament de la indústria metal·lúrgica. La pèrdua de control i la desaparició d'algunes empreses autòctones o les

creixents mostres de reivindicació laboral eren factors que afavoriren un clima incert i poc encoratjador. En sentit ben diferent, FISA signava un conveni de col·laboració amb la multinacional alemanya Mahle.

Mentrestant, la reivindicació d'incrementos salarials, la revisió del "plus de vida cara" i la negociació de les primes de producció provocaren que a la Pirelli s'organitzés la primera vaga del Franquisme, tal com l'han relatat amb detall Ramon Farré i Sixte Moral. Era l'any 1954 i la resposta d'extrema duresa per part de l'empresa fou neutralitzada per la decidida resistència dels treballadors, que protestaren amb accions de baix rendiment durant la jornada laboral. La Germandat Obrera d'Acció Catòlica (HOAC) i antics membres de la UGT comandaren les accions de protesta. La vaga acabava amb alguns acomiadaments i altres represàlies menors, però posava en evidència les actituds i males pràctiques d'alguns dirigents de la multinacional italiana, com el controvertit Guillermo de Azcoitia, des de Barcelona, o Carlo Terzi a nivell local –italià ben arrelat i casat amb una neta de Francesc Gumà i Ferran–. Per a ells, s'havia iniciat el seu particular compte enrere. Per als treballadors represaliats la restitució dels seus drets no arribaria fins a l'amnistia laboral de 1978.

També l'estiu de 1954 –gairebé cent anys després de la seva fundació– s'enderrocaven les instal·lacions de la fàbrica de ca l'Escoda, al carrer Sant Roc. Després de la Guerra Civil, les velles naus de l'empresa cotonera acolliren la secció de calçats Wamba de Pirelli. D'altra banda, fins dos anys després no es liquidaren les darreres operacions pendents entre la Caixa de Pensions i la junta de l'extingida Caixa d'Estalvis de Vilanova, fundada el 1877 i absorbida per la primera el 1932. En el camp laboral el Govern promulgava la nova Llei de Convenis Col·lectius. A remolc d'un incipient consumisme que tot just començava a caminar, i sempre condicionades pel sistema autàrquic, l'economia del país i, molt especialment, l'economia productiva, presentaven uns primers símptomes de desenvolupament. Per aquesta raó, es comentava la possibilitat d'aixecar un polígon industrial al voltant de la ciutat.

En el capítol de les novetats, s'instal·lava la societat Suministros Agropecuarios, més endavant coneguda popularment per "els Francesos", espai on, de la mà dels seus promotors, s'assajarien les primeres experiències cooperatives a la ciutat. La indústria local sobrevivia en un context de desequilibri i heterogeneïtat, on unes poques empreses de grans dimensions

convivien amb moltes de petit format. Malgrat tot, la crisi del sector tèxtil no trigaria a arribar. L'empenta industrial del país es justificava i reconeixia en la creació de SEAT i el desenvolupament del popular model 600. A un altre nivell, Estats Units i la URSS iniciaven la seva particular cursa espacial.

Si el sector agrari havia anat a la baixa, l'activitat avícola no deixava de créixer. Els caps d'aviram de granja s'havien multiplicat per deu a la primera meitat dels anys cinquanta. Vilanova ja era –en boca dels redactors del *Villanueva y Geltrú*– “una inmensa cesta de huevos”, o allò que anomenaven “el gallinero nacional”. Aquella expansió de l'avicultura tindria altres derivades, com l'aparició d'empreses dedicades al món agropecuari, la fabricació d'incubadores, pinsos..., però també seria el catalitzador del renaixement de la Fira de Novembre que, des de 1958, es promocionava com a Feria Avícola.

En aquella dinàmica expansiva, el 1954 s'inaugurava el tràfic comercial al port de Vilanova, una fita històrica que recordava temps pretèrits de prosperitat comercial i marítima. L'11 de juny es carregaven 160 tones de ciment al vaixell Cala Portals, amb destinació a Mallorca.

A partir d'aquell moment el port vilanoví tingué un protagonisme molt especial: trànsit d'embarcacions comercials, regates esportives, presència de vaixells militars o, fins i tot, la visita del vaixell cartogràfic Juan de la Cosa.

Si la via marítima era objecte d'atenció preferent, el sector ferroviari no es quedava enrere, i el 26 de juny de 1956 s'inaugurava l'electrificació de la línia entre Barcelona i Tarragona.

CRÉIXER I MULTIPLICAR-SE

Les taxes de creixement demogràfic alimentades per l'alt índex de la natalitat, i pels fluxos migratoris que no defallien, durien la ciutat a una espiral de créixer i multiplicar-se... els problemes! Calia atendre noves necessitats, les polítiques socials eren incapaces de seguir aquell ritme i les bosses de pobresa es multiplicaven.

Aturem-nos uns moments en l'evolució demogràfica de la ciutat. Si ajuntem les dades de població i any que anem indicant al llarg dels diferents capítols, veurem: 17.091 habitants (1940), 19.483 habitants (1950), 25.669 habitants (1960) i 35.714 habitants (1970).

Això vol dir que, a la dècada dels quaranta, la ciutat té un increment de 2.392 persones amb una taxa de creixement del 1,31 %. Als anys cinquanta es creix en 6.186 persones, una taxa de creixement equivalent del 2,76 % i, finalment, als seixanta el creixement va ser de 10.045 persones, amb una taxa resultant del 3,30 %. Si posem el focus en la dècada dels cinquanta, veiem que, en els primers cinc anys, la taxa de creixement és del 2,44 %, mentre que a la segona meitat puja fins al 3,08 %. En termes comparats amb l'evolució demogràfica de Catalunya, la dècada dels quaranta Vilanova presenta una taxa de l'1,31 % respecte a l'1,14 % del país. Dades que es convertien en el 2,76 % respecte a l'1,92 % als cinquanta i del 3,30 % respecte al 2,66 % del país als seixanta.

Per tant, taxes de creixement que, a Vilanova, superen la mitjana catalana en un 15 %, un 44% i un 24 %. Aquestes dades posen de manifest que el creixement demogràfic a Vilanova durant els anys cinquanta supera, de molt, el del país. El salt quantitatiu que a la resta de Catalunya s'evidencia a partir ja dels darrers anys cinquanta –1958 i 1959–, a Vilanova ja es donava amb anterioritat, a partir del 1950, i, molt especialment, a partir de 1955, amb taxes de creixement per sobre del 3%, fet que en cap cas es dona a Catalunya en els intervals esmentats. Són registres que mai s'havien repetit a Vilanova des de començaments de segle, i lluny de la taxa de creixement més alta de l'1,79 % que s'havia experimentat a la dècada dels anys vint. La ciutat assumia importants fluxos migratoris –provinents sobretot d'Andalucía, Murcia o Extremadura–, que principalment eren absorbits pel sector industrial, tèxtil o metal·lúrgic, i per la construcció.

En qualsevol cas, el fenomen del creixement demogràfic exigia solucions socials en forma de serveis assistencials o educatius; però també necessitats d'habitatge i, per tant, transformacions urbanístiques.

La primera línia de mar –com a reclam turístic– focalitzava bona part de les actuacions urbanístiques. L'alcalde Ferrer Pi volia enderrocar la torre de Ribes Roges per millorar una imatge de passeig marítim que es considerava desendreçada. Fent servir l'eufemisme del redactor del setmanari local, “*Villanueva produce una acusada impresión de verdad*”.

On hi havia, però, un problema de debò era en el capítol de l'habitatge. Naixia el Patronato Sindical de la Vivienda, amb l'objectiu de compatibilitzar un creixement urbanístic ordenat i poder garantir el dret de disposar d'un habitatge digne. Aquest objectiu quedaria ben lluny d'aconseguir-se.

La Múrcia Xica ja era una realitat de prop de quatre centes persones, una relació que –segons el cronista– no era exagerada, considerant “*la abundante y cristiana fecundidad de éstas gentes*”. L’any 1955 s’inaugurava l’enllumenat del barri, tot i que el proveïment d’aigua potable encara trigaria. Estava clar que aquells barris perifèrics desordenats, vinculats a una immigració gens planificada, només tenien una solució de futur, ben observada aleshores pels redactors del setmanari local, però d’implantació real a massa llarg termini: “*El destino de la Murcia Chica, el destino de todos nuestros inmigrantes, es sólo uno: ser absorbidos por Villanueva. Se liquidará un día la Murcia Chica para dar paso a una Villanueva más grande. En ello ponemos la esperanza.*” No lluny d’aquesta problemàtica feia un parell d’anys que s’havia constituït la Cooperativa Pro-Viviendas y Pensiones. L’inspirador de la iniciativa fou el sacerdot vilanoví Josep Escofet, que duia molts anys donant-hi voltes, però no es concretaria en termes teòrics fins al 1950 arran del greu problema de l’habitatge i l’anhel d’una distribució més justa de la riquesa. Finalment, el 5 de novembre de 1953 es constituïa la Cooperativa, amb la corresponent subscripció de títols per part dels socis. El nucli més actiu estava vinculat a l’HOAC. L’adreça era el domicili particular del procurador dels tribunals Josep Carbonell Rovira. Els objectius abraçaven els habitatges, les pensions i les accions benèfiques. L’etapa d’expansió es visqué entre els anys 1953 i 1959. Un any després, i com a cooperativa de consum, obrien una botiga al carrer Caputxins, amb una xarxa d’establiments col·laboradors on es podia comprar amb una mena de moneda social. En aquella etapa s’estudiaren diverses iniciatives de construcció d’habitatges socials. El llarg període de davallada culminà el 23 de febrer de 1983, amb la seva dissolució (DD. AA., 1992). El local de què disposaven al carrer Manuel Tomàs passaria a la Fundació cooperativista Joan Ventosa i Roig.

A l’agost de 1955 es perfilava el recorregut del transport urbà de passatgers entre la plaça de les Neus i Baixamar. També s’aprovaren i s’iniciaren altres projectes urbanístics importants: la caserna de la Guàrdia Civil, el pas sota la via al carrer de Magdalena Miró o les obres de desviament del torrent de la Pastera. Aquell any, la ciutat presentava un cens oficial de 22.013 persones.

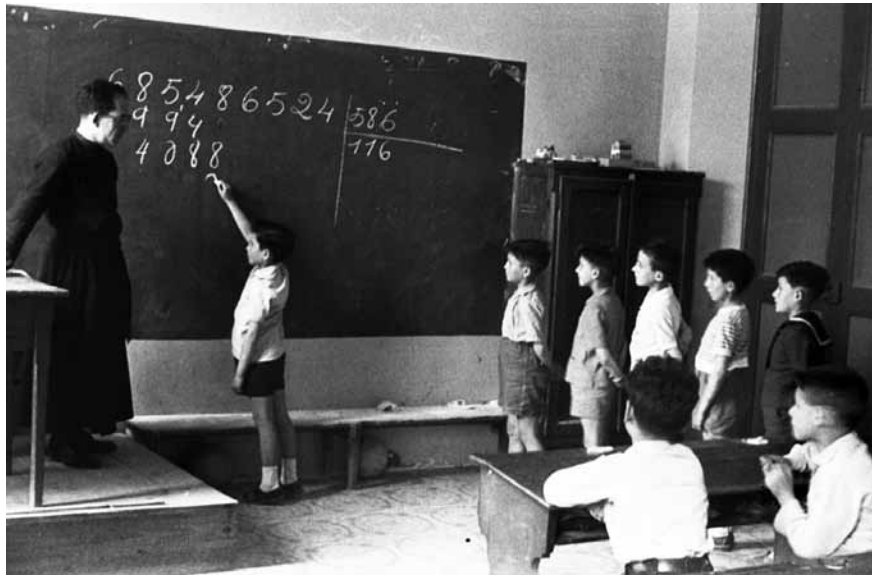
S’iniciava un gran projecte urbanístic de construcció d’habitatges a ponent de la rasa d’en Miquelet, els coneguts popularment com a “pisos del Manco” en terrenys d’Isidre Baquès, que esdevindrien els autèntics gratacels de Vilanova i que simbolitzaven el gust per la magnificència dels dirigents de l’època. L’avinguda de Francesc Macià –aleshores del general Yagüe– arriba-

va fins al carrer del doctor Fleming i s’anava consolidant com la principal artèria de l’expansió cap a ponent. Per tot plegat, des del *Villanueva y Geltrú* es proclamava: “*Villanueva empieza a tomar aspecto de ciudad.*”

Aviat, més enllà dels límits oficials d’aquella ciutat a mig fer, i on només arribava el carrer de l’Aigua, s’aixecaven els que, anys a venir, es coneixerien popularment com els blocs de Sant Joan. El 18 de juliol de 1957 i, en presència del governador civil Acedo Colunga i l’alcalde Ferrer Pi, s’inauguraven –encara sense aigua ni llum– els blocs “Grupo 21 de enero”, en terrenys cedits per l’Ajuntament i sota l’impuls del Patronato de la Obra Sindical del Hogar. Un any abans s’havia creat el Ministerio de la Vivienda. Eren 170 habitatges de renda limitada “para productores”. Un dels arquitectes, Julio Chinchilla, era el mateix a qui s’havia adjudicat el nou edifici de l’Escola Industrial, davant del Museu Balaguer.

Per la seva part, Renfe havia construït el 1955 diversos blocs amb uns 80 habitatges socials a tocar de la sinya del Gall, i l’Institut Social de la Marina inaugurava el desembre de 1959 els nous habitatges econòmics per a pescadors al carrer, aleshores recentment batejat, Crucero Balears. Cal recordar –com ens descriu amb tot detall Rosa Maria Martí– que a la darrera dècada moltes empreses de la vila havien construït habitatges socials per als seus treballadors. El 1945, Font Vilaseca –la fàbrica nova– construïx diversos habitatges a la cantonada del carrer Picapedrers amb Onofre. Entre 1948 i 1952, cal Marquès construïx una seixantena d’habitatges unifamiliars i alguns pisos a tocar de la carretera vella, a l’alçada del camp d’esports. Alguns estaven destinats a personal de FISA, en virtut dels vincles familiars entre ambdues empreses. També Manufacturas El Fénix –la fàbrica de la Rambla– construïa entre els anys 1952 i 1955 diversos blocs al carrer Sant Magí. Finalment, indicar que, entre 1956 i 1958, Pirelli aixecava quatre blocs d’habitatges a tocar de la carretera vella sortint cap a Cubelles, i que serien adjudicats per sorteig (Martí, 2008).

Per la seva part, l’Ajuntament adquiria el local de l’antiga Cooperativa La Regeneradora a la plaça de la Vila i el cedia a la Fundació Biblioteca-Museu Balaguer per a construir-hi una biblioteca pública. Finalment, i després de moltes vicissituds que havien allargat el procés, les casernes militars passaven a ser de titularitat pública. L’abril de 1957 el Ple municipal aprovava la transformació de les velles instal·lacions militars del Regimiento de Caballería de Treviño en pavelló d’esports i dipòsit de presos.

Classe de matemàtiques als Escolapis (1957)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons Ramir Horro).

La Congregació Mariana de Mn. Lluís (1958)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal. Autor: Jordi Mas).

SÍMPTOMES D'OPTIMISME

El germen del consumisme s'anava instal·lant, lentament però decididament, dins la societat. Calia oblidar les mancances del passat i apostar per una felicitat d'aparador que amagava la realitat més fosca de la dictadura. El Seat 600 o el Biscuter serien el paradigma palpable dels nous valors. També es popularitzaren les motocicletes i, molt especialment, la popular Vespa.

Les primeres proves d'emissions televisives es podien seguir als aparadors de Radio Ferrer, on s'hi concentraven badoocs de tota condició.

Els equipaments sanitaris també es posaven al dia, i si a la plaça de la Vila funcionava la Clínica d'Isidre Magriñà amb servei de parts, urgències i raigs X, a l'Hospital s'inaugurava una secció dedicada als infants.

La Bolera Villanueva s'havia convertit en un dels principals centres de lleure i esbarjo per jugar, ballar... i fer altres coses. Les campanyes benèfiques també es multiplicaven i la tradicional Peña Lalo per l'Hospital convivia amb La Navidad del Pobre o la campanya de l'ampolla.

Ruth Horro era elegida pubilla de Vilanova i, més endavant, pubilla de Catalunya 1957.

La ciutat perdia alguns dels seus referents. A la rambla desapareixia el popular quiosc El Sol i a la platja tancava les portes el restaurant Rossegall, punt de trobada i tertúlia de mariners, artistes i bohemis.

Caldrà esperar a l'equador de la dècada dels cinquanta per percebre els primers moviments contestataris per part de la gent d'església. Són conflictes dels dirigents franquistes amb rectors i vicaris de la parròquia de Sant Antoni i homes de l'HOAC –la Germandat Obrera d'Acció Catòlica–, primer amb Mn. Ricard Pedrals, un dels fundadors, i després amb Mn. Llorenç Garriga i Mn. Josep Dalmau, fins que l'alcalde Ferrer Pi aconseguí el trasllat d'aquest darrer lluny de la ciutat (Canales, 1989). Altres picabaralles venien per les campanyes i recaptés de l'HOAC entre els treballadors d'algunes empreses o les organitzacions de minyons de muntanya. Per neutralitzar aquells moviments contestataris, Ferrer Pi utilitzà les seves influències per situar l'excombatent Pons Piñol com a nou arxiprest, una persona de contrastada fidelitat al "Glorioso Movimiento Nacional".

Els popularment anomenats capellans obrers tingueren un paper essencial en la mediació de molts conflictes laborals i en la defensa pública de les reivindicacions obreres. Alhora, es feren ressò de les lamentables condicions de vida que patia bona part de la classe treballadora, especialment a l'anomenat cinturó industrial de Barcelona.

Als antípodes d'aquests exemples, i si d'influències de l'església parlem, no podem evitar de referir-nos a una institució eclesiàstica de l'època, un veritable "poder fàctic" (Ràfols, 1997). Ens referim a Mn. Lluís Vendrell –a qui hom coneixia com a Mn. Lluís–, responsable de la Congregació Mariana, un espai "*de esparcimiento moral de carácter familiar, complemento de la formación católico-religiosa que el pueblo creyente villanovés recibe en el seno de la parroquia*", en paraules de qui n'era impulsor i ànima. Com ja hem vist, la religió i la doctrina catòlica era omnipresent a la societat franquista i per extensió al món de l'ensenyament. Per això, Mn. Lluís –home de molts tentacles– era el responsable d'impartir la religió a la nostra Escola Industrial. La vocació i l'obsessió del règim per esdevenir la "reserva espiritual de Occidente", segons el tronat discurs del moment, provocava situacions extremes que avui podríem qualificar de veritablement surrealistes. Personatges com Mn. Lluís incorporaven, com pocs, aquests valors i actituds fonamentalistes i grotescos. Ell s'havia convertit en el guardià impertorbable dels valors morals i havia esdevingut una figura influent, i també controvertida, en l'àmbit acadèmic i ciutadà. S'ha dit que, en certs moments, ell tingué tanta o més autoritat que els mateixos professors de l'Escola Industrial. Mossèn Lluís donà una ampla cobertura a moltes iniciatives i projectes locals, creant al voltant de la Congregació Mariana un veritable grup de deixebles i seguidors que algú qualificà com una mena d'elit local. En aquests mateix terreny, a mig camí entre l'anècdota i la llegenda, s'ha dit que qui estava prop d'ell aconseguiria una bona feina. Conscient d'aquesta condició, el clergue semblava gaudir d'una eficient i profusa xarxa informativa. En determinada ocasió s'enfrontà a una part dels alumnes –òbviament tots del sexe masculí– per haver assistit a un espectacle de patinatge artístic –òbviament del sexe femení–, a la pista de patinatge del Peixerot. El mossèn no tan sols tenia els noms dels presumptes implicats, sinó que fins i tot disposava de les seves fotografies! (Tubau, 2001).

EFERVESCÈNCIA CULTURAL

Potser perquè les coses es començaven a veure d'un altre color, la premsa local es feia ressò d'una crida per intentar reorganitzar l'entitat humorística La Grècia Grogga. Com era d'esperar, la idea no tingué cap recorregut. L'antiga entitat carnavalesca ja era cosa del passat, representació d'una altra època ben diferent i que, anys a venir, esdevindria patrimoni de tots i, especialment, del Carnaval vilanoví. Altres iniciatives tindrien més èxit. El Foment Vilanoví –encara Fomento Villanovés– celebrava el seu centenari, i, sota l'aixopluc de la Unió Vilanovina, naixia la Talaia.

El 1953 la societat El Coro acollia en el seu si –i de manera semblant a com ho havia fet amb la Secció Folklorica– una nova entitat que tot just feia les primeres passes, la Agrupación Excursionista Atalaya. De fet, Talaia i Coro feren camí plegades durant el període de gestació d'aquella primera, atès que la seva fundació oficial s'ha situat l'onze de setembre de 1955.

Com indicaven al primer butlletí editat la tardor de 1957, "*elementos entusiastas del noble deporte excursionista que laboraban aisladamente, acordaron aunar sus actividades formando una asociación, que tomó el nombre de Talaia. Reunímonos interinamente en el local de La Unión Villanovesa [...]. Así que nuestras posibilidades lo permitieron, nos trasladamos al actual local.*" (DD. AA., 2007). Aleshores, el seu estatge era al carrer Sant Pau.

En aquesta efervescència associativa, a la dècada dels cinquanta es dinamitzen els moviments escoltes a redós de les parròquies. Reapareixia el butlletí de la institució balagueriana –ara sota el format del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer– després de prop de cinquanta anys de no publicar-se. El gener de 1954 moria el mestre Francesc Montserrat i Juncosa, una institució per ell mateix, vinculat a tota mena d'iniciatives musicals a la ciutat. La seva figura fou àmpliament glossada des de les pàgines del setmanari local.

En el terreny pictòric, Alexandre de Cabanyes pintava la volta de l'església de Mar i Pau Roig Estradé inaugurava la seva primera exposició a Barcelona. Al saló de plens de l'Ajuntament es penjava el retrat de Francesc Gumà i Ferran, pintat per E. C. Ricart

Radio Vilanova –inaugurada i impulsada el 1932 per Josep Maria Cucurella i Xicola– passava a ser propietat de Ramón de Rato i es convertia en Radio

Panadés. Seguint amb el lleure, l'estiu de 1954 s'inaugurava el Kansas, un cinema a l'aire lliure. Aquell any també traspassava l'arqueòleg i estudiós Albert Ferrer i Soler, que, malgrat la seva joventut, llegà una extensa obra de recerca.

El dimarts de Carnaval de 1955 s'esdevenia un fet singular. Aquell vespre del 22 de febrer hi havia ball de disfresses al Foment Vilanoví. Un grup de parelles abillades de comparsers, amb americanes vermelles, barretines i mantons, feien passada al saló de l'entitat. Després baixaren les escales de l'entitat i, en formació nocturna i clandestina, anaren rambla avall fins al local del Casino Artesà, on s'hi feia el ball de La Unió Vilanovina. Els dirigents locals –posats immediatament en coneixement del que passava– es mostraren tolerants davant d'aquella manifestació festiva, d'altra banda asèptica i innocent. Una mostra, en definitiva, de "vilanovismo bien entendido". Cal dir que tots, o gairebé tots, els participants eren persones "d'ordre", significades del Foment i reconeguts membres de la cultura local. L'any següent es repetia l'experiència en plena llum del dia, i dos anys després –i en diumenge– sortien al carrer les comparses del Foment i el Pòsit de Pescadors.

S'havia acabat la clandestinitat. A partir d'ara la festa rebria el reconeixement oficial sota l'epígraf de "Fiestas de Invierno", i s'hi afegiren la Talaia i el Coro.

El setembre moria a la seva residència de l'ermita de Sant Cristòfol el filòsof Eugeni d'Ors. Les seves despulles serien enterrades al cementiri de Vilafranca del Penedès, malgrat haver-se convertit en un vilanoví d'adopció d'ençà de la seva arribada a la ciutat. En un sentit ben diferent, el pintor Alexandre de Cabanyes rebia el reconeixement de fill predilecte de la ciutat.

Teresa Basora era nomenada directora de la Biblioteca-Museu Balaguer. Mentrestant, el seu Centre d'Estudis ampliava seccions, com la de música o la de fotografia, una disciplina que anava guanyant adeptes: Horro, Mas, Perelló, Güell... Més frívola resultava l'activitat de la tuna del Sindicato Español Universitario de l'Escola Industrial, que es prodigava en actuacions a la ciutat i lluny d'ella. El febrer de 1957, al Liceu de Barcelona, es feia un homenatge a Joan Magriñà –primer ballarí– en commemoració dels trenta anys de la seva primera actuació.

Des de 1955 l'empresa Pirelli publicava la revista *Hechos y Noticias*, destinada als seus treballadors. Un òrgan en la línia del paternalisme empresa-

rial de l'època, que combinava notícies de l'empresa amb aspectes tècnics i molt contingut d'activitat social. Aquell mateix any, el ciclista Vicenç Iturat assolí una brillant classificació a la Vuelta a España. L'esportista fou homenatjat a la seva arribada a la ciutat. Precisament aquell any el setmanari local organitzava, per primer cop, el concurs del millor esportista de l'any, un guardó que, any rere any, aixecava molt seguiment i participació. En aquella primera edició el guanyador seria l'atleta de decatló Joan Ramón Gàlvez, seguit del ciclista Vicenç Iturat i del jugador d'hoquei Antoni Torralba. També en el capítol esportiu Vilanova organitzava el campionat de Catalunya de "trainerillas". L'esport en general assolí en aquells anys un protagonisme molt especial, i les pàgines del *Villanueva y Geltrú* anaven farcides d'aquesta mena d'informació.

L'estiu de 1953 l'Escola Industrial organitzava el primer Curso de Verano de Estudios Politécnics, precedent dels futurs Cursos Politécnics. Ensenyaments i sessions d'alt nivell tècnic i pedagògic que es repetirien amb força èxit fins al 1972. Hi participaren professionals de la talla de Josep Baltà, Fabià Estapé o Ernest Lluch, entre altres. Els cursos tenien el suport de bona part de les empreses locals i les ponències i conclusions eren editades anualment. L'any 1954 Joan Majó i Torrent era nomenat director de l'Escola de Perits després del cessament de Josep Grau Solanes, que continuaria com a president del Patronat Local de Formació Professional. Majó es mantindria com a màxima autoritat del centre educatiu fins a l'any 1984. Per aquelles èpoques el Grupo Escolar José Antonio s'habilitava com a colònia escolar d'estiu. Directament relacionat amb aquest centre, cal esmentar qui en fou mestre i director, Don Pelayo López Elías, que exercí la docència fins al 1976 i que esdevingué per moltes raons un dels arquetips de mestre i funcionari de l'escola franquista.

L'octubre de 1958 Joan XXIII substituïa Pius XII com a cap de l'església catòlica. No feia gaire que la Sagrada Congregación de Ritos havia establert per als capellans l'obligació de dur sotana, no fumar en públic, demanar permís especial per comprar una moto –amb ús exclusiu per a les seves funcions– o prohibir l'assistència a partits de futbol o curses de braus amb la participació de professionals. Això sí, els era permès d'anar al cinema, al teatre o als balls, si aquests tenien caràcter tradicional o privat.

5
**EL CANVI DE RUMB
ECONÒMIC**
(1959-1964)

ELS CONTESTATARIS I EL T.O.P.

El 1959 esdevingué un punt d'inflexió en la dinàmica de la dictadura. Política i economia - la primera a remolc de la segona - provaven d'integrar-se i adaptar-se a les exigències que imposava l'entorn europeu. Els plans d'estabilització i desenvolupament dirigits pel català Joan Sardà i els tecnòcrates de l'Opus Dei obrien pas a l'etapa coneguda per "desarrollismo". Era l'aposta decidida per una economia de mercat - de veritat - especialment pensada per la indústria i amb voluntat d'acabar amb el règim autàrquic instal·lat el 1939. Ara sí, desenvolupament i consumisme anirien de la ma just quan s'encetava la dècada dels seixanta. En aquest context, les mobilitzacions contra la Dictadura guanyaven força, fos en forma de protestes intel·lectuals i proletàries, fos mitjançant alguns episodis singulars com la campanya contra Galinsoga, director de *La Vanguardia*, o els fets del Palau de la Música. A Vilanova també aparegueren pintades a les parets amb quitrà que demanaven la llibertat de Jordi Pujol.

l'octubre de 1960 el governador civil Acedo Colunga imposava a l'alcalde Ferrer Pi la Gran Cruz del Mérito Civil, concedida per Franco mesos enrere.

A partir de l'any següent, el primer mandatari municipal estaria acompanyat a l'Ajuntament pels tinents d'alcalde: Carlos Redondo Sanz, Carmelo García Castejón, Miquel Benavent Seguí i Miquel Andreu Fontanals; i com a regidors: Santiago Jarrod Francés, Ramon Pascual Colom, Antoni Pascual Garcí, Josep Ventosa Giralt, Joan Calaf Durán, Manuel Martí Montañés, Bonaventura Roca Gabarrós, Venanci Espinazo Ferro, Martí Virgili Magriñà, Francesc X. Puig Rovira i Francesc Vilaseca Roselló.

En el capítol internacional, dos fets trasbalsaren el món en aquell inici de dècada. La construcció del mur de Berlín el 1961 que dividia Europa física i ideològicament i l'assassinat del president demòcrata nord-americà J.F. Kennedy dos anys més tard.

Més enllà del miratge ensucrat del desenvolupament econòmic els tentacles repressius de la dictadura es feien notar. L'activista comunista Julián Grimau era executat a Madrid i el Règim constituïa el Tribunal de Orden Público, el temut TOP, creat el 2 de desembre de 1963.

Coincidint amb el vint-i-cinquè aniversari de "la Victoria", s'estrenava la pel·lícula *Franco, ese hombre*. Vilanova s'hi afegia amb l'exposició "25 años de realidades".

Amb motiu d'aquell quart de segle el Villanueva y Geltrú presentava en portada una "Meditación del 21 de enero". Després de la falta de comprensió de l'Espanya d'abans del 36 per culpa "del egoísmo, individual, de clase, de partido..."; Franco va instaurar un règim de pau i ordre. Així: "para Villanueva han transcurrido 25 años de paz. En ellos Villanueva ha pasado de ser un pueblo a ser una ciudad. La guerra trajo la destrucción en algunas industrias, que luego renacieron de las ruinas con mayor ímpetu, alcanzando prosperidad".

La mateixa edició duia un "Llamamiento del Alcalde de la Ciudad" en relació als actes de commemoració del proper dimarts 21. Deia Ferrer Pi: "elevemos todos los villanoveses sin distinción nuestro corazón y nuestro agradecimiento a Dios que nos concedió la gracia de la Liberación, a quien fue su artífice, el Caudillo Franco y a su brazo ejecutor, el glorioso Ejército Español y a cuantos contribuyeron a ella".

Però aquella renovació del vot amb la dictadura franquista no era subscripta per tothom. Alguna cosa començava a grinyolar. El 15 de desembre de 1962 es constituïa el primer comitè local del PSUC, òbviament, a la clandestinitat. Aquell grup tenia la base en una cèl·lula que ja existia el 1949 impulsada per Salustiano Alvarez, un desterrat, a la que s'hi afegiren José Toledano, Antonio Rubio, José Monroy o José Rubio (Claver, 2011).

En un altre ordre, la nit de l'onze de setembre de 1964 un grup de joves escoltes vilanovins situaven una senyera al cim del pic de l'Àliga. Feia tot just un any que l'"autoridad competente" no havia autoritzat un recital de Raimon i el grup de Els Setze Jutges al Teatre Bosc organitzat per l'associació excursionista Talaia. De manera improvisada i davant la negativa oficial, la gent protestà al mig de la rambla a l'alçada del Teatre. Per tot plegat, la Talaia fou multada com a entitat organitzadora.

Podríem dir allò de: "Eppur si muove".

SOCIETAT DE CONSUM

Tot i la posada en funcionament del que es coneixia com a decret-llei d'ordenació econòmica, entre els anys 1959 i 1963 el país assistí a un veritable allau d'emigrants que cercaven oportunitats laborals a l'estranger, particularment a Alemanya. Mentre, a l'estació de França de Barcelona arribaven trens carregats d'immigrants provinents del sud de la península,

moviments sense cap mena de regulació i control que abocarien molta gent a una situació de precarietat i misèries extremes. Es parlava de convertir Catalunya en la novena província d'Andalusia. Eren les il·lusions i les esperances d'aquells que Paco Candel anomenaria "els altres catalans". Els Plans d'Estabilització tingueren com a efectes immediats la reducció de sous i l'increment de l'atur. Desocupació, moviments migratoris desbocats i una expansió urbanística no planificada foren algunes de les variables que interactuarien en aquell escenari. Però, en poc temps, la dinàmica derivaria cap un context de més creixement, amb abundància d'hores extraordinàries i pluriocupació. S'assentaven les bases d'aquella societat de consum que cantava el noi de Xàtiva, Raimon: "Societat de consum, / les botigues ben plenes, / les butxaques ben buides..." El gener de 1963 s'aprovava el primer salari mínim fixat en seixanta pessetes diàries. Malgrat això, les condicions de protecció laboral del treballador continuaven essent migrades: el paper testimonial dels sindicats verticals, l'acomiadament lliure o les condicions precàries dels aprenents. Tot i així, s'accelerava l'obertura d'economats laborals a la ciutat, com el de les indústries tèxtils, La Paperera, FISA o Pirelli.

Justament, en aquesta darrera empresa es vivien moments de conflictivitat laboral pel trasllat a Cornellà de la fabricació de les populars sabatilles Wamba. Ben aviat es crearien les primeres plataformes de Comissions Obreres. De feia temps que els agents econòmics de la ciutat reclamaven amb insistència la creació d'un polígon industrial amb els equipaments necessaris, així com la creació d'una Cambra de Comerç o organisme corporatiu que aplegués i coordinés els empresaris locals.

Mentrestant, lentament, el sector metal·lúrgic guanyava terreny al tèxtil, que entrava en franca decadència. Els antics Tallers Camacho, de 1949, esdevenien l'embrió –amb dues altres petites empreses– del que l'any 1959 es convertia en Industrias Mediterráneo (IMSA), que, a semblança de FISA, es dedicaria a la fosa de peces de ferro, més tard també d'alumini, especialment orientades al sector de l'automoció. L'empresa funcionava sota la implacable tutela paternalista de Pedro Camacho Caballero, que, seguint el model de la selecció en origen, reclutava part del personal a Don Benito, vila extremeña on havia nascut. Darrere, òbviament, venia tota la família.

La companyia Suministros Agropecuarios "els Francesos" es traslladava a la zona dels Esbarjos. Aquesta, al costat de FISA, IMSA, La Calibradora Mecànica, els Tallers Tomàs i altres, representaven el gruix d'una indústria

Inauguració del Museu Romàntic Can Papiol (1959)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

Sessió dels Cursos Politècnics a l'Escola Industrial (1960)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons Ramir Horro).

metal·lúrgica que anava menjant protagonisme al tèxtil. El canvi d'estructura i de capital social de les empreses aconsellava dirigir les inversions cap a sectors amb més expectatives de futur. La Fira de Novembre era un aparador necessari i, per primer cop, presentava una mostra d'automòbils de segona mà i maquinària agrícola.

L'avicultura, lluny de ser residual, encara lluitava per mantenir-se com un dels sectors singulars amb més empenta. Les instal·lacions de la granja Albà a la zona del Piular es presentaven com el paradigma de la modernitat i l'eficiència productiva, alhora que el Villanueva y Geltrú il·lustrava el potencial del sector mostrant un carregament d'ous i pollastres –suposadament locals– a l'aeroport del Prat. El 1961 s'exportava un gran contingent d'aquest producte a la República Federal d'Alemanya. Paral·lelament, La Unión de Avicultores y Cunicultores desplegava àmplies campanyes publicitàries convidant al consum massiu de conills i aviram. Vinculada a l'anterior, es creava al carrer de Santa Magdalena la Caixa Rural de Crèdit. Altres activitats alternatives no tindrien la mateixa sort, com l'intent fallit de cria de "chinchillas de California" per a la comercialització de les pells.

Però no calia amoïnar-se, tot estava sota control. Les autoritats locals afirmaven que la indústria vilanovina seguia la línia marcada pels Planes de Desarrollo. Els plans estimularien l'entrada de capital estranger i activarien la pluriocupació, les hores extraordinàries i també l'economia submergida. Decididament, aquell era el punt d'inflexió entre l'economia de subsistència i el consumisme

Així, doncs, se'ls girava feina, i tota activitat era benvinguda. I si de feines singulars es tractava, el febrer de 1963 iniciava jornada una empresa dedicada al desballestament de grans vaixells de ferro de tot tipus, mida i nacionalitat. La companyia Salvamento y Demolición Naval s'estrenava desfent el vaixell de bandera noruega K. J. Knudsen, de 167 metres d'eslora. No cal dir que aquella activitat despertava la curiositat de molts ciutadans que hi anaven a badar, molt especialment durant les maniobres d'entrada a port, que requerien de vaixells remolcadors. Un altre element que cridava l'atenció en plena dictadura era veure els grans símbols de la falç i el martell que presidien xemeneies i altres punts dels vaixells per desballestar que procedien dels països de l'est d'Europa.

Aquell mateix any l'empresa local de subministrament de gas Unió Industrial era absorbida per Catalana de Gas y Electricidad.

La realitat de l'estructura industrial vilanovina feia dir al Dr. Manuel Echevarria –col·laborador habitual del setmanari local– l'agost del 63: “*A mi entender, lo mejor que tiene Villanueva es su brillante porvenir [...] con una actividad laboral que la independiza de rastreras concesiones al turismo.*” Estava clar que la indústria havia de durar tota la vida.

D'altra banda, els mariners reivindicaven la creació d'una nova llotja de subhasta del peix més pròxima a les embarcacions, atès que l'existent es trobava al costat del Pòsit de Pescadors, lluny del port pesquer.

Sense deixar el sector primari, el 1960 es constituïa l'assemblea de la Bodega Vitivinícola de la Hermandad de Labradores que, dos anys després, iniciava la seva activitat com a Cooperativa de Viticultors al nou celler construït al costat de la carretera de l'Arboç.

També el 1964 començava a funcionar la Comunitat de Regants del Foix. Malgrat la voluntat de guanyar terres de regadiu, la vinya continuava essent el principal conreu, compartint protagonisme amb l'ordi i altres cereals. El règim de propietat i explotació de la terra seguia marcat per l'existència de petites explotacions i parcel·les en règim compartit de propietat o de masoveria.

RAMBLA AVALL

El 1960 Vilanova i la Geltrú presentava un cens de 25.669 habitants. El problema de l'habitatge continuava enquistat en el més profund del teixit social. El Plan General de Ordenación de la Vivienda qualificava la ciutat com a centre de desenvolupament industrial preferent, però les mesures d'activació previstes mai no es concretaren.

Les ampliacions perimetrals d'algunes barriades no feien sinó agreujar la seva precarietat. La barriada del Tacó, els blocs de l'arquebisbe Armanyà –impulsats del Patronato Sindical de la Vivienda–, el barri de Sant Joan o l'ampliació de Baixamar a llevant del carrer del Gas.

Això i altres coses recollia el Pla General d'Ordenació Municipal de 1963, amb un Pla Parcial per al barri del Tacó. El Grup Armanyà feia de pont entre la ciutat i el Tacó, i tres anys després inaugurava escola.

La prioritat municipal, però, passava per la urbanització del passeig marítim, unes obres adjudicades a Fomento, que complementaven altres inter-

vencions de pavimentació, enllumenat i clavegueram en diferents zones en expansió

A partir de 1960 començava l'enderrocament de l'antiga Fàbrica de Mar, l'empresa fundada per Josep Ferrer i Vidal a mitjans de segle XIX. Feia anys que havia tancat portes sota la raó social de Mata i Pons. La desaparició de la vella fàbrica cotonera possibilitava la concreció d'una fita llargament esperada i desitjada per als vilanovins. Després de restar molts anys aturada a l'alçada del carrer de Conxita Soler –el popular carrer Nou–, el 1962 la rambla de Vilanova arribaria fins al passeig marítim. Això és, rambla avall... fins a la mar! Temps després, s'inaugurava un nou sistema d'enllumenat per la principal artèria de la ciutat.

Seguint en qüestions urbanístiques, aquell mateix any s'autoritzava el Pla de l'Aiguacuit. Un procés llarg i complex que culminaria en un discutit pla d'expropiacions que no s'aprovaria fins molts anys després.

La ciutat creixia al mateix ritme que molts serveis s'arronsaven. Tenim l'exemple del Mercat Municipal. Poc més de vint anys després de la seva obertura –i qualificat en el seu moment d'obra excessiva–, ara s'havia quedat petit i massa allunyat dels nous barris perifèrics. Per fer-hi front, el desembre de 1961 un acord municipal autoritzava l'obertura de locals de venda de carn, pollastre i peix als barris de la Geltrú, el Tacó, Sant Joan i Baixamar.

El paradigma del creixement desordenat, el visualitzaven els vilanovins en el barri veí de Sant Rafael –conegut més tard per les Roquetes–, en terme municipal de Sant Pere de Ribes.

VIURE PENDENTS DEL TELEVISOR

L'any 1959 arribava a Vilanova la tan esperada televisió. Després de les primeres proves de recepció, el quinze de febrer es podia seguir per la petita pantalla, i en diversos establiments de la ciutat, el partit de futbol entre el Real Madrid i el Barça, amb locució del popular i inefable Matias Prats. Després de l'estrena inicial, les antenes colonitzaren ben aviat les teulades. Per cert, el Madrid va guanyar aquell partit per un gol a zero. Es complien vint anys del final de la guerra i, per commemorar-ho, les autoritats inauguraven l'exposició “20 años de realidades”. El Dr. Echevarria lamentava el poc cas que els vilanovins feien de la ciutat: “*¡Qué pena! Villanueva, nuestra villa,*

intelectual y romántica, artística y filantrópica, es desconocida de la mayor parte de los que la habitan.” Poca atenció pels museus i poca audiència per a l'emissora de radio local, a excepció dels espais de música dedicada.

Mentrestant, es vivien diversos brots de poliometitis, que posaven en estat d'alerta la població. Temps després, també es faria una campanya contra la verola.

En iniciar-se la dècada dels seixanta, l'Ajuntament afrontava el servei de recollida d'escombraries. Les coses havien canviat i, amb la pesta porcina, les autoritats sanitàries havien prohibit la cria de porcs –base estratègica del negoci– a les empreses adjudicatàries del servei. El 1962 s'implantava la taxa de recollida domiciliària de les escombraries.

Certament, les coses evolucionaven, i a la Fira de Novembre es podien degustar, per segon any consecutiu, els exclusius pollastres a l'ast.

Altres canvis no convencien a tothom. El 1960 es posava en funcionament el nou sistema de vigilància nocturna que substituïa els tradicionals i populars serenos. S'havien acabat algunes estampes entranyables i els serveis a particulars tan característics de l'ofici.

El curs 1959-1960 s'inaugurava l'edifici de la nova Escola Tècnica de Perits Industrials a l'avinguda de Víctor Balaguer, on de feia un temps ja hi funcionaven els tallers. La nova Escola, projecte de l'arquitecte Julio Chinchilla, amb bones comunicacions al costat de l'estació, disposava d'espais més amplis, ben il·luminats i ventilats, lluny de les estretors del vell edifici de la plaça de la Vila. Aquest era enderrocat per construir-hi la nova Casa Sindical. Una ordre del Ministeri d'Educació Nacional d'agost de 1961 disposava el retorn a l'Ajuntament de l'antic edifici, en altres temps Escola Ventosa, que havia estat cedit a l'Escola Superior d'Indústries. El traspàs oficial es faria efectiu el 24 de febrer de 1962 en presència de Joan Majó, director de l'Escola, i de l'alcalde Ferrer Pi.

Any rere any, els estudiants d'aquest centre celebraven el pas de l'equador amb alguna activitat més o menys singular. Alguns estudiants forasters s'allotjaven en aquella època en cases particulars o en residències, raó per la qual molts s'integraren i arrelaren a la nostra ciutat.

En el camp educatiu el 1961 s'inaugurava la nova guarderia municipal Nostra Senyora de les Neus, a tocar del Grup Escolar, i que obeïa a dues realitats evidents: l'increment demogràfic i la lenta, però constant, incor-

poració de la dona al món laboral. Arribada la temporada d'estiu, colles de turistes es passejaven pels carrers de la vila “*vestidos con ropajes de la más variada condición*”.

Algunes entitats locals vivien hores baixes. Els temps estaven canviant i l'oferta lúdica i les possibilitats de desplaçament s'anaven ampliant. La vida associativa havia de fer front a nous reptes. Aquest punt de decadència es projectava en altres manifestacions festives, com eren les Comparses. Les de l'any 1962, i des de les pàgines del setmanari local, s'anunciaven sota el pronòstic del fracàs. Algú fins i tot havia profetitzat la seva desaparició no gaire llunyana. Hi participaren tres societats: el Foment, la Confraria de Pescadors i la Talaia. Les poques parelles del Coro s'afegiren a la bandera de la Talaia. Per incentivar la participació, l'Ajuntament va instaurar un premi a l'entitat amb més comparsers, prioritzant el caràcter competitiu de la festa. Les Comparses sortiren per la tele i, a poc a poc, s'anirien convertint en espectacle de gernacions.

El 1964 el ministre d'educació Gual Villabí inaugurava el nou col·legi Sant Bonaventura gestionat pels P. P. Franciscans. Aleshores estava, com aquell qui diu, a mig camí de Cubelles.

Les activitats de la nova Assemblea Local de la Creu Roja s'encetaren amb la «Fiesta de la Banderita». Per la Festa Major aviat es faria popular la banda de cornetes i timbals de la Creu Roja local. Com que la tècnica avançava, Telefònica instal·lava una nova central semiautomàtica.

El 1962 fou l'any de la gran nevada. Més d'un pam de neu que provocà gran expectació i no pocs problemes de mobilitat. Sense deixar la meteorologia, aquell mateix any tingueren lloc els devastadors aiguats i inundacions del Vallès, que provocaren la mobilització –també a la ciutat– en ajuda dels damnificats. Només dos anys després, el 12 d'agost de 1964 era Vilanova qui patia els efectes dels aiguats que arrossegaren vehicles, malmeteren edificis i conreus i afectaren els serveis de llum i gas. Les pèrdues s'avaluaren en més de vuitanta dos milions de pessetes. Temps després visitava la ciutat el governador civil de Barcelona Ibáñez Freire.

Per aquella època Vilanova acollia un destacament del Servei Provincial d'Extinció d'Incendis –el cos de bombers– depenent de la Diputació, i, en paral·lel, s'inaugurava el nou servei d'ambulàncies de l'Assemblea Local de la Creu Roja.

Moria amb 87 anys “Doña” Pilar Marquès, vídua de Bultó i mare de Manuel Marquès, que s’havia convertit en una veritable institució vinculada a FISA, cal Marquès o les Tereses.

El 1964 s’instal·lava per primer cop l’enllumenat nadalenc a les principals vies públiques i, en una nova mostra de política d’aparador, s’inaugurava l’exposició “España 64: 25 años de Movimiento”. Les polítiques de desenvolupament i el voraç consumisme –alimentat per l’eina mediàtica de la televisió– es fonien en una sola idea. La trilogia de televisor, electrodomèstics i Seat 600 era el termòmetre de la qualitat de vida i marcava el veritable estatus social de la família.

Encetada la dècada, l’abat Escarré visitava la ciutat i el 1962 s’inaugurava el Concili Vaticà II, que havia de suposar un abans i un després de l’Església catòlica. Poc temps després, la mort de Joan XXIII donaria pas al pontificat de Pau VI.

En el camp associatiu, es constituïa la Penya Barcelonista de Vilanova, l’equip local de futbol pujava a tercera divisió i s’inaugurava una nova tribuna del camp d’esports. El juny de 1964 l’equip d’hoquei patins es proclamava campió d’Espanya a La Coruña. En aquella dècada el Patí Vilanova va recollir molts èxits que, en bona part, es devien a l’aposta que va fer el seu president, l’empresari Carlos Pablos, per disposar d’un equip potent amb figures de qualitat, com el jugador local Antoni Torralba.

CULTURA EN CATALÀ

El juny de 1960 actuava al Teatre Bosc el cos de ball del Gran Teatre del Liceu amb Joan Magriñà, en homenatge organitzat pel Foment Vilanoví. D’altra banda, el 31 d’octubre tancava les portes el mític teatre Apol·lo, en una darrera posada en escena del Don Juan Tenorio. No gaire lluny, la Diputació de Barcelona es convertia en propietària de la Casa Papiol, que l’estiu de 1961 esdevindria Museu Romàntic.

L’onze de març de 1960 moria el pintor i gravador Enric-Cristòfol Ricart. Aquella tardor rebia l’homenatge pòstum de la ciutat. En els dos anys subsegüents, traspassarien l’escriptor i editor Ramon Ferrer Parera i el músic, director i compositor Eduard Toldrà. Mentrestant, en l’apartat dels vius, Ricard Vives Sabaté i els Amics dels Goigs duïen una intensa activitat rela-

cionada amb aquesta disciplina artística. També el pintor Armand Cardona recollia els seus primers

reconeixements internacionals. A nivell nacional es multiplicaven els elements culturals de recuperació de la identitat, com Òmnium Cultural, el grup Els Setze Jutges o la revista infantil *Cavall fort*. El maig de 1963 es publicava la revista mensual *Vivac*, considerada la primera escrita íntegrament en català i vinculada al moviment escolta.

En aquell context apareixien moltes publicacions en qualitat de portaveus de les entitats: *El Piulet* (1964), *Pioner* (1966), *Moviment Scout Catòlic* (1966), *Diàleg* (1967), *Amics de la Sardana* (1969) o *Soterrània* (1968), les dues darreres vinculades a l’A. E. Talaia.

Respecte als equipaments culturals, la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer era declarada monument historicoartístic.

El 1962 Jaume Carbonell es feia càrrec de la direcció del *Villanueva y Geltrú*. Dos anys més tard, i en coincidència amb la festivitat de Sant Francesc de Sales, es convocaven el premi de periodisme Pers i Ricart i altres guardons temàtics.

El 1959 l’industrial i professor Josep Maria Freixa i Olivari publicava *Anales de Villanueva y Geltrú (1850-1880)*. Vinculat a l’empresa familiar –la fàbrica de tovalloles Murillo y Freixa–, pretengué treure les fletxes de la capçalera del *Villanueva y Geltrú* i allunyar la redacció de la seu de Falange. Com a resultat d’això, fou destituït i, a causa de les seves activitats clandestines en els primers seixanta, hagué d’exiliar-se. El 1963, i sota l’impuls de l’editor Joan Rius i Vila, naixia la Biblioteca d’Estudis Vilanovins i de la seva comarca. Tot seguit es reeditava la història de la ciutat del Pare Garí i, un any més tard, el *Llibre dels gegants i demés entremesos populars de Vilanova i la Geltrú*, d’Antoni Anguera i Albert Ferrer.

Anant més enllà de l’activitat teatral monopolitzada pels elencs de l’Obra de Educación y Descanso, es donava a conèixer el grup “els Janets”, joves aficionats al teatre que actuaven al Círcol Catòlic. Aquest grup fou la llavor d’altres col·lectius amb interessos semblants que sorgiren a meitat de la dècada, com la Colla de Can Catòlic o la Colla 33. Els del primer grup feien música i representacions teatrals, com *Els Pastorets*, i en destacaria la projecció de l’advocat Joan Collell, convertit en el cantautor Pere Tàpias, que aviat formaria part del moviment de la Nova Cançó.

Conseqüències de la gran nevada (1962)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons Ramir Horro).

La comparsa del Fomento Villanovés a la plaça de les Cols (1962)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons Ramir Horro).

6

LA GRAN EXPANSIÓ

(1965-1969)

ESPERANCES I UTOPIES

La ciutat era protagonista i víctima d'un espectacular creixement demogràfic. L'onada immigratòria provocava arreu el naixement de ciutats satèl·lit i barris perifèrics que creixien sense ordre ni concert, especialment al voltant de Barcelona i la seva àrea metropolitana. Eixams humans on s'amuntegaven generacions diverses en un entorn de precarietat i la manca dels serveis higiènics més elementals.

Vilanova i la Geltrú no restava al marge d'aquesta dinàmica. El 1965 el cens oficial comptabilitzava poc més de 30.000 habitants. Feliços o no, els anys seixanta van ser aprofitats per la dictadura per explotar amb entusiasme el missatge de prosperitat i possibilitats de desenvolupament il·limitats. Però, de vegades, creixement i desenvolupament segueixen camins divergents.

Al creixement, s'hi afegiren problemes com l'expansió turística que agafava gruix i la ja endèmica manca d'aigua. L'aigua, imprescindible per als serveis de temporada turística, deixava eixutes les necessitats més domèstiques. Es tallava l'aigua al centre per beneficiar la zona marítima i els turistes. De feia temps que s'havia instal·lat la sensació de conflicte irreversible, i acabà esclatant el setembre de 1965, amb la inèdita manifestació de les galledes, protagonitzada per una colla de mestresses de casa. La manca de llibertats individuals i col·lectives era superada pels greuges i les necessitats més immediates i elementals, com era el dret a l'aigua.

L'aigua, clara com era, es convertia en un assumpte ben tèrbol que els gestors municipals hagueren de resoldre. Massa temps de passivitat i d'excessiva tolerància amb el servei que ofería la companyia de l'aigua. Un episodi que –com ha dit A. F. Canales–, “*col·locava la Guardia Civil i, per primera vegada, Ferrer Pi en una situació que els desbordava*” (Canales, 2006).

En l'entrevista que el periodista Josep Maria Ràfols va tenir oportunitat de fer a Antonio Ferrer Pi el 1997, li preguntà en relació als greus problemes de l'aigua viscuts durant el seu mandat. La resposta: “*No hi va haver problemes d'aigua. Em vaig haver de preocupar bastant, però cap cosa...*”. I davant la insistència del periodista (“*No va ser un problema molt greu per a l'Ajuntament?*”), la resposta és tan lacònica com contundent: “*No.*” (Ràfols, 1997.)

Doncs bé, aquell 24 de setembre un bon nombre de dones, galledes en mà, es manifestaren pels carrers de la ciutat tot seguint les consignes de

les octavetes escampades per a l'ocasió. El desplegament exagerat de la Guàrdia Civil impedí l'arribada de les manifestants a la plaça de la Vila, que era plena de gent. Com detallen Ramon Farré i Sixte Moral, només tres d'elles foren interceptades just a l'entrada de la plaça i conduïdes a l'Ajuntament enmig de gran expectació. La jornada acabà amb algunes dones detingudes, a les quals s'imposaren multes governatives de cinc mil pessetes (Farré, 1981).

En l'àmbit internacional, l'exèrcit nord-americà intervenia al Vietnam. Un episodi que acabaria com el rosari de l'Aurora.

Des del seu càrrec a la Diputació, l'alcalde Ferrer Pi impulsava el Dia de la Província. En aquella jornada d'aparença carrinclona la ciutat es convertia en virtual capital provincial i s'hi multiplicaven les visites d'autoritats i les inauguracions a tort i a dret.

Amb el context de guerra freda, el Règim havia rebut la definitiva rehabilitació internacional i l'incipient turisme es visualitzava com una extraordinària font de captació de divises.

Però no tot eren flors i violes. Com recordava un redactor del *Villanueva y Geltrú*, l'accés a l'habitatge era una de les preocupacions més notables: “*El problema de la vivienda es grave en Villanueva, como en muchas ciudades industriales. Debemos celebrar que la iniciativa privada contribuya a la solución; la lástima es la forma especulativa como en muchos casos está planteando el negocio.*”

Al marge de les propagandes oficials que ignoraven massa alegrement tota referència als problemes socials, des de la clandestinitat s'organitzaven tímids moviments de resistència interns i externs per fer reaccionar la ciutadania.

Cal reconèixer la meritòria tasca duta a terme per molts activistes del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), un moviment que aplegava gent de procedència i origen diversos amb voluntat de llibertat, justícia social i reivindicació nacional. Un moviment que, amb els anys, esdevindria absolutament integrador en tots els sentits: immigrants d'arreu i gent del territori, vells lluitadors antifranquistes i joves universitaris, membres de la classe obrera i professionals liberals o gent provinent dels sectors socials més desfavorits que compartien espai ideològic amb els fills de la burgesia local.

Al costat dels sectors més obreristes aparegueren formacions progressistes com el Moviment Socialista de Catalunya o altres de ja existents, com el Front Obrer de Catalunya. La tancada d'intel·lectuals als Caputxins de Sarrià –la Caputxinada– esdevingué un altre element de transgressió de l'ordre establert.

Fet i fet, el desembre de 1966 s'aprovava en referèndum la Llei Orgànica de l'Estat. Un plebiscit que beneïa la continuïtat del dictador i que a Vilanova i la Geltrú assolí un nivell de participació de prop del 92%. Els 506 vots en contra i els 1.038 en blanc quedaven ben lluny de poder contrarestar els prop de 18.000 vots favorables.

Per tant, cap novetat a Madrid; ni tampoc a Vilanova. Ferrer Pi comptabilitzava vint anys al davant de l'Alcaldia, i en una entrevista al *Villanueva y Geltrú*, es mostrava disposat a continuar sempre que els seus superiors ho estimessin oportú. Per tant, tot seguia igual.

L'esposa del dictador Carmen Polo visitava la Casa Papiol, i també el ministre d'Informació i Turisme Manuel Fraga Iribarne feia estada oficial a la ciutat pocs mesos després del grotesc episodi del bany a la platja de Palomares.

L'any 1967 l'almirall Carrero Blanco substituïa Muñoz Grandes com a president del Govern i es postulava com un possible relleu del dictador. Com ha deixat escrit Martí Marín, fou Carrero qui, a l'inici de la política de blocs, després de la Segona Guerra Mundial, va aconsellar allò de: "*Orden, unidad y aguantar*" (Marín, 2006).

Aquell mateix any era assassinat el revolucionari argentí Ernesto Che Guevara. El mite ja no s'apagaria. Tampoc el de Martin Luther King, assassinat a la ciutat nord-americana de Memphis.

El febrer de 1967 l'alcalde Antonio Ferrer Pi constituïa el darrer consistori de la seva etapa al front de l'Ajuntament de Vilanova. L'acompanyaven com a tinent d'alcalde, i en el mateix ordre jeràrquic que segueix, Josep Mercadal Ripollés, Emili Figueras Gispert, Josep Maria Soler Esteva i Manuel López López. L'àrea de cultura i esports estaria integrada per Josep Mercadal, Miquel Ansón, Pascual Ferrer, Francesc Masdeu i Francesc Navarro; la de Governació per: Emili Figueras, César Bernad, Josep Raventós, Josep Ventosa i Miquel Ansón; la Comissió d'Obres i Ordenació Urbana la formaven Josep Mª Soler, Josep Mª Pelegrí, Félix Ballester, Pascual Ferrer i Fernando

López; i la d'Hisenda, Manuel López, Francesc Masdeu, Eusebi Montané, Francesc Navarro i Josep Raventós. També es creava una Comissió Especial d'Abastament d'Aigua presidida per Ferrer Pi i amb Josep Maria Soler com a vicepresident. Félix Ballester actuava de regidor síndic i alguns dels regidors esmentats s'ocupaven d'altres organismes com el Patronat de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, la Junta d'ensenyament, l'Hospital de Sant Antoni, la Mancomunitat de Municipis, la Societat de Salvament de Naufrags, l'Arxiu fotogràfic, la Comissió d'Ajuda Familiar, el Patronat de Turisme, Fires i Festes o un delegat pel Patronat de l'Escola d'Enginyeria.

L'any 68 bufaven vents d'esperança i d'utopia. Les llambordes dels carrers de París i els carros de combat soviètics als carrers de Praga en serien les icones més impactants. A Vilanova, les Comissions Obreres i el PSUC havien intentat celebrar la diada del Primer de Maig de manera discreta i en format de costellada més festiva que reivindicativa al bosc de Solers. Pel que sembla, la Guàrdia Civil tingué la mateixa idea i allà coincidiren tots plegats. A la tarda hi hagué manifestació convocada als carrers de Vilanova, que acabà amb alguns detinguts. Entre els organitzadors: Raimundo Monroy, Antonio Rubio, Pedro Gómez, Clemente Garcia, Andreu Olegario i Pere Soler (González, 2008).

Començava a haver-hi un cert gruix d'organitzacions clandestines que actuaven de resistència antifranquista. Al marge del PSUC i de les CCOO, hi havia petits grupscles escampats del Front Obrer de Catalunya (FOC) o del Partit Obrer de Unificació Marxista (POUM). El maig de 1964 aparegueren diverses pintades a la ciutat contra el dictador. Com detalla Nàdia Varo, els acusats foren jutjats pel temut Tribunal d'Ordre Públic (TOP) i absolts per falta de proves. Aquest tribunal també jutjà altres acusats de pertànyer al PCE(i), com el vilanoví Josep Rovira i Roig (Varo, 2013).

En el capítol sindical actuaven a la ciutat grups de la Germandat Obrera d'Acció Catòlica (HOAC) i de la Joventut Obrera Cristiana (JOC), ambdues vinculades a sectors catòlics.

A mitjans de 1967 es constitueix, a l'empresa metal·lúrgica FISA, el primer grup local de les Comissions Obreres encapçalat pel sindicalista Antonio Rubio. La constitució oficial, però, no tindria lloc fins al 17 de novembre en una sínica del carrer de Santa Magdalena, amb representants de Pirelli, Renfe, IMSA, FISA, Marquès i amb activistes com José Toledano, Salustiano Álvarez, Victòria Florenciano o l'esmentat Antonio Rubio (González, 2008).

Les primeres Comissions Obreres s'havien constituït formalment el 20 de novembre de 1964 a la parròquia de Sant Medir de Barcelona. Per aquelles mateixes dates es constituïa la Unió Local d'UGT amb treballadors del Griffi, Pirelli i Renfe. Una escissió del grup local de les Comissions Obreres, encapçalada per Miquel Martorell "Quel". La Comissió Obrera de Vilanova convocava –mitjançant llançament d'octavetes– a una manifestació a la rambla el 27 d'octubre de 1967. Hi participaren treballadors de cal Marquès, Pirelli, FISA, col·lectius de dones i estudiants de l'Escola Industrial.

El març de 1969 s'aprovava el decret llei pel qual prescrivien els fets punibles anteriors al 11 d'abril de 1939. Es podia considerar el final oficial de la guerra. O potser no?

ECONOMIA DE SOL I PLATJA

A mitjans dels seixanta Vilanova i la Geltrú combinava un incipient turisme de sol i platja amb un sector industrial tèxtil i metal·lúrgic, cada cop més decantat en favor del segon. Apareixien les primeres veus que interpel·laven pel futur model de ciutat i la necessitat de reorientar l'economia, conscients de les limitacions i el possible exhauriment del model tradicional. Des del *Villanueva y Geltrú* es feien algunes consideracions: "*Desde tiempo se rumorea que algunas empresas pretenden instalarse en Villanueva, pero no vemos que esto se haga realidad. ¿Será por culpa de la falta de agua? ¿Por algún inconveniente de la ciudad? ¿Por la falta de un polígono industrial urbanizado? ¿Por no apreciar las buenas cualidades industriales de Villanueva?*"

No cercarem aquí la resposta a tanta pregunta, però ens limitarem a constatar allò que ja s'ha dit altres vegades. El règim franquista intentà en diverses ocasions –fallides, cal dir-ho– la desindustrialització de Catalunya. Les rasons estratègiques eren desplaçar part d'aquesta riquesa cap a altres regions de l'Estat i, alhora, evitar la concentració d'una força obrera reivindicativa que li era hostil. També en aquest capítol l'Ajuntament de Vilanova va voler fer els seus deures.

Atret per les oportunitats turístiques, l'Ajuntament inaugurava l'Oficina Municipal de Turisme sota la tutela del Patronato Local de Promoción del Turismo, que coordinava diverses manifestacions festives, d'entre les quals destacaven Les Comparses. S'insistia a millorar les infraestructures hote-

leres i adaptar-se per captar forasters, això sí, selectivament: "*No creemos que interese este turismo ruidoso y desordenado que ha invadido algunas poblaciones del litoral catalán.*" Certament, a diversos indrets de la costa peninsular s'havia instal·lat definitivament la imatge de sol i pandereta. El "Spain is diferent" es venia a base de sol, platges, boites, la cançó de l'estiu, twist i rock & roll, i es perfilava com la plataforma d'aterratge que el 1966 acolliria setze milions de turistes.

Sense deixar la platja, el 1967 es construïa, al moll de llevant, la nova llotja del peix propietat del Pòsit de Pescadors. La flota pesquera constava aleshores de cent trenta-dos vaixells. Però si el consum de peix era acceptable, no així el consum de carn de vedella, que preocupava les autoritats. Aquest dèficit quedava compensat per un alt consum de carn de pollastre.

Per la seva part, Renfe tancava el vell dipòsit de màquines de vapor que tants anys havia donat servei a la línia del ferrocarril. Encara trigaria molts anys a convertir-se en museu, i les autoritats van acceptar que es deteriorés fins a extrems inacceptables. Fruit dels nous temps, al cim del Montgròs, s'instal·lava el nou repetidor que havia de donar servei d'UHF a l'aleshores incipient televisió.

Tornant a la feixa de mar, al port s'hi instal·lava la companyia La Naviera Mallorquina, amb l'objectiu de dinamitzar el tràfic comercial marítim amb les Illes.

De les reiterades consideracions al voltant del model de ciutat i amb voluntat de fer una diagnosi adequada el 1968, es creava el primer Consell Econòmic Sindical de la vila i comarca, que prioritzava el caràcter industrial de la ciutat sense prescindir d'unes capacitats turístiques pròpies "*para recibir turismo de edad que ha pasado de los treinta*", segons esmentava el setmanari local. Però el Consell Econòmic Sindical també posava en evidència la manca de places escolars existents en els diferents nivells educatius i, sobretot, "*la calidad de educación que se da en los centros existentes*". En aquest apartat, la notícia optimista era la construcció del nou Institut de Batxillerat: "*Una de las obras más positivas que se han llevado a cabo en Villanueva en los últimos años. La historia nos dará, en todo caso, la razón.*" I en relació al creixement urbanístic el focus se centrava en la controvertida expropiació de solars de l'anomenat Polígon Aiguacuit. Com deien els redactors: "*Villanueva crece. Pero la va haciendo sin el orden y el buen gusto que quisiéramos!*"

A la dinàmica econòmica en general es feien notar els efectes de la imposada “congelació”. Mentrestant, el port vilanoví acollia per al seu desballestament un vaixell del multimilionari grec Aristòtil Onassis, aleshores casat amb la vídua de J. F. Kennedy.

D'acord amb les propostes de futur, l'Ajuntament aprovava un pressupost extraordinari per a la construcció d'un col·lector de clavegueram. La xarxa de clavegueram feia anys que abocava la merda al mar en diferents punts, sense mesura ni restriccions.

Coherents amb la dinàmica industrial, la Pirelli inaugurava unes noves instal·lacions a la zona de la Plana per a la fabricació de productes diversos de goma: corretges de transmissió, mànegues de pressió, paviments o bosses d'aigua calenta.

JA TENIM AIGUA!

A nivell urbanístic, el 1965 s'iniciava la urbanització de la zona residencial de Ribes Roges. Finalment, la torre de les guerres carlines no seria enderrocada, malgrat les pretensions públiques de l'alcalde. La que desapareixeria seria la font de la plaça de Capdecreu –original de 1861–, amb font i abeurador per als animals, que s'havia fet molt popular entre la gent del barri. També es feia fonedissa la no menys popular font Xica de la Geltrú. En aquest cas, la destinació de la font sempre fou un misteri, amb algunes hipòtesis no contrastades i de mal explicar.

Ja hem dit que el problema de l'abastament d'aigua es multiplicava quan arribava l'estiu o en èpoques de “pertinaz sequía”. Dia i nit hi havia cues a les fonts per omplir galledes i garrafes. Cap al 1968 es feien les canalitzacions de l'aigua que venia dels pous de Santa Oliva, l'Arboç i altres indrets. S'asfaltaven molts carrers del nou eixample a ponent de la rambla Samà i s'urbanitzaven i construïen els primers pisos al sector mariner del camí de la Fassina, a tocar del torrent, on poc abans s'havien enderrocats les restes de la darrera fassina d'aiguarent que quedava com a record d'una antiga i pròspera activitat comercial.

El model de creixement impulsat pel nou Pla General d'Urbanisme era objecte de debat. Arribava tard i no solucionava el creixement descontrolat dels nuclis perifèrics. També preocupava el desenvolupament arquitectò-

nic en alçada, que comprometia l'harmonia del paisatge urbà. La ciutat es transformava i modificava els seus referents. S'enderrocava la Fàbrica de la Rambla que permetia de guanyar nous carrers al nord de la plaça del Mercat. També s'asfaltaven els principals carrers del nou eixample vilanoví cap a ponent: General Yagüe –actual Francesc Macià–, Jardí, Dr. Fleming i, més endavant, trams del Josep Coroleu i Sant Onofre. A tocar de mar s'enderrocava una de les darreres fassines que quedaven, permetent l'allargament del carrer Carlets i els primers blocs de pisos en aquella zona. El 1967 s'aixecava el bloc Esmeralda a la partida del Molí de Vent, que donaria nom al conjunt dels que vindrien després. El port continuava donant problemes per la constant acumulació de sorra que dificultava el pas d'embarcacions de gran calat. Caldria construir nous dics addicionals i el dragat recurrent del fons marí. Aquell any també s'instal·laven els primers semàfors en tres cantonades de la rambla transversal. Signe de progrés i que la ciutat es feia gran. Arribat el bon temps, hom podia gaudir del passeig marítim i zones adjacents amb el nou trenet turístic, el popular “tricu-tricu”. En aquell context es publicaven les conclusions de les ponències sectorials del Consejo Económico y Sindical, sota el títol *Estructura económica y posibilidades de desarrollo de la comarca de Villanueva y Geltrú*. El text recollia propostes innovadores com una autovia entre Vilanova i Igualada, un Grup Escolar al barri de mar, el control exhaustiu de l'accés al treball per als menors de 14 anys, una piscina pública, l'estació d'autobusos, un nou ambulatori de la Seguretat Social, superar el dèficit calculat de més de dos mil habitatges o dur aigua a Vilanova des del pantà d'Oliana. El problema de l'aigua era a punt d'encetar un nou capítol. Feia temps que l'Ajuntament havia perdut la confiança en la companyia subministradora i la pressió ciutadana faria la resta.

En aquest context, el 13 d'agost de 1966 un article no signat al *Villanueva y Geltrú*, sota el títol d'“Algo en Villanueva que huele a podrido: EL AGUA”, va contribuir a atiar el foc. En relació a l'aigua subministrada darrerament, deia: “*El agua que se suministra en Villanueva, además de no reunir las condiciones que creemos deberían reunir, huele mal, y ni hasta para lavar la ropa sirve [...]. Los villanoveses estamos perplejos porque, ante la situación actual, no han dicho una palabra, ni la compañía suministradora, ni otro estamento oficial que –a nuestro parecer– pueden afrontar el angustioso problema.*”

Una setmana després, el setmanari local publicava una carta de resposta de l'alcalde Ferrer Pi: “*La gran suspensión de materia organica existente en el*

agua del Pantano de Foix, principal suministrador de nuestra población, ha provocado las deficiencias de dicho suministro

que en aquella nota se denuncian”

Tot plegat s'havia agreujat amb la intensa sequera que es vivia.

Finament, en sessió plenària de 7 de juny de 1967, el Govern municipal prenia la tan anunciada decisió. Davant la pèrdua de confiança en la companyia distribuïdora de l'aigua, es prenia l'acord de municipalitzar el servei. L'acord era transcrit al setmanari local del 17 de juny de 1967:

“Se acuerda, inicialmente, la municipalización, con monopolio, del servicio de suministro y abastecimiento de agua a la población, actualmente prestado por la Compañía mercantil Gran Acueducto SA.”

En resposta a la municipalització, la Companyia Gran Acueducto, SA va emetre una nota signada el 28 de juny de 1967 on manifestava que *“se nos negó todo apoyo para actualización de tarifas porque se nos sujetó siempre a la teoría de, primero un perfecto servicio, luego tarifas”*.

L'opinió del màxim mandatari municipal arribava publicada en l'edició especial de Festa Major del *Villanueva y Geltrú* datada el 3 d'agost. Sota el titular de “El agobiante problema del agua”, Antonio Ferrer Pi manifestava: *“Nos disponemos a cargar sobre nuestras espaldas el peso de ajenas desidias.”*

El procés acabava el juliol de 1968 i el setmanari local lluia el titular “Ya tenemos agua!”, un mal que erosionava no només la credibilitat de les autoritats, sinó també els fonaments d'aquell pretès benestar. Amb la compra del pou de les Masuques per part de l'Ajuntament s'aconseguia la plena municipalització del servei d'aigua. Per una quantitat aproximada de vuit milions de pessetes s'adquirien les mines, pous i altres infraestructures de la companyia Gran Acueducto, SA.

Per la seva part, la recent creada Mancomunidad Comarcal de Garraf pretenia atendre els problemes comuns de les poblacions de la comarca. Els serveis públics intentaven anar a remolc de l'expansió. La construcció del pont sobre el torrent de Sant Joan a l'actual avinguda de Francesc Macià evidenciava el decidit salt cap a ponent. El novembre de 1968 s'exposava a informació pública el projecte d'expropiació de la futura urbanització de l'Aiguacuit, un procés que originaria mols maldecaps per als afectats.

AMB VOLUNTAT DE CANVI

Vilanova i la Geltrú era notícia a la televisió i la protagonista era la popular carpa Juanita, ensinistrada per l'incansable i perseverant Francesc Roig i Toqués. El consumisme creixent multiplicava l'aparició de les primeres sucursals bancàries que a poc a poc anirien colonitzant el paisatge urbà. El 1965 s'inaugurava a Vilanova la primera oficina de la Caixa d'Estalvis del Penedès. Mentrestant, per Sant Josep s'inaugurava una plaça de toros a tocar de la carretera general, venint de Cubelles, que no duraria més d'un any. En plena decadència de la instal·lació s'hi rodaria un tros de pel·lícula protagonitzada per l'actor Peter Sellers. La ciutat es transformava i la ciutadania també. Vents de llibertat transportaven noves utopies i, a mitjans dels seixanta, apareixien els primers hippies autòctons, profetes d'una contracultura no sempre ben entesa. El *Villanueva y Geltrú* també se'n feia ressò: *“También los hemos visto en Villanueva, si señor. Los hemos visto disfrutar y sudar contorsionándose como endemoniados, adornados sus pelos con florecillas...”* Com deia el redactor: *“¿O es que pensaban que estábamos atrasados?”* En contrast amb aquells éssers “exòtics”, el redactor recordava l'existència de joves més “normals de caràcter responsable i activista”. Suposem que no estaria pensant en aquells que havien assumit el compromís de la lluita clandestina contra la dictadura.

La televisió ofería nous models de vida, i els i les turistes que intimaven amb els aborígens pregonaven altres realitats. Una permeabilitat a l'alça que no entusiasmava els gelosos guardians del *Movimiento*, que no feia honor al seu nom. Les amenaces es feien presents en molts i diferents aspectes, també en les formes de vestir: *“Algarabía de vestidos, falta de canon”*, o la pecaminosa mini-falda. Però la dictadura estava més preocupada per les actituds reivindicatives i contestatàries d'una part de la joventut, que no pas per les formes de vestir: *“Una generación más joven empuja; una juventud que se manifiesta insatisfecha, rebelde, protestataria, con actitudes violentas [...] y que exigen a gritos una revisión profunda de todo.”* Contrariats per la realitat, i a falta d'una anàlisi més profunda, sentenciaven allò del “no saben el que volen”.

Elvis Presley, els Sirex, el Dúo Dinámico, la música ye-ye, el *La-la-la...* Dictadura sí, però sense les misèries i les angúnies d'anys enrere. Aquesta era l'aposta d'una bona part de la ciutadania. Però no tota. Recitals de cançó de protesta protagonitzats per cantautors comprome-

Eleccions sindicals a Jurados de Empresa (1963)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons Ramir Horro).

Inauguració de l'exposició "25 años de paz" (1964)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal. Autor: Jordi Mas).

sos es repetien al pavelló d'esports o al cinema Diana. Guillem d'Efak, Raimon, Guillermina Motta, Xavier Ribalta, Paco Ibáñez... El març de 1965 el quadre La Anunciación del Greco –del dipòsit del Museu del Prado– viatjava temporalment a New York. Un any després, l'Ajuntament instaurava la solemne figura de la Comparsera d'Honor, distintiu anacrònic i carrincló reservat a les filles d'alcaldes, governadors civils o capitans generals. El Carnaval –com a mot i concepte– no s'autoritzaria fins al 1968, limitat a les comparses, ball de mantons, ball de casats... i poca cosa més.

Arribat el moment, el “no t'aclares, no t'aclares...” era la consigna més pregonada als carrers. La part més autèntica del Carnaval, la càustica, frívola i més transgressora, com l'Arribo o el Vidalot, trigarien a arribar. Tapar-se la cara estava del tot prohibit, perquè vés a saber quina mena de conspiradors podien amagar-se sota la màscara! El setmanari local celebrava les noces de plata amb un balanç modest i auster: “Villanueva y Geltrú *ha ido publicándose con cuatro sueldos mejor o peor sudados y con el beneplácito de unos suscriptores que esperan el semanario para comentar todo lo que en él aparece, criticando lo criticable y admitiendo como bueno lo que en claros conceptos periodísticos se escribe.*” El futur? L'experiència aconsellava de no seguir camins incerts i tortuosos i “*seguir la prudente costumbre de no ocuparse en imprudentes menesteres.*” És a dir, igual que feia Franco: “*Hagan como yo y no se metan en política.*” La campanya endegada a la recerca de nous subscriptors feia ús d'una fórmula ben coneguda i explotada: “*Suscribase, hará vilanovismo.*” Mentrestant, el món associatiu continuava movent-se. Aixoplugats per l'Agrupació Excursionista Talaia, naixien els Amics de la Sardana, i, sota l'impuls entusiasta de Joan Fenollosa, apareixien els Dansaires Vilanovins. La Coral infantil L'Estrop iniciava la seva activitat i el Coro recuperava la cantada de les tradicionals caramelles el diumenge de Pasqua.

El març de 1969 s'inauguraven les reformes del castell de la Geltrú, habilitat com a museu per acollir el fons del Museu d'Art Contemporani de Barcelona. Aquell mateix any, el pintor Salvador Massana rebia un homenatge ciutadà al Foment Vilanoví.

I seguim amb cultura. La llibreria Adarró, al carrer de Cuba, especialitzada en publicacions en català, es convertia en lloc de trobada i tertúlia dels cenacles més reivindicatius de la resistència cultural.

En un ambient ben diferent obria les portes el nou Club de Tennis Vilanova. Davant del passeig del Carme, un prolífic Juan Antonio Samaranch, en qualitat de delegat nacional d'Educació Física i Esports, inaugurava la nova piscina municipal descoberta. Ben propi de l'època, teníem piscina però mancaven places escolars. Per intentar apaivagar aquella realitat aviat s'obriria el nou grup escolar Arquebisbe Armanyà, just davant del cementiri. Més endavant, i per impuls de la Caja de Ahorros Provincial de la Diputación de Barcelona – després convertida en Caixa de Catalunya –, s'aixecaria el nou grup escolar Sant Jordi al barri de la Geltrú. Les classes s'iniciarien a l'octubre de 1974. Però alguna cosa s'estava movent en el món educatiu. Naixia el moviment de renovació pedagògica Rosa Sensat i, a escala local, el setembre de 1966 s'impulsava la creació de la nova escola Cossetània –de caràcter cooperatiu–, situada al carrer de l'Aigua abans de traslladar-se al Dr. Fleming. I el setembre de 1968, al carrer de Sant Gervasi i sota l'impuls de Francesca Cabrisses, una admiradora del sistema Montessori, s'obria el nou parvulari que esdevindria l'embrió de la futura Escola Llebetx. Ambdues escoles es farien realitat sota el precepte d'escola catalana, laica i inspirada en els principis de la pedagogia activa.

L'Escola Universitària d'Enginyers Tècnics ampliava estudis a l'especialitat d'instal·lacions químiques i s'anava consolidant com un centre de referència dins els estudis tècnics. Les instal·lacions, el prestigi del cos docent i la diversitat dels estudis impartits atreïen estudiants d'arreu de Catalunya i altres indrets. Sense deixar el terreny educatiu, l'octubre de 1969 s'iniciava el primer curs del nou Institut de Batxillerat Manuel de Cabanyes, una de les més fermes aspiracions de la ciutat. Sota el decidit impuls del consistori local, les obres havien estat adjudicades dos anys abans. L'associació pessebrista local celebrava els seus vint-i-cinc anys d'existència amb un homenatge a Mn. Llorenç Garriga, el seu fundador.

Per a seva part, les parròquies de la vila garantien oficis litúrgics en català i en castellà. La parròquia de mar era la que oferia una majoria de serveis en català. La barriada del Tacó cedia una parcel·la al bisbat per a la futura construcció d'una capella. El 1966 s'iniciava la campanya "Volem bisbes catalans", poc abans d'aprovar una tímida llei de llibertat religiosa. Abans de finir la dècada, la campana La Lluca era beneïda i restituïda a la seva posició del campanar de Sant Antoni Abat després del seu enderrocament el juliol del 36.

7 LA VEU DE L'OPOSICIÓ (1970-1973)

BENAVENT: EL RELLEU

El 22 de juliol de 1969 les Corts Generals aprovaven el nomenament de Juan Carlos de Borbón com a successor del cap de l'Estat. Començava a aplicar-se la tàctica del *atado y bien atado*. Però a Vilanova i la Geltrú el fet més rellevant seria, sens dubte, el relleu a l'Alcaldia. Després de vint-i-tres anys, el 12 de juliol de 1969 Antonio Ferrer Pi abandonava el màxim càrrec municipal. Personatge controvertit i ple de clars i obscurs, implacable i paternalista alhora, ell havia estat amo i senyor dels destins de la ciutat durant prop d'un quart de segle. Però la dictadura franquista continuava i la dècada es tancaria amb uns índexs de repressió molt accentuats. Perquè ningú s'esgarriés, es predicava la perpetuïtat dels valors que el règim havia alimentat ufanosament. La ciutat havia canviat i les persones també. La generació que no havia viscut la guerra es rebel·lava contra la manca de llibertat emmirallant-se en una Europa que duia un avantatge notable.

Les actituds renovadores des de feia uns anys d'una part dels gestors del Règim –militars al marge– havien imposat fórmules innovadores de gestió que propiciaven un determinat model de creixement i desenvolupament més alineat amb el context europeu. Hi jugaven a favor les adhesions internacionals... i també les inèrcies dels temps.

Però tornem a casa. La pretesa proactivitat de l'omnipresent i omnipotent Ferrer Pi en la recuperació d'algunes tradicions locals no va anar més enllà d'una ambigüitat ben calculada i apuntalada en un deixar fer exempt de compromisos. No hi havia voluntat d'impuls i d'acció, sinó més aviat vocació de control institucional. Les "Fiestas de Invierno" no deixaven espai per l'espontaneïtat ni les sortides de guió. El resultatisme eficient en alguns aspectes de la gestió pública, cal llegir-lo en la capacitat per aprofitar una conjuntura interna i externa que afavoria el clima expansionista.

En qualsevol cas, cal no oblidar que la política imposada des del primer fins el darrer dia va estar inspirada pels principis fonamentals del "Glorioso Movimiento Nacional". No hi havia marge per a res més. Malgrat tot, la política municipal ofería una base de col·laboració efectiva per a aquells que, malgrat la fèrria orientació ideològica del sistema, pretenien

contribuir a la millora de l'entorn col·lectiu i, a vegades, també del particular. L'opacitat era un dels atributs més perennes i determinants d'aquella i de tota dictadura.

El perfil i la trajectòria d'Antonio Ferrer Pi al capdavant de l'alcaldia de Vilanova i la Geltrú exigiria un estudi més precís i detallat que permetés aprofundir en la seva figura polièdrica.

Hi ha qui ha volgut trobar alguns paral·lelismes entre Ferrer Pi i Porcioles. José Maria de Porcioles, alcalde franquista de Barcelona, tot i no disfrutar de la longevitat política de Ferrer Pi, després de la seva mort fou defensat per haver conreat un determinat model de catalanisme. En paral·lel, altres han volgut redimir Ferrer Pi defensant que va utilitzar el vilanovisme com una particular forma localista del catalanisme. Si per l'alcalde de Barcelona es va poder encunyar el terme de "porciolisme", per Ferrer Pi no ha estat possible –fins ara– perquè, entre altres raons, el terme comporta evidents dificultats morfològiques i fonètiques.

A bona part dels vilanovins i vilanovines se'ls faria difícil d'imaginar-se que, a partir d'ara, haurien de prescindir de Ferrer Pi. Un personatge que formava part de les seves vides, per la dilatada trajectòria, per l'autoritat indiscutible, per la implicació amb la ciutat i, fins i tot, per la seva presència física, que captivava molta gent i irradiava un respecte reverencial.

Fos qui fos el seu successor, no resultaria gens fàcil fer oblidar el pas de Ferrer Pi per l'Alcaldia.

Amb la retirada de Ferrer Pi, la Inspecció Provincial –com destacava Canales– va fer arribar diversos informes al Govern Civil cercant possibles candidats. Però Antonio Ferrer Pi ja havia designat el seu successor (Canales, 1993).

Ferrer Pi seria nomenat alcalde honorari de la ciutat i un acord de Govern donaria el seu nom al passeig de Ribes Roges.

El relleu a l'Alcaldia vilanovina coincidiria amb una renovació governamental que incorporava una bona nòmina de membre de l'Opus, que apadrinarien repetides mesures de liberalització econòmica.

Finalment, el 12 de juliol de 1969, i en presència del governador civil de Barcelona Tomás Garicano Goñi, prenia possessió de l'alcaldia Miquel Benavent Seguí. Aquest farmacèutic nascut el 1924 a Benigànim, una població de la Vall d'Albaida, al País Valencià, formava part d'una nova generació de polítics que no havien participat o tingut responsabilitats directes en la Guerra Civil. Benavent donava classes en algunes escoles de la ciutat i fou professor auxiliar a la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona

abans d'obrir un farmàcia pròpia a Vilanova. Militant de la FET i de las JONS i conseller local del Movimiento, havia estat elegit regidor pel terç corporatiu de 1958 a 1964 i tinent d'alcalde de Cultura i Esports de 1961 a 1964. També fou diputat provincial l'any 1971. A la presa de possessió Benavent mostrà la seva admiració i agraïment a Ferrer Pi, que l'havia proposat per al nou càrrec, tot i que ell s'hi va oposar inicialment. Com declarava al periodista Josep Mª Ràfols, “[...] *em va dir que era per fer un servei a Vilanova i que seria fer de pont, un alcalde de pont entre la dictadura i la democràcia, que és el que venia*”. I reblava: “*Jo estic content d’haver fet un servei a Vilanova. Ara bé, de polític no ho sóc. Ni ho era abans, ni després*” (Ràfols, 1997).

A. F. Canales ha qualificat Benavent de “*l’últim rector del Franquisme vilanoví*” (Canales, 2006). Segons ell, el nou alcalde arraconà algun dels homes de Ferrer Pi i, en el seu lloc, promocionà persones de més significació social i econòmica. Els tècnics i empleats deixaven pas a gerents i directius.

Un dels objectius prioritaris de l’equip de Benavent fou la canalització de l’aigua de Canyelles.

També s’enorgullia d’haver estat el primer a posar la bandera catalana a la part més alta de l’Ajuntament, coincidint amb una Setmana del Mar.

El 1971 entrarien com a nous regidors Josep Calvet Simó, Joan Fusté Olivella i Joan Fortuny pel terç sindical, Antoni Ruiz de Castañeda i Antoni Vendrell Vidal pel terç familiar, i Francesc Xavier Mir i Josep Maria Contreras Olià pel terç corporatiu. Dos anys més tard ho farien Josep Lleó Ventura, Ramon Pascual Ventosa, Joan Fora Guasch, Joaquim Benet Mundet i Jaume Cuatrecasas Espier.

Segons Benavent, s’establiren veritables relacions d’amistat entre tots els regidors. Les principals relacions exteriors s’establiren amb la Diputació de Barcelona, encapçalada per Juan Antonio Samaranch.

Benavent es queixava de l’excessiva burocràcia administrativa, que alentia la mecànica municipal i, entre els objectius, destacava el foment de la indústria, amb la creació d’un polígon i la necessitat d’equilibrar els sectors turístic i industrial.

Mentrestant, una setmana després del seu nomenament el món sencer estava pendent de l’arribada a la lluna de tres astronautes nord-americans. Més a prop, naixia el Partit Socialista d’Alliberament Nacional –el PSAN–,

organització activista que esdevindria un dels nuclis més potents d’oposició i de reivindicació nacional en l’àmbit dels Països Catalans.

I la repressió policial no cessava. Al consell de guerra de Burgos es demanaven nou penes de mort per a activistes de l’organització basca ETA. Les vagues obreres i les manifestacions es multiplicaven en senyal d’oposició a la dictadura i en demanda d’unes condicions socials i laborals més justes.

La Comissió Cívica –creada arran del procés de Burgos– esdevindria durant quatre anys la permanent local de l’Assemblea de Catalunya, constituïda el 7 de novembre de 1971, a l’església barcelonina de Sant Agustí, com a plataforma unitària de reivindicació i caixa de ressonància de la trilogia de Llibertat, Amnistia i Estatut d’Autonomia. La seva doctrina contemplava quatre punts bàsics: l’amnistia total per als presos polítics, la recuperació de les llibertats democràtiques fonamentals, el restabliment de l’Estatut d’Autonomia de 1932 i la coordinació dels pobles peninsulars en la lluita democràtica.

El 1972 arribava a Vilanova, procedent de Terrassa, Joan Rodríguez “Kosaco”. Aviat, la seva casa es convertiria en una mena de local improvisat del PSUC. Aquest era el retrat que en feia, de la ciutat: “*En esta ciudad, alternativa para mí, sus rasgos objetivos eran muy diferentes, ya que el arraigo y tradición del PSUC en ella no podían equipararse ni de lejos a los de Terrassa. Supongo que el tono más moderado tenía que ver con una vida social menos conflictiva, aunque la situación fue cambiando.*” (Gutierrez, 2004.) A Vilanova, aviat connectaria amb altres activistes com José Toledano, David Rubio, Luis Escribano, Salustiano Álvarez, Josep Ayza o Antonio Rubio. Joan Rodríguez es convertiria, com tots ells, en un lluitador incombustible. El 1979 seria elegit regidor del primer ajuntament democràtic.

L’octubre d’aquell any 1972 es tramitava, davant la Diputació Provincial, l’expedient del canvi de nom de la ciutat, que demanava la restitució del nom propi i en català de *Vilanova i la Geltrú*. L’expedient s’aprovaria pocs setmanes després. El 1973 s’aprojava la separació dels càrrecs de cap d’estat i de president del govern. La Comissió Cívica de Vilanova es veia alimentada amb la participació activa de cada cop més gent jove i de més dones, que agafaven un protagonisme determinant. Els anys 1973 i 1974, el col·lectiu Dones Democràtiques de Vilanova i la Geltrú signava diversos manifestos de denúncia contra la precarietat escolar i les condicions de vida en general. Joan Rodríguez reproduceix una d’aquestes proclames: “*Amas de*

Lefecte dels aiguats a la plaça de l'estació (1964)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal. Autor: Jordi Mas).

Processó de Festa Major (1965)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons Ramir Horro).

casa, pueblo de Vilanova, no nos dejemos acaparar y alcemos nuestra voz de protesta en contra de los abusos vergonzosos a que se ve sometida nuestra economía doméstica. Exigimos control de precios, suficientes escuelas y salarios dignos.” El funcionament de la Seguretat Social també seria blanc de les seves denúncies. Aquells anys també es multiplicaven les mobilitzacions contra l'abocador de Barcelona a la Vall de Joan, del massís del Garraf. L'octubre de 1973, una reunió de l'Assemblea de Catalunya a l'església Maria Mitjancera de Barcelona acaba amb la detenció de 113 persones. Entre elles hi havia els dos vilanovins Josep Ayza “Ros” i Luís Escribano, que foren tancats i torturats a la presó Model. A la ciutat es multiplicaren els actes de solidaritat amb els detinguts i es recaptaren diners per fer front a les fiances demanades. En aquelles èpoques, als membres de la Brigada Político-Social se'ls multiplicava la feina. Com apunta Nàdia Varo, entre el 1964 i el 1974 altres vilanovins foren processats pel Tribunal d'Ordre Públic, entre ells Juan Pedro Torres Martínez, Juan Antonio Aguilar González, Josep Rovira Roig, Ramiro Moreno Chiral, Francisco Díaz Cano, Antoni Bou Calomarde, José Millán Martínez o Domènec Bardí Pocino (Varo, 2013).

El desembre del 73 l'organització basca ETA assassinava l'almirall Luis Carrero Blanco, president del Govern i home de confiança de Franco. Un fet que activava el procés de decadència d'aquelles estructures del règim que acariciaven la possibilitat de sobreviure al dictador. El mateix dia de l'atemptat contra Carrero començava el judici del Procés 1001 contra deu sindicalistes –els deu de Carabanchel– de la Coordinadora Nacional de Comissions Obreres, entre els quals destacava Marcelino Camacho.

L'oposició democràtica vivia amb angoixa el cop d'estat a Xile protagonitzat pel general Pinochet, que acabaria amb la mort del fins aleshores president Salvador Allende. Des del 1970 circulava en cercles restringits la publicació clandestina *Villanueva proletaria*, òrgan del Partido Comunista de España - Internacional, PCE (i).

RETORN A LA CRISI

Vilanova i la Geltrú veia néixer els primers polígons industrials al voltant de la ciutat. Les dificultats per les quals passava el sector industrial abocaven molts treballadors a cercar la fórmula de la pluriocupació, una opció que les autoritats desaconsellaven “*al no ser considerado de forma perma-*

nente como un bien para el trabajador". El darrer informe sindical sobre la conjuntura econòmica local alertava de les deficiències en habitatge, sanitat i urbanisme. Els fonaments de la futura transició s'articulaven a partir del miratge dels feliços seixanta i la colpidora crisi dels setanta. Cal Marquès s'acollia al Plan de Reestructuración de la Indústria Tèxtil Algodonera per racionalitzar la capacitat productiva del sector. El pla preveia una reducció de milers de telers i fusos de filar, amb una afectació global de més de 13.000 treballadors del sector. A nivell local, les principals empreses damnificades eren cal Marquès –que tot just havia passat al grup Vidua Tolrà, de Valls i Taberner–, Font i Vilaseca –la fàbrica nova–, Belcor, Madofa, Brocato i altres. En contrapartida, el sector metal·lúrgic ja representava el 43,0 % de la població activa industrial, enfront del 17,1 % de la construcció i el 14,7 % del tèxtil. La conflictivitat laboral –molt especialment al cinturó industrial de Barcelona– es manifestava en forma de vagues i repressió policial, il·lustrada per les corredisses davant dels “grisos” antiavalots. Per aquelles dates a Vilanova apareixia el butlletí *Garraf Sindical*.

El març de 1970 una circular del PSUC demanava la creació de Comissions Obreres a les diferents fàbriques de la vila. S'hi denunciaven els sous de misèria i s'alertava contra els acomiadaments i les condicions laborals existents a FISA, Pirelli, IMSA, Marquès i altres empreses. I s'afegia: “*Los Jurados de Empresa, debido al sometimiento legalista del verticalismo, generan en un instrumento más contra nuestra clase. Hemos de organizar Comisiones Obreras en cada fábrica, en cada taller, en cada barrio.*” (González, 2008.)

Entre maig i juliol de 1971 es convocaven eleccions sindicals amb les limitacions pròpies del marc dictatorial. Els sectors sindicals clandestins –especialment de les Comissions Obreres– debatien les opcions de participar-hi, infiltrar-se dins el Sindicato Vertical o bé de boicotejar-les obertament. Al capdavant, com apuntava Miguel Angel González, “*l'Organització Sindical Espanyola es reservava la possibilitat de posar tots els obstacles per tal de frenar la representativitat dels treballadors i obviar la major combativitat que el moviment obrer havia aconseguit*”. (González, 2008).

El 1971 obria als afores de la ciutat, en direcció, a Sitges la nova fàbrica de gas, que abandonava definitivament les antigues instal·lacions del carrer del Forn del Vidre

L'avicultura selectiva continuava en auge i diverses empreses locals par-

ticipaven a la Fira Mundial d'Avicultura a Madrid. El sector pesquer es mantenia estable, mentre l'agricultura es trobava en mínims històrics, amb preponderància de la vinya, seguida de lluny per la fruita, l'horta i els cereals. El març de 1972 l'empresa Tèrmicas del Besós obtenia autorització per a la construcció d'una central tèrmica de 500 MW a l'indret de la Mota de Sant Pere, en terme de Cubelles. Les possibles conseqüències ambientals preocuparen i mobilitzaren bona part de la comarca. La xemeneia es convertiria en el referent visual més determinant, i es podia observar des de la mateixa plaça de la Vila de la capital garrafenca. Només feia cinc anys que Cubelles havia rebut la medalla al mèrit turístic. Les preocupacions ambientals també es reproduïen al nord de la comarca amb el projecte d'un gran abocador d'escombraries a la Vall de Joan, en ple Massís de Garraf. El gener de 1973 s'entregava a l'alcalde de la ciutat una carta amb prop de 3000 signatures denunciant el projecte. Aquell mateix mes el *Villanueva y Geltrú* publicava la carta de Josep Ayza “Los problemas de los pescadores”, posicionant-se en contra de l'abocador, un fet que l'afectava “*com a ciutadà i com a professional*”.

L'alça dels preus del petroli, amb l'encariment dels queviures i les matèries primeres, abocaria a una etapa d'encongiment econòmic. Amb la crisi energètica, la inflació estatal arribava, el 1973, al 17,6 %.

L'estiu de 1973 hi havia certa expectació al port de la ciutat pel desballestament dels primers vaixells de guerra.

RECONDUIR LA CIUTAT

El barri veí de les Roquetes no parava de créixer, en absorbir bona part de les famílies que fins aleshores havien viscut a la colònia cimentera de Vallcarca. També creixien la resta de barris perifèrics de la ciutat, sota el nom de “pseudo-urbanitzacions” com les de la Collada o de Barracas City, a la zona del Piular. L'activitat urbanística reclutava molta mà d'obra immigrada. Eren els autèntics “Moreno de la Fe” que amb tant encert cantava el Pere Tàpias. Les estadístiques indicaven que prop del 40% de la població local era nascuda fora de Catalunya, majorment eren andalusos, murcians i extremeñys. A partir de 1969 l'antic solar de la fàbrica de Mar acolliria un nou complex urbanístic que es promocionava com a exemple de “*buen gusto y armonía*”. Miquel Adrià, un dels promotors, feia donació a la ciutat

d'un conjunt escultòric de Salvador Aulèstia dedicat a Gaudí i que, amb els temps, es passejaria per diferents indrets de la ciutat. Continuant amb el capítol urbanístic, es condicionava el pas sota la via del tren del carrer de Magdalena Miró, que causava molts problemes cada cop que plovia. També començava la nova urbanització del passeig de Ribes Roges i s'enderrocava l'edifici de l'antiga Escola Industrial, a la plaça de la Vila, per construir-hi la Casa Sindical Comarcal com a seu del Sindicato Vertical, un equipament que seria inaugurat al febrer de 1972, amb presència del ministre de Relacions Sindicals Enrique García del Ramal, acompanyat del governador civil de Barcelona Tomás Pelayo Ros

També es duia a terme la reforma del parc Gumà amb la instal·lació de fonts lluminoses i s'aprojava la prolongació de l'emissari submarí del torrent de Sant Joan, que ajudaria a minimitzar els abocaments de residus al mar. El 1970 Vilanova tenia 35.926 habitants. En els darrers vint-i-cinc anys s'havia doblat la població.

Renfe incorporava nous trens a la línia entre Barcelona i Vilanova, prova evident del creixement demogràfic i l'alta mobilitat d'aquest territori. També s'inaugurava el servei d'autobús entre la ciutat i el barri de les Roquetes, que es feia gran per moments.

El 1972 es posava la primera pedra de la zona residencial del Racó de Santa Llúcia. El 21 de gener o el 18 de juliol continuaven essent les dates preferides per les autoritats per solemnitzar inauguracions i posar primeres pedres. Sovint, les autoritats locals es feien acompanyar de banda de música i de grup de majorettes. El creixement derivava en renovades necessitats de serveis públics: aigua, llum, clavegueram...

Com ja hem avançat, una de les fites insígnia del període fou el contracte d'abastament d'aigua potable que assegurava l'arribada d'aigua dels nous pous Collado de Canyelles.

L'11 de novembre de 1970 se signava a l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú el contracte de compravenda d'aigua entre la ciutat i Joaquim Collado González. Per part de l'Ajuntament hi assistiren l'alcalde Miquel Benavent i Josep Maria Soler Esteva, gerent de la Societat Municipal d'Aigües. Laforament oficial daquell primer pou era de 112 litres per segon, equivalents a uns 11.000 metres cúbics diaris. Quantitat força apreciable si es té en compte que la ciutat consumia en aquell temps de

l'ordre de 6.000 metres cúbics diaris. La duració del contracte s'establia en un període de vint anys.

El cost del projecte de l'aigua de Canyelles es valorava en uns 30,2 milions de pessetes, segons informació del setmanari local del 15 de maig de 1971. L'obra es finançaria en partides dins del pressupost ordinari en els cinc anys posteriors.

El 22 de juny de 1971 l'Ajuntament aprovava el projecte tècnic de canalització, i les obres començaven el gener de 1972.

La xarxa bàsica d'infraestructures comunicatives continuava prioritzant el pas per l'interior, tal com havia passat amb la Via Augusta molts segles enrere. Si el ferrocarril per Vilafranca del Penedès s'havia avançat setze anys a la línia de la costa, ara era la nova autopista AP-7 que, el febrer de 1973, s'obria al trànsit pel Penedès interior. L'increment de la circulació de vehicles privats –malgrat l'elevat cost dels combustibles– obligava a adoptar mesures de regulació i priorització als carrers de la vila. Estava clar que la ciutat es feia gran. La crisi energètica es feia notar en les restriccions en l'enllumenat públic.

El 1973 era Mn. Joan Escala, arxiprest de Sant Antoni, qui proposava la restauració de la façana de l'església per la part de la plaça de la Mare de Déu de les Neus.

Aquell estiu, la comarca es veia afectada per incendis forestals que afectaven els termes municipals de Canyelles, Castellet i la Gornal i Olèrdola. Alhora, continuava preocupant a la ciutat la important contaminació de l'aigua del pantà de Foix.

LA VITALITAT LATENT

Des de l'Ajuntament s'apostava decididament pel turisme, un valor a l'alça que el Govern defensava com a font de divises. El dèficit en infraestructures i serveis turístics se salvava amb solucions enginyoses, com l'allotjament en habitatges particulars, no sempre en condicions adequades i acceptables. L'afluència de forasters i una ciutat en creixement modificarien pràctiques habituals, com els seguicis funeraris pels carrers. El gener de 1970 es constituïa la Junta Promotora de l'Asociación de Padres y Protectores de Niños Ssubnormales, i el novembre iniciava les seves activitats, en un local del carrer Estudis, l'Escola Sant Miquel del Patronat Municipal d'Educació Especial. El nom de l'escola era dedicat a l'alcalde per idea del doctor Arnal. De fet, Benavent, Arnal i Teresa Fort foren els impulsors i artífexs del nou centre. Fins aleshores, poques entitats treballaven en la integració de persones amb algun tipus de discapacitat. En aquest sentit, cal esmentar la tasca del Centre d'Esplai Auxilia. A falta de preocupacions més notables, l'Ajuntament convocava concurs públic per trobar un eslògan per a la ciutat. Un resultat final amb poques concessions a l'originalitat: "Vilanova i la Geltrú: La Ben Plantada." Potser per això –o malgrat això– la ciutat rebia la distinció al mèrit turístic. L'any 1972 el "hit parade" del setmanari local situava com a preferències musicals dels vilanovins temes anglosaxons com *Imagine*, de John Lennon, i temes de Pink Floyd. El moment polític afavoria altres veus a l'alça, com Bob Dylan o Joan Baez.

Aquell any, i per primer cop, tres dones eren les abanderades dels Tres Tombs.

Continuant en el capítol del lleure i la cultura, a la Geltrú naixien el centre d'esplai Quitxalla i, més endavant, el Grup Instrumental de la Geltrú. També s'estrenava en les actuacions el grup teatral L'Escotilló, vinculat al Círcol Catòlic. En relació a les estrenes de cinema proliferaven els viatges culturals a Perpinyà. Altres aficionats al setè art s'agrupaven al voltant del Cine Club Vértice. Aturem-nos-hi un moment.

El juliol de 1956 s'iniciaren sessions de cinema els diumenges a la tarda al col·legi Samà, dirigides als alumnes d'aquesta escola i promogudes per alguns pares escolapis. En paral·lel, es creava l'Associació d'ex-Alumnes i Amics de les Escoles Pies, per impulsar aficions comunes, una d'elles el cinema. El 1958 ja apareixia la secció com a Cineclub Vértice de las Escuelas Pías. Als anys seixanta, el grup comença a reunir-se al local del Círcol

Catòlic, i el 13 de desembre de 1967 es constituïa oficialment el Cineclub Vértice de Villanueva y Geltrú. Els estatuts d'octubre de 1966 recollien que la finalitat era "*ofrecer a los miembros de este Cine-club una objetiva información, un vasto conocimiento y un completo estudio de la vida del arte cinematográfico*".

El 1973 inauguraven sala de projeccions al local de l'antic Orfeó Vilanoví que, dit de passada, s'havia recuperat sota el nom de Coral Flonc. Durant molts anys, el cap visible i ànima del Cine Club Vértice fou Joan Socias. Les Comparses –declarades Fiestas de Interés Turístico– assolien rècords de participació, amb protagonisme per a la Talaia, el Foment Vilanoví i el Pòsit de Pescadors. Després del Coro, seria la Peña de Barcelonista la cinquena bandera a guanyar protagonisme. A remolc d'aquella embranzida, l'escriptor Xavier Garcia i Soler publicava *Vilanova i el seu gran Carnaval*. Mentrestant, el Coro inaugurava el monument a Anselm Clavé, a l'actual plaça de Pau Casals.

Després de diversos ajornaments, la inauguració tingué lloc els dies 24 i 25 d'octubre de 1970, amb la participació de la soprano Ventureta Mesures i del Cor El Penedès. Un dels fets controvertits d'aquella jornada fou la missa de celebració. Com recull l'acta de la Junta, "*se ha ido también a ver al Rector de la Iglesia Arciprestal de San Antonio Abad, para celebrar allí la Santa Misa del Domingo día 25, diciéndonos que se ve obligado a celebrar la Misa en lengua castellana, nosotros insistimos y le hacemos ver que tendría que ser en catalán, ya que la fiesta es meramente catalana en todo su ambiente, negándose rotundamente a nuestro ruego, acto seguido vamos a ver y hablar con el Rector de la Parroquia de Santa Maria de la Geltrú y allí no nos ponen ningún inconveniente, y acordamos celebrar allí el acto religioso del festival*" (Tubau, 2011). Tot plegat evidenciava que –més enllà de la posició oficial de les jerarquies–, l'actitud i la col·laboració respecte d'alguns temes sensibles anava per barris o, en aquest cas, per parròquies.

El 1971 s'organitzava la primera edició de la Setmana del Mar, etapa prèvia a la recuperació de les tradicionals festes de Sant Pere. La festa fou impulsada especialment per Josep F. Huguet Prats i pel doctor Emili Figueras. D'altra banda, l'Ajuntament instaurava el guardó "Sirena de Villanueva y Geltrú", posant el focus en els pocs turistes que passaven les vacances d'estiu a la nostra ciutat.

En un ordre ben diferent, el 1972 el matrimoni vilanoví Fernández-García i els seus dotze fills rebien el primer premi provincial de Natalitat. De ben segur que s'ho mereixien.

El teatre es configurava com el millor exponent de la cultura en llibertat. Cicles de teatre al Círcol Catòlic, la presència d'Els Joglars o l'escenificació d'obres de Bertholdt Brecht evidenciaven els aires que bufaven dalt de l'escenari.

Aprofitant les instal·lacions del vell dipòsit de màquines a vapor, s'organitzava una mostra de material ferroviari complementària al Congrés de la Unió Europea de Modelistes Ferroviaris i Amics del Ferrocarril que es feia a Barcelona. Aquell esdeveniment ajudaria a conscienciar del lamentable estat en què es trobava el que anys a venir es convertiria en Museu del Ferrocarril de Catalunya.

Però l'amalgama cultural de l'època recollia notícies de tots colors: els decessos del pintor Alexandre de Cabanyes o de Pau Casals, l'aparició de la revista *Foment* o els èxits de l'escriptor Oriol Pi de Cabanyes, que guanyava el premi Prudenci Bertrana amb l'obra *Oferiu flors als rebels que fracassen*. El pintor Pere Brull i Carreras rebia mostres de reconeixement per la seva obra pictòrica.

Mentrestant, l'oposició antifrancuista anava fent camí. El desembre de 1972 es presentava al Teatre Principal el procés de discussió dels punts de l'Assemblea de Catalunya. Com indica Joan Rodríguez, un dels impulsors i participants, la reunió fou possible gràcies a les negociacions amb el regidor Joan Fora, probablement una de les veus més amables i considerades del consistori vilanoví (Rodríguez, 2006).

En el terreny esportiu, el 1973 el Patí Vilanova pujava a Divisió d'Honor. Mentrestant, mig món estava pendent de l'arribada de Cruyff al Barça. En aquells inicis de dècada, altres esportistes locals agafaven protagonisme. Els mitjans de comunicació es feien ressò dels triomfs d'Amador Codina en la modalitat de billar i els de Jordi Capapey en motocross.

El Moviment Juvenil –alternativa a l'escoltisme– organitzava les colònies d'estiu a Font-rubí. Entitats com la Talaia esdevenien centres de resistència i de contrapès cultural al Franquisme. En una línia semblant, la diada de Sant Jordi de 1972 es presentava la colla castellera els Bordegassos de Vilanova, que, en una primera etapa, s'aixoplugarien al local del Coro. “Su

actuación satisface y emociona a los villanoveses que la presencian”, comentava el redactor del setmanari local. Pocs mesos després es presentaven els Castellars de Vilanova Colla de Mar, formalitzant una pràctica –la de les dissidències– molt arrelada dins l'associacionisme local.

La colla castellera dels Bordegassos de Vilanova havia estat impulsada des de la llibreria Adarró, del carrer de Cuba, punt de trobada de joves amb inquietuds culturals i polítiques, molts d'ells membres del Moviment Escolta o de l'esmentat Moviment Juvenil de Colònies d'Estiu. Dos anys després de la seva constitució com a colla, els Bordegassos passaren a integrar-se a la Societat Coral Unió Vilanovina. Un cop més, el Coro es convertia en espai d'acollida, com abans ho havia fet amb la Secció Folklòrica o amb la Talaia. La integració de membres d'una nova generació provinents de nous sectors, i el canvi d'escenari polític, injectaren a la Societat nous aires reivindicatius i d'essència catalanista.

A l'Aplec de Lurdes de 1976 el Coro cantava per primer cop en públic *Els Segadors*, himne nacional de Catalunya, mentre els Bordegassos aixecaven un pilar amb la senyera.

El 1973 s'aproven les classes de batxillerat nocturn a l'Institut, pensades per a aquells que tenien obligacions laborals durant el dia. A l'octubre del mateix any s'inaugurava l'Escola de Música del Foment Vilanoví –embrió de la futura escola municipal de música–, amb estudis de solfeig, piano, guitarra i flauta.

En altres aspectes les coses no funcionaven tan bé. Per manca de places escolars, l'Ajuntament s'havia vist obligat a habilitar sales del pavelló municipal d'esports en forma d'aules provisionals.

El 1970 havia obert les portes la nova parròquia de Sant Joan, un cop segregada de la de Sant Antoni, i el 1972 l'Escola Industrial s'integrava a la Universitat Politècnica de Barcelona i esdevenia Escola Universitària d'Enginyeria Tècnica. Durant molts anys, continuarien compartint el mateix edifici els estudis d'enginyeria tècnica i els de formació professional. Època de canvis i transformacions, però... sense passar-se! Així ho explicitava una nota publicada al setmanari local *Villanueva y Geltrú* el 17 de febrer de 1973, sota el titular “De interés para nuestros comunicantes y colaboradores espontáneos”. La comunicació deia així: “*De un tiempo a esta parte vienen proliferando en nuestras páginas textos en lengua vernácula cuya*

La Comparsera de Honor en plena activitat (1966)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal. Autor: Jordi Mas).

Banda de cornetes i timbals de la Creu Roja (1970)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

temática entendemos debiera redactarse en el idioma nacional [...]. El periódico, sin embargo, admite algunas colaboraciones más o menos fijas, que por su contexto pueden parecer más apropiadas en lengua vernácula. Empero, ello no debe comportar el que una serie de escritos vengan redactados en catalán, cuando su finalidad informativa ganaría muchos enteros si llegara a todos nuestros lectores en una lengua común". Acabava amb l'esperança i els bons propòsits de poder seguir fent "un periódico de todos y para todos".

No hi calen més afegits.

Potser per allò de recordar les essències pàtries i que ningú s'esgarriés més del compte –com suggeria el *Diari*–, aquell estiu del 73 s'enfilava a les llistes d'èxits el pasdoble *Viva España*. Nadius i forasters s'esgargamellaven amb aquella mena d'himne popularitzat per Manolo Escobar, abans que li prenguessin el carro. La lletra no feia ni fred ni calor, però la tonada encenia passions: "[...] *La gente canta con ardor: / Que Viva España. / La vida tiene otro sabor / Y España es la mejor...*"

8

CAP AL DARRER ACTE

(1974-1975)

EL PROCÉS DE DESINTEGRACIÓ

La desaparició de Carrero Blanco –home de confiança de Franco– va fer més vulnerable el nucli dur de la dictadura. Havia estat un atemptat als fonaments del règim. Enfurismada la bèstia, la repressió s'accentuava... La reacció ciutadana, també. Amb tot, alguns no perdien l'oportunitat de manifestar públicament la condescendència amb el dictador.

El 16 de gener de 1974 l'Ajuntament vilanoví, encapçalat per l'alcalde Benavent, feia una visita oficial al Palacio del Pardo per fer ofrena a Francisco Franco de la primera Medalla de Oro de la ciutat, en acte "*de homenaje y agradecimiento de nuestra población*". Sobre aquesta qüestió fou interpellat pel periodista Josep Mª Ràfols i la resposta de l'exalcalde fou: "*Res d'especial. Va ser una visita protocol·lària*" (Ràfols, 1997). En la mateixa visita i en presència del governador civil Mateo Pelayo Ros, també li fou lliurat al dictador un pergamí artístic commemoratiu de la jornada. Vilanova s'havia estalviat fins aleshores aquell peatge innecessari. Calia fer-ho a aquelles alçades d'una dictadura en descomposició? O potser era una mostra de profundes conviccions ideològiques? Els exemples es repetirien. El 12 de gener de 1974 es prenia l'acord solemne de donar el nom d'Almirante Carrero Blanco a una escola de nova construcció.

Aquell any s'atorgava a Òscar Forgas la primera medalla de la ciutat en la seva categoria de plata. Forgas (1903-1994) havia estat interventor municipal entre els anys 1933 i 1973, una dilatada etapa de servei a la ciutat en la qual havia demostrat el seu compromís i la seva competència com a gestor.

El 21 de gener –"día de la Liberación"– es convertia novament en festa local oficial al costat del dia de la Mare de Déu de les Neus. La majoria de les poblacions havien renunciat a aquella festivitat tronada i anacrònica. Malgrat haver passat trenta-cinc anys, el format no variava: *cross* Trofeo 21 de Enero, concurs de redacció juvenil amb el lema "Mi ciudad en la paz de Franco", ofrena de corona de llover a los Caídos, el *Cara al Sol*, morterets, repic de campanes i sirenes a les set de la tarda, missa a Sant Antoni... Tot plegat és allò que A. F. Canales ha qualificat com un procés de *bunkerització* per part dels dirigents municipals, una mena de regressió als principis més elementals de la dictadura (Canales, 2006). Un any després, la missa del Día de la Liberación a Vilanova era presidida pel governador civil Rodolfo Martín Villa. Es mantingué la corona de flors al monument als Caídos i el

cant del *Cara al Sol*. La solemnitat d'algunes de les activitats contrastava amb la celebració d'altres de més mundanes: la presentació del nou enllumenat del camp d'esports, la inauguració de les noves cistelles de bàsquet i el marcador electrònic del pavelló d'esports de la plaça de les Casernes.

El febrer de 1974 tenia lloc la renovació de l'Ajuntament presidit per Miquel Benavent. Ocuparien les corresponents tinences d'alcaldia, i en aquest mateix ordre, Miquel Ansón Alegre, Josep Raventós Oliva, Joan Coll José, Jaume Riba Vidal i Josep Piqué Tetas.

Els regidors provinents del terç familiar eren Antoni Ruiz de Castañeda, Antoni Vendrell Vidal, Josep Lleó Ventura i Ramon Pascual Ventosa. En representació del terç sindical ho eren Joan Fusté Olivella, Josep Calvet Simó, Joan Fora Guasch, Joaquim Benet Mundet i Jaume Cuatrecasas Espier i, finalment, pel terç corporatiu ho era Josep Maria Contreras Olià .

Els regidors sortints eren Emili Figueras, Josep E. Muntaner, Pasqual Ferrer, Manuel López, Joan Fortuny, Francesc Navarro i Josep Ventosa.

El 2 de març de 1974, després d'un procés judicial ple d'irregularitats, eren executats a garrot vil Salvador Puig Antich –membre del Movimiento Ibérico de Liberación (MIL)– i el polonès Heinz Ches.

El pescador Josep Ayza va coincidir a la presó Model amb Puig Antich. Eren temps convulsos. Després de la detenció dels 113 de l'Assemblea de Catalunya, l'assassinat de Carrero Blanco o l'execució de Puig Antich, Ayza reconeixia que *“la gent tenia por”*.

Aquest pescador, fill de Vinaròs, es convertí en un activista de referència contra la dictadura franquista, perquè, en paraules seves, *“hi havia gent a les presons, famílies que ho passaven malament, la repressió del règim, la repressió de la llengua...”* (Claver, 2011).

L'agost del 74, l'Assemblea Democràtica de Vilanova –secció local de l'Assemblea de Catalunya– organitzava un concert de Raimon a La Sala, que esdevé un èxit espectacular. Aquell estiu –com relata Joan Rodríguez– s'encetaren les primeres discussions sobre l'Alternativa Democràtica Municipal, una qüestió que, en veu de l'històric militant, “duraria massa temps” (Rodríguez, 2006).

El dictador patia els primers símptomes d'una malaltia que l'acompanyaria fins al final. Juan Carlos –en qualitat de príncep hereu– es feia càrrec

d'algunes funcions delegades i Arias Navarro –franquista del sector més dur– era nomenat president del Govern. Arias Navarro arrossegava encara sobrenoms com “el verdugo de Málaga” o “Carnicerito”, en record de les seves actuacions durant la Guerra Civil en aquesta ciutat andalusa.

El “parte médico oficial del jefe del Estado” es va convertir durant molt de temps en un clàssic dels *telediarios*, i tan familiar com les corredures urbanes davant la policia nacional, “els grisos”. L'aprovació de la nova Ley de Asociaciones Políticas –que en cap cas acceptava partits de filiació comunista o republicana– compartia protagonisme amb la marxa verda al Sàhara o la revolució dels clavells a Portugal. Al nostre país són molts els que varen cantar el *“Grândola, Vila Morena; Terra da fraternidade; O povo é quem mais ordena...”* com a himne de referència i revolta. El règim estava tocat, però no enfonsat, i al setembre de 1975 dos activistes d'ETA i tres del Frente Revolucionario Antifascista y Patriota (FRAP) eren executats, fent cas omís de les peticions de clemència i les protestes internacionals. Un d'ells era el basc Juan Paredes “Txiki”, afusellat a Barcelona. Serien les darreres execucions del Franquisme.

Davant l'imminent desenllaç que s'enduria el dictador a l'altre barri, el *Villanueva y Geltrú* s'avançava en el balanç: *“Con la desaparición de Franco se cierra un período de casi cuarenta años, de paz, orden y desarrollo, como no se dió otro en la historia de nuestro país.”* Una pau i un ordre apuntalats sobre els milers de morts d'una guerra civil, exiliats i anys d'execucions i de represàlies. Amb 83 anys, Francisco Franco, un dels dictadors de més llarga durada, moria al llit poc abans de sortir el sol el 20 de novembre de 1975, després d'una dilatada agonia, escassament comparable a la que havien patit molts dels seus conciutadans en els darrers quaranta anys. Aquella nit de novembre els uns obrien ampolles de xampany i altres vesaven mars de llàgrimes de cocodril. S'encetaven tres dies de dol oficial abans que el dictador fos enterrat al Valle de los Caídos sota una pedra de 1.500 quilos que tancava un dels períodes més foscos de la nostra història col·lectiva. A la ciutat no es registraren incidents i el *Villanueva y Geltrú* editava un número extraordinari amb el titular de “Franco ha muerto”. A la parròquia de Sant Antoni s'oficialitzava un funeral com a darrer comiat dels vilanovins. Mentrestant, un sinistre Arias Navarro amb veu tremolosa recitava el cínic testament polític de Franco: *“Pido perdón a todos, como de todo corazón perdono a cuantos se declararon mis enemigos sin que yo los tuviera como tales. Creo y deseo no haber tenido otros que aquellos que lo*

fuero de España [...]. *No olvidéis que los enemigos de España y de la civilización cristiana están alerta*”, i demanava lleialtat pel nou cap d'Estat. Amb el nomenament del monarca Juan Carlos I s'iniciava el camí de la transició cap a la democràcia.

L'ECONOMIA DEL CONFLICTE

La Tèrmica de Cubelles –i especialment la seva espectacular xemeneia– aviat es convertiren en icona, inamovible malgrat tot, de la lluita i la pressió ciutadana que, un cop més, s'havia estibat contra els dissenys oficials. La Central es posaria en funcionament després de semblar complaences i complicitats a cop d'indemnitzacions, inversions i subvencions.

Mentrestant, arreu es multiplicaven els problemes laborals i les vagues, aleshores conegudes eufemísticament com a “conflicte col·lectiu en la modalitat d'aturada”. Jornades reivindicatives que es feien extensives a les empreses metal·lúrgiques, al camp –amb l'empenta de Unió de Pagesos– o al sector pesquer, amoïnats per l'increment del preu dels combustibles i la competència deslleial. El 1974 el quillat *La Sardana*, de gran eslora i un equipament modern, es convertia en una mena de buc insígnia de la flota pesquera local. Malgrat la disminució del tràfic comercial, el ciment del Griffi continuava essent una de les mercaderies més habituals que s'embarcaven a la ciutat. El port seria habilitat com a duana internacional per a l'exportació de manufactures locals, una decisió que tenia especialment en compte els enviaments de ciment blanc que l'empresa vilanovina feia cap a països del nord d'Àfrica. De passada, cal dir que les emissions de pols de ciment que embrutaven carrers, terrats i roba estesa també eren motiu de conflicte i obligaven l'empresa a instal·lar un complex sistema de filtratge. Els veïns del Tacó respiraven una mica més tranquils. Cal Ganeta –l'empresa tèxtil Brocato– es traslladava de la rambla Samà, al camí dels Esbarjos, seguint una tònica que a poc a poc s'aniria imposant per a totes les fàbriques que encara ocupaven espais al centre urbà. Al darrere en quedava una xemeneia solitària en forma d'homenatge que, anys a venir, esdevindria pòstum. Com en el cas de cal Marquès –adquirida pel grup de Valls Taberner–, el canvi d'ubicació no frenaria un procés de decadència que ja s'apuntava com a irreversible. Indústries tradicionals d'altres èpoques també anaven desapareixent. Com havia passat amb les fassines i altres activitats semiartesans, ara eren les bòbiles que, en el millor dels casos,

deixaven una xemeneia per penyora. Així passava a mitjans dels setanta amb la bòbila Figueras, després convertida en Compañía Montecaro, i que compartia veïnatge amb La Calibradora Mecànica, que romandria a Vilanova fins a la dècada dels vuitanta.

Malgrat tot, el sector industrial encara ocupava poc més de la meitat de la població activa. En l'àmbit sindical, eren les Comissions Obreres qui protagonitzaven bona part de les mobilitzacions, no només de la classe obrera, sinó també de mestresses de casa i altres ciutadans indignats per les condicions de vida. L'espiral inflacionista del moment devorava els pressupostos familiars i les finances municipals.

L'ADAPTACIÓ DE LA CIUTAT

El 1975 la ciutat tenia 41.229 habitants. Al cor de Ribes Roges s'inaugurava una gran plaça i zona verda amb el nom de Héroes de la Armada, presidida per un canó tronat –dels de debò– que donaria nom popular a l'espai –la plaça del Canó– i que posava en evidència el mal gust del govern municipal en matèria de monuments. Des del primer moment, el sofert canó seria objecte de tota mena de pintades amb missatges al·lusius, decoracions de color rosa i altres accions de protesta, fins que el sentit comú obligà més endavant a la seva retirada.

També s'iniciaven les obres de la façana de l'església parroquial que donava a la plaça de les Neus, s'inaugurava la nova plaça de Catalunya amb clau d'homenatge col·lateral a Àustria, la construcció de l'església de Sant Joan o la ubicació del nou parc de bombers a la zona del barri de l'Esmeralda. El 1975, i en terme de Sant Pere de Ribes, obria el nou Hospital Residència Sant Camil, un modern equipament hospitalari que millorava de molt l'oferta sanitària de la comarca. Un canvi d'inflexió determinant en la política urbanística local, el protagonitzà la planificació de la plaça Xoriguer. La primera pedra es posava el dia de Sant Joan de 1976 i esdevenia un espai públic multifuncional, pensat i dissenyat amb la participació dels veïns i fet a mida de les necessitats del barri. L'Associació de Veïns de Sant Joan –impulsada entre altres per David Rubio– seria un exemple de planificació i dinamització. Fruit d'un nou estil, i amb la participació dels alumnes de l'Escola de Promoció Artística –l'Escola d'Art– es fan les renovades i artístiques retolacions d'alguns carrers de la Geltrú, els primers amb el nom en

català. Lluny del nucli urbà –i a tocar de Cubelles– es desenvolupaven les zones residencials de Santa Maria i l'Ibersol. En alguns indrets de la façana marítima s'establien zones blaves per regular l'aparcament de vehicles, fent front a l'increment del trànsit rodat durant els mesos d'estiu. El pressupost municipal de 1975 contemplava intervencions singulars com la construcció d'unes pistes d'atletisme o l'adquisició de terrenys al voltant de la Masia en Cabanyes per destinar-los a zona recreativa i d'esbarjo. La Masia havia estat donada a l'Ajuntament pels hereus familiars després de la mort del pintor Alexandre de Cabanyes. Els grans magatzems Europrix instal·lats a la rambla vilanovina –amb escales mecàniques i tot– es convertien en referent de modernitat i glamour. Però no tot eren flors i violes. Preocupava l'increment de la delinqüència i les pàgines de successos capitalitzaven l'atenció de la gent i del setmanari local, que alertava de “*cacos y amigos de lo ajeno*”. També creixia el fenomen de la drogoaddicció que hom no dubtava a relacionar amb el moviment hippie.

OBERTURISME SOCIAL I CULTURAL

L'any 1974 es commemorava a Vilanova i la Geltrú el setè centenari de l'atorgament de la carta de poblament per part del rei Jaume I. Aquell març s'inaugurava al Museu Balaguer la sala Cafè del Foment, que acollia i exhibia les obres cedides en dipòsit per aquesta històrica entitat, amb quadres de Joaquim Mir, Alexandre de Cabanyes, Martí Torrents i Enric C. Ricart. La institució balagueriana era un anar i venir d'obres d'art. La coneguda *Anunciación* del Greco –en dipòsit del Museo del Prado– viatjava ara a París per a una exposició temporal. Pere Tàpias i Leonora Milà enregistraven discos, el Coro organitzava la primera comparsa del Vidalot després de la guerra i per a la canalla s'organitzava l'arribada del Caramel. La promulgació de la llei de llibertat de premsa facilitava l'aparició de publicacions de tot color i tendència. A la ciutat se celebrava el primer cicle de teatre infantil i al local de l'Orfeó es creava el Conservatori o Escola Municipal de Música. En el terreny esportiu, destacaven les actuacions de les gimnastes vilanovines encapçalades per Aurora Morata, que destacaria als campionats de Catalunya i de l'Estat espanyol.

En qualsevol cas, la realitat es cuidava de recordar que el país encara estava immers en un règim dictatorial i, per això, la pressió policial no afluixava i sovintejaven les detencions per “associació il·lícita”. És en aquest context

que el 23 de gener de 1974, i després d'haver verificat com a “lícitos y determinados” els seus objectius, quedava registrada al Govern Civil de Barcelona la Societat L'Acord. La nova entitat pretenia, segons l'articulat dels seus Estatuts redactats un any abans, “*fomentar la cultura de sus asociados y proporcionarles honesto esparcimiento y diversión*”. Aquelles intencions es concretarien ben aviat en sessions de cinema, teatre, discos, recitals, taules rodones... El primer local de l'entitat seria al carrer de les Sogues i, posteriorment, passaria al carrer de Pàdua.

Un any després encetaven la publicació de *La Veu de la Pastera*, un òrgan intern de comunicació singular i innovador, ple de continguts humorístics i contestataris.

De la nova entitat, deia Sixte Moral: “*Neix de l'interès de la joventut de Vilanova per donar alternatives a la situació enrarida del temps de lleure i d'oci. La societat anirà evolucionant en les seves idees i ben aviat es convertirà en un nucli resistent, on confluiran totes les ideologies que sustentaven l'oposició democràtica*”. I en relació a *La Veu de la Pastera*, la qualificava de “*òrgan de premsa de l'oposició democràtica unitària. La publicació passà d'ésser un butlletí informatiu a una revista amb una tendència unitària i antifeixista*” (Moral, 1985).

Com relatava Ricard Belascoain, “*la societat l'Acord i els Bordegassos seran els ens socio-polítics més importants i actius d'aquells anys a nivell associatiu*” (Belascoain, 1987).

Tot plegat era una amalgama associativa que es retroalimentava. El moviment escolta, els centres d'esplai, organitzacions mixtes com Auxilia –centre d'esplai de caire assistencial i cristià, on s'hi feren les primeres reunions fundacionals de L'Acord– o els mateixos Bordegassos foren el bressol d'on sorgiren un bon gruix de persones que dinamitzarien el món associatiu i sociocultural de la ciutat, com Joan Borbonés. Les estades de colònies d'estiu a Font-rubí i altres indrets eren veritables escoles de formació per a monitors i participants. D'allà sortirien alguns dels protagonistes de la jove democràcia.

La legalització dels partits polítics –com indicava Belascoain– tingué una incidència directa i negativa en les entitats i associacions diverses. Els partits feien innecessàries les associacions com a plataformes de reivindicació i política submergida. Així, doncs, i de manera general, el nombre d'associats es reduí sensiblement.

El Bordegassos de Vilanova compartint plaça amb el Teatro Chino de Manolita Chen (1974).
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

A inicis de 1975 el Coro organitzava un cicle de conferències a l'Orfeó Vilanoví amb el títol "Problemàtica social avui", amb la participació d'Antonio Álvarez-Solís, Rafael Ribó i Eugeni Giralt, vinculats a l'Assemblea de Catalunya. Tot i així, el nivell de politització d'aquesta i altres entitats semblants no tenia res a veure amb el que tenia l'Agrupació Excursionista Talaia, que aviat es convertí en una veritable escola de formació per a alguns dels que serien primers dirigents locals de la democràcia (Tubau, 2011).

També era el torn de les associacions de veïns i, darrere de les de Sant Joan i de la Geltrú, ara tocava la del barri de Mar. Per la seva banda, les sales d'art i d'exposicions –Pic Galeria, La Galeria de Vilanova, Prisma, La Mulassa...– esdevenien punt de reunió d'artistes i aficionats, i, alhora, espai de tertúlia de temes diversos. Després de molt retard en les obres, el gener de 1976 s'inaugurava el col·legi Almirante Carrero Blanco.

9
**EL CAMÍ CAP A
LA DEMOCRÀCIA**
(1976-1979)

VILANOVA I LA GELTRÚ, LA BEN PLANTADA?

Abans d'enfilars la darrera etapa d'aquesta història, ens aturem un moment per fer-ne una valoració d'urgència. Quina era la situació en què es trobava Vilanova i la Geltrú en aquell canvi de cicle? Feia pocs mesos que el dictador havia mort i calia estar atents per veure si amb la mort de Franco també s'acabava el Franquisme. A finals de gener Miquel Benavent renunciava a l'Alcaldia de la ciutat. Amb Josep Piqué com a nou alcalde s'obriria l'etapa de transició municipal que conduiria fins a les eleccions municipals democràtiques de 1979. Així doncs, aquell 1976 s'encetava amb moltes expectatives i encara més incògnites. Més enllà de fer-ne una valoració a partir de les informacions i notícies de l'època, deixem que siguin alguns dels seus protagonistes els que ens situïn la Vilanova d'aquell instant.

El 31 de gener de 1976 el setmanari català d'informació general *Canigó* dedicava el seu dossier a la nostra ciutat. Una fotografia en color a tota portada de l'enfonsament de la volta del torrent de la Pastera a l'alçada del carrer Unió –una de tantes– acompanyava un titular carregat de ironia: “Vilanova i la Geltrú. La Ben Plantada.” La part central del dossier l'ocupava una taula rodona convocada pel setmanari que va reunir fins a setze persones de sectors ben diversos i que, a títol personal, donaren la seva opinió sobre el moment de la ciutat, aleshores de 42.000 habitants. La transcripció d'aquella taula rodona, sota el titular de “Vilanova i la Geltrú, un cul de sac?”, anava a càrrec de Bienve Moya i Sixte Moral. Fem un breu resum d'algunes de les consideracions plantejades. En el capítol de l'ensenyament, es constata que, malgrat no haver-hi manca de places escolars, les aules estaven sobrecarregades, un fet que afectava sens dubte la qualitat de l'ensenyament. Només hi havia una guarderia per a tota la ciutat, i l'Institut de secundària es trobava al límit de la seva capacitat, sense previsió de cap nova construcció. També s'apuntava la necessitat de promocionar l'escola industrial, amb l'afegit textual de “per cert, bastant desacreditada”. S'acceptava la baixa qualitat de l'ensenyament oficial i es ressaltava el dèficit històric de no haver tingut una burgesia local preocupada pels problemes del català a l'escola. En el terreny de l'urbanisme es qüestionava que, arran del Pla General de 1962, no s'haguessin concretat encara els plans parcials. La falta de programació havia comportat el naixement de urbanitzacions

clandestines i de barris de barraques. Es lamentava la manca de terrenys dedicats a equipaments i de zones verdes i es reclamava l'elaboració d'un catàleg d'edificacions. Alguns xalets modernistes del passeig havien desaparegut a canvi de blocs d'apartaments i eren notoris alguns exemples de mal gust arquitectònic a primera línia de mar. Capítol a part mereixia el tema de l'aigua. L'any precedent, les tarifes havien pujat un 100% i la qualitat i la quantitat no havien millorat en absolut. Com hem vist, es tractava d'un mal endèmic arrelat –molts anys enrere– en la prohibició per part de l'Ajuntament que la Companyia de l'aigua incrementés tarifes. Una mesura que va derivar en manca d'inversions i una deficient qualitat del servei, fins que aquest va ser municipalitzat. Tot plegat, el dèficit d'aigua s'apuntava com un dels elements que podia condicionar el desenvolupament industrial de la ciutat.

En l'apartat de la circulació i les comunicacions es posaven de relleu els col·lapses deguts a un excés de circulació de vehicles privats, que originava voreres enfonsades o carrers i places públiques convertides en aparcaments. Malgrat tot, el problema de més abast s'identificava en la pèssima comunicació de la ciutat amb l'autopista, és a dir, en les mancances estructurals de la carretera de Vilafranca del Penedès. No s'estaven de dir que el futur industrial de la ciutat estava hipotecat per les comunicacions, atesa la dificultat del trànsit pesat per accedir a l'autopista. Igualment, es posava de manifest la necessitat d'una estació d'autobusos que, per aquelles dates, es projectava a la plaça de les Casernes. Seguint el guió, també s'evidenciava la manca de locals socials. Per aquesta raó, es reivindicava la restitució dels locals a les entitats que n'eren propietàries abans de la guerra o bé als seus legítims hereus. En paraules textuais, es criticava l'empobriment del fet social i cultural pluralista a la ciutat. La situació dels teatres no era millor. L'Apol·lo portava molt temps abandonat i el Teatre Principal –propietat de l'Hospital de Sant Antoni i en un estat lamentable– estava arrendat per fer-hi sessions de cinema. Es podia anar al Círcol Catòlic i, de tant en tant, a La Sala, on s'hi feia ball. Hi havia preocupació perquè els solars que ocupaven, o havien ocupat, instal·lacions industrials com cal Ganeta –propietat de l'Hospital de Sant Pau–, cal Marquès o la Pirelli no acabessin urbanitzats sense solta ni volta a semblança de la fàbrica de Mar. També es demanaven biblioteques públiques per als barris. En relació a la situació sindical, es constatava novament que Vilanova havia estat una ciutat obrera i que havia mancat una burgesia local capaç de mantenir el caliu del patrimoni social i

cultural durant el Franquisme. S'evidenciava el baix nivell de lluita obrera i s'atribuïa a la desaparició de la majoria de les societats obreres o d'esquerres d'abans de la guerra. El caciquisme franquista havia fet la resta. En qualsevol cas, es reconeixia el paper dinamitzador de les Comissions Obres, que funcionaven a la pràctica totalitat de les empreses locals. Arribats al capítol cultural, es manifestava que la ciutat estava òrfena d'organismes que tinguessin cura de la promoció cultural. En aquest sentit, s'acusava directament la Regidoria corresponent. Es demanava coordinació a tots els centres a l'hora de programar activitats culturals i es posava èmfasi en el desequilibri pressupostari entre els esports i la cultura, sempre favorable als primers. Es demanava que les festes i la cultura popular fossin organitzades per la gent del poble mitjançant les necessàries comissions. També es reclamava la restitució del nom original de la població –en català–, els noms dels carrers i la creació d'un Consell Pedagògic.

Quant a l'economia i la indústria, es repetia que el futur restava hipotecat per tres factors determinants: la carretera d'accés a l'autopista de Vilafranca, per evitar que Vilanova quedés en una mena de cul de sac; resoldre el problema de l'aigua, i la falta d'un pla seriós d'industrialització. Finalment, en el terreny de la gestió del Govern municipal, es demanava potenciar les associacions de veïns i altres societats, a efectes d'arribar a constituir una veritable plataforma democràtica d'entitats cíviques.

Aquest es el resum de les propostes i inquietuds derivades d'aquella taula rodona. El dossier de *Canigó* es completava amb un article d'Eugeni Mole-ro sota el nom "Contaminats, tanmateix", on repassava alguns dels factors de risc mediambiental que afectaven la ciutat: el pantà de Foix, la riera de Canyelles, la mar Mediterrània o la imminent posada en funcionament de la central tèrmica de Cubelles. En paraules del cronista, "un panorama desolador". Resultava ben il·lustratiu el comentari que qüestionava que, a l'interior del port de Vilanova, hi poguessin conviure estretament una activitat de desballestament de vaixells –especialment petrolers–, embarcacions esportives i barques de pesca.

Una col·laboració marginal de Xavier Garcia exposava: "*Ha arribat un moment en què Vilanova, miri's per on es miri, està en una situació insostenible. Tan empotrada geogràficament com està en una zona concreta de Catalunya, sembla que es mantingui aïllada en tots els camps i que no controli res del que poders, sobretot econòmics, decideixen des de fora*".

El reportatge es reblava amb aquest missatge: “*Recordem finalment que Vilanova i la Geltrú és una de les poques poblacions de l'Estat espanyol que ha declarat festiu fins ara el dia de la Liberación (21 de gener)*”.

Deixem aquí aquest resum del reportatge del setmanari *Canigó*, una diagnòsi ben perfilada de la realitat socioeconòmica de la Vilanova que iniciava la transició política, tot i que un dels participants a la trobada mostrà posteriorment el seu desacord amb les conclusions des de les pàgines del *Diari de Vilanova*.

En qualsevol cas, s'acostaven temps de canvis.

PIQUÉ: EL DARRER RELLEU

Amb la mort del dictador havia començat la transició i calia comprovar la solidesa d'aquella premissa que proclamava l’*“atado y bien atado”*. Els partits polítics –vells i nous– proliferaven com a bolets a la tardor en un ball de sigles que marejava els més entusiastes. Calia, doncs, prendre partit. Es multiplicaven les conferències, col·loquis i actes de pedagogia i proselitisme. Fins i tot mossèn Joan Escala parlava al setmanari local de “El pluralismo político de los católicos”.

La ciutat encarava l'any 1976, “*temps de revolta, temps d'eclosió sindical*”, en paraules de l'historiador Miguel Ángel González, amb una barreja d'il·lusió, expectació i recel. (González, 2008). Vilanova celebraria el Dia de la Liberación fins al darrer sospir. Però el 1976 la festivitat local canviaria el 21 de gener pel dia 17, Sant Antoni dels burros. Els Tres Tombs guanyaven en reconeixement i solemnitat. Malgrat tot, el Dia de la Liberación continuava celebrant-se. El record i els actes commemoratius havien estat desplaçats de la portada del setmanari local fins a la pàgina nou, on el redactor indicava: “*Aún cuando no fué festivo, se celebraron diversos actos que revistieron gran brillantez.*” Als actes tradicionals de la missa a Sant Antoni o al concurs de redacció escolar, s'hi afegiren alguns actes protocol·laris previs a la construcció de les noves pistes d'atletisme. Onze dies després hi hauria relleu a l'Alcaldia.

Arran de la Llei de Bases de Règim Local de març de 1974, aprovada el 19 de novembre de l'any següent, es convocaren eleccions parcials a renovació dels càrrecs vinculats a l'administració local: presidents de diputacions,

alcaldes... La nova disposició contemplava que els alcaldes amb més de sis de anys en el càrrec havien de deixar l'Alcaldia i presentar-se a la reelecció entre els membres del Consistori.

Com indicava Martí Marín, fins aleshores l'alcalde havia estat nomenat directament pel governador civil. Ara, s'elegiria amb la participació dels membres del consistori, en un procés de consultes prèvies i transparent per a la premsa. Les eleccions tingueren lloc entre gener i febrer de 1976. Com ha estudiat Marín, a la circumscripció de Barcelona s'elegiren 156 d'un total de 309 consistoris. D'aquells, en 112 es presentava candidatura única en què el candidat fou ratificat automàticament, cas de l'ajuntament de Vilanova. Només tres dels alcaldes que optaven a la reelecció foren derrotats en aquella convocatòria (Marín, 2000).

Per tant, el 25 de gener de 1976 l'alcalde Benavent renunciava a la renovació, al·legant raons familiars, i l'1 de febrer Josep Piqué i Tetas prenia possessió com a primer mandatari municipal en condició de candidat únic. Piqué (Vilanova, 1928) ja havia exercit com a tinent d'alcalde, era gerent de l'empresa Cotesua –filial local de SEAT– i president del sindicat CNS del transport i vocal del Consejo Económico-Social de la comarca. Regidor pel terç corporatiu des de 1973, havia ocupat una de les tinences d'Alcaldia i mai havia format part de la FET-JONS ni de les estructures del Movimiento. Piqué era considerat un tecnòcrata i un home de transició. Algú l'havia qualificat també com “l'home de la IMSA”.

Puig Rovira escrivia al *Villanueva y Geltrú* en relació al relleu a l'Alcaldia: “*El Sr. Piqué es un prototipo a escala local de self made man. Hace tan sólo dos años, la mayoría de villanoveses, aún los más directamente seguidores de la cosa pública, no hubieramos pensado en él como futuro Alcalde.*”

El 1979 Piqué seria elegit regidor com a cap de llista de la Unión de Centro Democrático (UCD). En una entrevista al periodista Josep Mª Ràfols, el ja exalcalde Josep Piqué confessava que, després de la renúncia de Miquel Benavent, els únics noms debatuts pel relleu a l'alcaldia havien estat el seu, el de Jaume Riba i el de Josep Raventós. A títol anecdòtic explicava l'intent de Josep Orriols Ferret de poder ser alcalde, tot i no ser regidor. Piqué va dir-li que hauria de convèncer la majoria dels regidors que, de moment, ja havien apostat per ell (Ràfols, 1997). Joan Fora, tinent d'alcalde de Governació, fou l'home de màxima confiança de Josep Piqué.

En el primer Ple municipal i a proposta de l'Alcaldia, es cursava una sol·licitud d'amnistia política. En un discurs en català l'alcalde deia: "*De cara a la consecució d'una convivència lliure i pacífica [...], crec convenient començar amb l'elevació a les instàncies pertinents del desig per part d'aquesta Corporació que s'atorgui una ampla amnistia pels delictes de convicció política, laboral i estudiantil*". El discurs fou seguit de grans aplaudiments per part dels assistents. Certament, començava una nova etapa. Un període condicionat per un escenari molt convuls que exigia polítiques pràctiques i de ràpida adaptació als escenaris canviants.

Dins del pla d'accions del nou alcalde destacaven la consolidació de les voltes del torrent al carrer Unió, el sanejament de platges, zones verdes i esportives, la xarxa d'aigua potable, l'assistència sanitària, habitatges socials, el polígon Aiguacuit o els cinturons de ronda. Es proposava la creació d'una oficina de premsa i, per a tot plegat, és demanava col·laboració a les associacions de veïns i a les entitats.

Al costat de Josep Piqué, exerciren de tinents d'alcalde Joan Fora Guasch, Jaume Riba Vidal, Josep Raventós Oliva, Josep Maria Contreras Olià i Joan Coll José. Poc temps després, iniciava la seva activitat l'agrupació local de l'Assemblea Democràtica, en estat d'hivernació des de la seva creació.

Finalment –un cop resolt un expedient que semblava l'obra de la Seu–, la ciutat recuperava aquell estiu el nom que li era propi –*Vilanova i la Geltrú*–, malgrat que el BOE dictaminava la cooficialitat "*del nombre en el idioma común, o sea el castellano*". Aquesta havia estat una sol·licitud feta en el seu moment per l'alcalde Benavent, i la seva resolució seria un dels darrers actes de Fraga Iribarne com a ministre de l'Interior. Piqué es va oposar a la cooficialitat i, en conseqüència, va haver-hi una esmena posterior que recollia únicament la versió catalana. Superat el canvi de denominació de la ciutat, calia fer front al canvi del nomenclàtor dels carrers. Amb la col·laboració del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer s'estudiava el canvi de nom de carrers, places, escoles i altres equipaments de la ciutat, amb voluntat de substituir aquelles denominacions amb ressonàncies franquistes. Josep Piqué, en entrevista de Josep Mª Ràfols, ho expressava d'aquesta manera: "*Em vaig dirigir a la senyoreta Teresa Basora i a l'Institut d'Estudis Penedesencs, que són els que entenen en aquesta matèria, i els vaig dir: "Mireu, aquí teniu els noms dels carrers de Vilanova i me'ls canvieu"*".

Aquelles modificacions no serien vigents fins a l'acord municipal del 2 d'octubre de 1978. Els noms del caudillo, altres militars i espais de l'imaginari franquista desapareixerien dels carrers de la ciutat. També el passeig de Ribes Roges recuperaria el seu nom, substituint el d'Antonio Ferrer Pi. Mentrestant, dotze entitats de la ciutat es reunien el 25 de gener de 1976 al local de l'Acord, responent a la crida d'aquesta societat per constituir una Coordinadora de Societats Vilanovines capaç d'articular una alternativa democràtica municipal. Allà s'hi trobaren els representants de diverses associacions de veïns i altres entitats culturals.

Aquell any hi hagué algunes mobilitzacions protagonitzades pel Grup de Dones Democràtiques. Una d'elles contra l'assistència sanitària: "*La Seguridad Social en Vilanova es deficiente, mala; la situación, en general, alarmante. ¿Culpables? Desde el más alto organismo hasta el propio Ayuntamiento.*" (Rodríguez, 2006). També organitzaren un concert de Marina Rossell al Círcol Catòlic.

La pressió reivindicativa creixia per moments i a la Casa Gran se li amuntegaven els embolics: l'arribada de la columna Abat Escarré de la Marxa de la Llibertat el 15 d'agost, promoguda per Pax Christi, amb moltes corredisses i garrotades; el recital de Manuel Gerena al Cercle Catòlic –organitzat pels joves de TRUC i amb actuació final de la Guàrdia Civil–, els primers actes públics del PSUC després de la guerra o l'activitat de la Coordinadora d'Entitats. Per cert, l'onze de setembre, i amb la plaça a vessar, tallaven la bandera espanyola de la part més alta de l'ajuntament. També es demanava públicament l'amnistia laboral per als acomiadats de Pirelli dels anys 1953-54: Diego Armengol, Petronilo de la Fuente i Teodoro Moreno, entre altres.

L'Assemblea de Catalunya volia commemorar el seu cinquè aniversari a la nostra ciutat. L'acte havia de ser el 7 de novembre de 1976 a les Casernes, amb les actuacions musicals de Raimon, Lluís Llach, Ovidi Montllor, Maria del Mar Bonet i Pere Tàpias. L'acte del 7 fou prohibit pel Govern Civil, i el 6 de novembre es presentava a La Sala la secció local de l'Assemblea Democràtica, amb la participació de Miquel Sellarès, Josep Gomariz, Bienve Moya, Joan Rodríguez i Josep Ayza. Fou el primer gran acte polític després de la guerra amb un local ple de gom a gom. Com era d'esperar, l'endemà no es pogué dur a terme l'acte commemoratiu de l'Assemblea, atès que la ciutat era ocupada per la policia.

Dies després, la vaga del 12 de novembre –la coneguda vaga de la Fira–, convocada per la Coordinadora d'Organitzacions Sindicals, paralitzava la ciutat. La seguien els treballadors de Pirelli, FISA, Renfe, Crolls, IMSA, La Calibradora, Font Vilaseca, La Paperera, Tèrmicas del Foix, Brocato, Robins, Peyton, Belcor, Maitex, Madofa i altres petites empreses, al marge del gruix de treballadors del sector pesquer i de la construcció. La jornada reivindicativa va saldar-se amb diversos detinguts i contusionats víctimes de la forta repressió de la Guàrdia Civil. Després de diverses negociacions, els detinguts foren posats en llibertat, gràcies –com recollia Joan Rodríguez– al paper actiu del tinent d'alcalde Joan Fora.

A Madrid encetaven el procés de liquidació del Movimiento i, entre els membres del Consejo del Reino, triarien el conductor de la transició. Mentrestant, Sant Boi de Llobregat acollia la primera gran manifestació de l'Onze de Setembre en un marc de pau i civisme.

Més enllà de les vagues i mobilitzacions que sembraren l'any 1976, també s'organitzaren tota mena de conferències, taules rodones o mítings destinats a presentar en societat els futurs líders polítics de la democràcia. Cal esmentar que l'Aplec de Tardor a l'ermita de Lurdes que organitzava cada any l'Agrupació Excursionista Talaia esdevenia un immens espai de llibertat on es presentaven moltes i diverses iniciatives.

El 4 de desembre de 1976 se celebrava un acte contra la reforma política al Círcol Catòlic, amb la presència de José Toledano, Joan Rodríguez, Josep Ayza, Bienve Moya, Josep Gomariz, Jaume Casanovas i Pere Garriga.

El 15 de desembre de 1976 es convocava el referèndum sobre el projecte de llei de la reforma política. Malgrat l'aposta abstencionista defensada pels sectors opositors més radicals, a Vilanova i la Geltrú la participació fregava el 79 %, amb prop d'un 92% de vots favorables a la reforma.

Tot i les mostres de repressió policial que acompanyaven tota activitat reivindicativa –autoritzada o no–, el camí estava decidit, perquè, com deia Llach, *“la gallineta ha dit que prou”*. La crispació es visualitzava al carrer en forma de concentracions, detencions i corredisses, o també en forma de pintades a les parets, amb missatges més o menys originals.

El 4 de març de 1977 el Govern reconeix el dret de vaga. Poques setmanes després es dissolia oficialment el Movimiento. Aquell any guanyava protagonisme la campanya “Volem l'Estatut” i la recollida de signatures

favorables al retorn de Josep Tarradellas com a president de la Generalitat.

El 22 de gener de 1977 a La Sala es feia la presentació de la secció local del PSUC, amb intervencions de Salustiano Álvarez, Joan Rodríguez, David Rubio, Natatxa Urbano o Lluís Subirats, entre altres. Al març, el Govern aprovava el dret d'associació sindical. Les Comissions Obreres i la UGT es constituïen formalment i legalment.

A finals d'abril, el Ple municipal de l'Ajuntament de Vilanova aprovava una proposta de l'Alcaldia en què es reclamava l'estatut i la reinstauració de les institucions pròpies. El maig es legalitzava el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), davant la disconformitat d'una bona part de l'exèrcit i dels sectors més durs del Franquisme. L'allau de notícies de caràcter “històric” era constant i difícil de pair per a una ciutadania i uns mitjans de comunicació a qui els costava de seguir el ritme. Al maig tornava del seu exili Dolores Ibárruri “La Pasionaria”, el 15 de juny se celebraven les primeres eleccions democràtiques de després de guerra, de les quals parlarem en un capítol posterior; dies després, es constituïa l'Assemblea de Parlamentaris i, al juliol, l'Estat espanyol demanava l'ingrés a la Comunitat Econòmica Europea (CEE).

En aquella dinàmica imparable, el 4 de juny s'havia presentat la Unió Local de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, amb José Toledano i Lluís Subirats com a oradors; i l'11 de desembre hi hauria míting del PSUC a La Sala, amb Gregorio López Raimundo, José Toledano i Joan Rodríguez.

El 10 de setembre de 1977 –vigília de la Diada Nacional de Catalunya– l'Assemblea Democràtica, organitzava el seu darrer acte i congregava unes sis mil persones a la plaça de la Vila que escoltaren els parlaments de Miquel Sellarès, Oriol Pi de Cabanyes, Assumpta Baig, Albert Bastons i Joan Rodríguez. A partir d'aquell moment, el protagonisme l'agafaria la comissió configurada pels diferents partits polítics.

El 14 d'octubre s'aprovava la Llei d'Amnistia i el 23 del mateix mes Tarradellas tornava del seu llarg exili a Saint-Martin-le-Beau en qualitat de president de la Generalitat provisional. Al desembre constituïria el seu primer Govern.

El desembre de 1977 dimitia el tinent d'alcalde i president de la comissió de Governació Joan Fora i Guasch. Tot i fugir lleugerament de l'interval temporal que ens havíem proposat, en fem esment recollint les paraules de

Inauguració de la Fira amb l'alcalde Miquel Benavent i altres autoritats (1974)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

Elecció de la Pubilla de la Sardana amb l'alcalde Josep Piqué (1976)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

Jaume Carbonell –director del *Diari*–, que el 7 de gener de 1978 parlava de “El significado de una dimisión”. Destacava: “*Hombre pragmático, Fora ha sido en los últimos tiempos el interlocutor más válido que ha tenido el Ayuntamiento de cara a las fuerzas políticas*”. En aquest sentit, es posava de manifest que, abans i després del 15 de juny, Fora havia estat un negociador imprescindible, amb l'Assemblea de Catalunya i amb altres organitzacions. “*El binomio Piqué-Fora sobresalió del actual consistorio*” i recordava la coneguda paròdia carnavalesca de “Tetas Fora”. I continuava: “*La imagen liberal del Alcalde y del primer Teniente de Alcalde contribuyó a que se viera el último consistorio de la era franquista como un gabinete de transición [...], los ayuntamientos ideológicos fueron desplazados por los que podrían conceptuarse de tecnócratas y que estaban infundidos de grandes dosis de servicio a Vilanova.*”

La dimissió de Joan Fora podia estar relacionada amb el “*aplazamiento injustificado de las elecciones municipales por parte del gobierno*”.

Els moviments tàctics pensant en les primeres eleccions municipals democràtiques de després de la guerra havien començat.

L'AMALGAMA POLITICOSOCIAL

El Carnaval retornava al poble i el 1976 es creava la Comissió de Carnaval amb la participació del Foment, el Pòsit de Pescadors, la Talaia, el Coro i la Penya Barcelonista. Més endavant, s'hi afegirien la societat L'Acord i també els Dansaires Vilanovins. Com deia Belascoain, “*amb la integració de L'Acord, principalment, s'enforteix la posició fins aleshores mantinguda pel Coro i amb el suport de la Talaia, en la línia de recuperar el model festiu d'abans de la guerra, conservant la puresa i la idiosincràsia i, ensems, vetllant per la utilització del català com a llengua en actes i programes*” (Belascoain, 1987).

Com no podia ser d'altra manera, la Comissió reproduïa els recels, aliances i estereotips que acompanyaven les diferents relacions entre entitats. Malgrat tot, al capvespre del 27 de febrer de 1976 el Rei Carnestoltes llegia el Sermó de l'Arrivo, el primer d'ençà de l'any 1936. Havien passat quaranta anys i, com deia el *Diari*: “*El Carnaval experimenta una serie de reinstauraciones.*”

El 1977 sortien més de tres mil parelles a les Comparses. D'ençà de l'any anterior, la Talaia o el Foment ja passaven per davant del Pòsit de Pescadors en nombre de participants. Havia passat a la història allò del “*No hay quién pueda con la gente marinera*”. Les Comparses vivien un moment dolç i s'havien convertit, definitivament, en un espectacle de gernacions. En aquells temps no s'esqueia allò de “*comparsers: la plaça és vostra!*”, perquè, com tothom sabia aleshores, el carrer era del ministre Fraga Iribarne, després de la cèlebre proclama “*la calle es mía*”. Com a novetats, l'any següent se suprimia la figura de la Comparsera d'honor i la batalla final dels comparsers es desplaçava a altres indrets per descongestionar la plaça de la Vila. La Comparsa del Vidalot es convertia en espectacle de participació massiva i es recuperaven les Danses de Vilanova el diumenge a la tarda. Als més despistats els sorprenia i engrescava que toquessin dues dones per ballador.

Però l'esperit resistencial d'una part de la població no en tenia prou amb la transgressió carnalera. Eren temps convulsos de vagues i manifestacions. La publicació *Vilanova Obrera* –òrgan de les Comissions Obreres aparegut el gener de 1976– es convertiria en un dels principals elements de comunicació i coordinació, especialment entre la classe obrera i els grups resistencials. Hi col·laboraven habitualment Miquel Martorell “Quel”, de la UGT i l'MSC, i Salustiano Álvarez o Joan Rodríguez, del PSUC. La impressió anava a càrrec de Joan Fonollosa.

Hem vist com als anys seixanta, i especialment als setanta, havien anat apareixent moviments clandestins més o menys articulats de resistència antifranquista. Alguns obeïen a estructures de partit molt febles i d'evolució desigual, altres senzillament s'articulaven al voltant del món associatiu, que era utilitzat com a plataforma d'acció. La ciutat mai disposà d'una burgesia potent, amb esperit transformador i capaç d'emprendre iniciatives de gran calat. Per tant, la voluntat de canviar o incidir en la realitat del règim va quedar segregada en dues apostes de procedència ben diversa. D'una banda, la que emprèn una petita i mitjana burgesia menestral amb el suport de botiguers, artistes i intel·lectuals, que, des d'entitats com el Foment Vilanoví o La Unió Vilanovesa “el Coro”, desenvolupen accions de recuperació folklòrica i manteniment de les tradicions pròpies del país, sempre subordinades a l'autoritat franquista. Més endavant, seran unes altres entitats les que tindran un paper més actiu de reivindicació i que, alhora, esdevindran escoles de formació d'alguns dels dirigents de la democràcia local. En

aquest grup destacaren l'Agrupació Excursionista Talaia, la colla castellera dels Bordegassos de Vilanova, les associacions de veïns i, evidentment, sectors vinculats a l'escoltisme i grups catòlics. En un estadi ben diferent es trobaven aquells que van apostar per les accions contestatàries des del moviment obrer, amb una presència important de persones immigrades, desplaçades d'altres territoris de l'Estat, i que utilitzaren les fàbriques i els incipients grups sindicals per fer oposició i defensar els drets dels treballadors i les condicions de les classes més desfavorides. Aquí destacaven, com hem vist, antics i nous militants del PSUC, el POUM, l'HOAC, la JOC, l'USO o les Comissions Obreres.

Els punts de contacte i convergència entre aquests models d'acció vindrien a través d'alguns partits i moviments més o menys transversals que, a poc a poc, van anar agafant força. Tenim exemples com el Moviment Socialista de Catalunya (MSC), coneguts popularment pels “músics”, pel joc de sigles, que evoluciona cap a Convergència Socialista; també es movia la gent del Front Obrer de Catalunya (FOC) o del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN). Caldria afegir-hi Bandera Roja, Lliga Comunista Revolucionària, Partit del Treball, Moviment Comunista de Catalunya i tants altres. El PSUC esdevenia paradigma de la lluita antifranquista al món obrer, amb poca presència a les entitats; i l'MSC guanyava protagonisme en aquest sector associatiu. Com esmentava Josep González, primer cap de llista del PSUC a l'Ajuntament de Vilanova: “*L'Assemblea de Catalunya a Vilanova tenia tres peus: el PSUC, els sectors independentistes i Convergència Socialista*” (Claver, 2011).

Algunes de les empreses industrials de la ciutat utilitzaven el pavelló d'esports de la plaça de les Casernes per celebrar multitudinàries assemblees de treballadors per discutir millores laborals o els convenis col·lectius. El 14 de març de 1976 s'hi concentraven 1.200 treballadors de Pirelli. Més endavant, aquell escenari seria triat per fer els grans mítings polítics de la transició.

Les associacions de veïns, erigides en símbol indiscutible de la voluntat per incidir en la gestió de la ciutat, eixamplaven el ventall d'activitats. També el setmanari local s'adaptava a les circumstàncies: el juliol de 1976 es rebatejava com a *Vilanova i la Geltrú* i l'octubre del mateix any es convertia en el definitiu *Diari de Vilanova*, successor del vell *Diario*. Lentament, el català hi anava guanyant presència, primer en forma de cartes al director i després

de la mà d'alguns col·laboradors habituals. S'hi tractaven temes fins aleshores considerats delicats i s'accentuaven les inacabables polèmiques de foc creuat entre els lectors. La llibertat d'expressió, tantes dècades bandejada, recuperava els espais perduts. Eren moments convulsos on es barrejaven i s'enfrontaven sensibilitats divergents: nostàlgia, eufòria, por, resignació, alliberament..., alhora que es desempolsaven conceptes arraconats de feia temps: amnistia, ecologisme, escola pública, feminisme... Tot anava massa ràpid per a uns, massa a poc a poc per a altres.

Mentrestant, el tenor vilanoví Joan Lloveras triomfava al Teatre del Liceu amb l'òpera *Cavalleria Rusticana*. En un terreny més pràctic, per primer cop hi havia la possibilitat de poder examinar-se del carnet de conduir a Vilafranca del Penedès. Ja no seria necessari anar a Barcelona.

L'Ajuntament adquiria la Clínica Villanueva de la plaça de la Vila, coneguda com clínica del Dr. Magriñà. La voluntat era destinar l'edifici a sala d'exposicions, reunions de treball o, en el futur, a un museu monogràfic dedicat al ballari i coreògraf Joan Magriñà.

El 21 gener de 1977 –Dia de la Liberación– es presentava al Círcol Catòlic, i abans del recital de Maria del Mar Bonet, el nou *Setmanari de Vilanova i la Geltrú*, íntegrament en català i que apostava per noves formes de periodisme d'arrel popular i més compromeses amb l'escenari de futur que s'albirava. El director era Miquel Adrià Salas i la presentació va anar a càrrec d'Eugeni Molero. Fou “*el primer intent, reeixit o no, de crear un mitjà d'informació consolidat i amb una visió crítica de la ciutat. No amagava els seus problemes i els presentava des d'una òptica molt més oberta que la del diari oficial. Fou, per aquest fet, molt criticat [...]*” (Soler, 1980.) La primera editorial anava encapçalada pel titular “1976: Promeses; 1977: Volem fets!” A la llista de propòsits s'hi recollien la reclamació dels punts de l'Assemblea de Catalunya, la construcció de guarderies, el Teatre Municipal, la Casa de Cultura, el monument a Francesc Macià..., “*i sobretot allò que contribuïu a fer una Vilanova més digna, més humana i més habitable*”. Aquella iniciativa, però, no aniria més enllà de l'estiu del 78, quan el seu editor –després de seixanta-nou números– vengué la capçalera a un significat partit polític de la dreta espanyola.

Mentrestant, i d'acord amb una de les reivindicacions del setmanari, la comissió pro-monument a Francesc Macià convocava les entitats de Vilanova per continuar coordinant les accions que havien de possibilitar l'execució

del monument al capdavall de la rambla, en el qual ja treballava l'escultor Subirachs.

Molts denunciaven la manca d'espais públics dedicats a la cultura i el lleure. Any rere any, el cycle de teatre, el de teatre infantil o el Festival Internacional de Titelles havien de fer-se al Círcol Catòlic per manca d'un teatre municipal. Abandonat l'Apol·lo i convertit el Teatre Principal –reivindicat com a Municipal– en cinema intermitent, l'oferta es reduïa a l'activitat escènica del Catòlic i a les ballarugues que es feien a les entitats o a La Sala “Marfil”. Les sofertes columnes d'aquest darrer local van ser, durant molts anys, testimonis d'arrambades inconfessables.

Lluny de frivolitats gratuïtes, el 24 de gener de 1977 eren assassinats quatre advocats laboralistes i un treballador al seu despatx del carrer Atocha de Madrid. Alguns sectors residuals del Franquisme es resistien a abraçar els camins de la democràcia. A Vilanova, tingueren lloc diverses aturades parcials en senyal de protesta. El setembre del mateix any el grup feixista Triple A atemptava contra la revista humorística *El Papis* editada a Barcelona.

Per aquelles èpoques l'Ajuntament de la ciutat s'adheria al Congrés de Cultura Catalana. La diada de Sant Jordi a la rambla conjugava parades de llibres i roses amb parades de partits polítics i centrals sindicals, “*un ambiente inusitado*”, a criteri del redactor del *Diari*. El maig de 1977 es constituïa a Sant Martí Sarroca l'Institut d'Estudis Penedesencs, amb àmplia participació vilanovina i l'elecció de Teresa Basora com a primera presidenta.

Vilanova i la Geltrú participava en els actes commemoratius del centenari del naixement de Pau Casals rebatejant amb el seu nom la plaça Major.

Les protestes al carrer eren protagonitzades majoritàriament per treballadors i estudiants. Així, l'Institut de Batxillerat Manuel de Cabanyes es convertia en un focus contestatari permanent on es barrejaven les reivindicacions polítiques i les reclamacions dels professors no numeraris, altrament coneguts com a “penenes”.

En un sentit més frívol, proliferaven night-clubs i sales d'espectacles, alhora que es donava la benvinguda a l'època del “destape”, una eufòria passatgera que aviat empatxaria el més golafre.

Aquell estiu, al final del passeig marítim i sota el turonet de Sant Gervasi, durant l'explicació de terrenys per a la construcció d'un bloc d'apartaments, apareixien noves restes del poblat ibèric d'Adarró. Troballes que

testimoniaven altre cop la importància del jaciment i fonamentaven les expectatives dels descobriments fets en etapes precedents.

El 1979 es constituïa El Cep i la Nansa, un segell editorial local amb voluntat de recuperar obres ja exhaurides i editar-ne de noves. Encetava l'activitat amb la reedició de la *Historia de Villanueva y Geltrú*, de Josep Coroleu, publicada feia cent anys, amb una presentació del sacerdot i historiador vilanoví Casimir Martí.

UNA CIUTAT PER AL POBLE

La decadència del teixit industrial, la manca de planificació i d'inversions, els problemes de comunicacions i els atractius turístics d'una sumptuosa Costa Dorada que, en lectura local, no acabava d'arrencar, situaven l'economia vilanovina en un veritable cul-de-sac. Per postres, l'efervescent conflictitat social i laboral –traduït en vagues totals o parcials– dificultava una sortida optimista. S'acumulaven els expedients de crisi i les reduccions de jornada i plantilla. Expedients que afectaven tots els sectors industrials: Marquès, Brocato, IMSA, Crolls, Font Vilaseca o Pirelli. També tancava les portes la Paperera i s'iniciava el cruent conflicte laboral de Contemar, que duria moltes aturades i mobilitzacions de suport. Entre febrer i març de 1978 se celebraven a la ciutat les eleccions sindicals, amb una àmplia majoria de delegats repartits entre CCOO i UGT. Els sindicats aprofitaven per reclamar la titularitat de la Casa Sindical de la plaça de la Vila.

La primavera de 1978 el Partido Comunista de España (PCE) anunciava que abandonava la línia leninista, i el Partido Socialista Obrero Español (PSOE) fa el mateix amb la línia marxista. Al juliol es produïa la unificació dels socialistes de Catalunya i, a finals d'any, coincidint amb l'entrada a les Corts espanyoles de l'Estatut de Catalunya, es constituïa la coalició Convergència i Unió.

A les darreries d'any, la ciutat tenia poc més d'un miler d'aturats. En aquells moments el pavelló d'esports de la plaça de les Casernes era l'equipament local més adequat per a actes de masses i, com a tal, es convertí en escenari de multitudinàries assemblees de treballadors i mítings polítics. Llibertat, amnistia, democràcia, lluita obrera, reivindicacions nacionals... eren diferents combustibles destinats a alimentar un mateix motor. En aquell context, la política de gesticulacions agafava una significació especial. Amb

voluntat de fer front a aspectes considerats sensibles i en aquest decidit camí cap a la normalització, es retirava de la plaça de les Neus –aprofitant que s'hi feien obres– l'obelisc dedicat “a los Caídos por Dios y por España”, que havia estat erigit el 1945. El monument fou traslladat a l'entrada del cementiri municipal, i s'aprofità per modificar el redactat que hi havia gravat per un missatge més integrador i conciliador. Per aquesta acció Piqué va rebre serioses amenaces procedents dels sectors més reaccionaris.

Ell mateix ho explicava, amb cert sentit de l'humor, en una entrevista. En una conversa amb el governador civil de Barcelona Salvador Sánchez-Terán, li digué (Ràfols, 1997):

–*Salvador. Hago obras en Vilanova*

–*¿Sí?. ¿Qué haces?*

–*Saco el monumento a los Caídos*

–*¡C...!*

Com manifestava el mateix Josep Piqué, “el Diari de Vilanova *em va deixar de volta i mitja*”. Cal dir amb justícia, però, que la direcció del *Diari* desaconsellava el trasllat del monument, però apostava per canviar el missatge gravat per un de més integrador, que aplegués totes les víctimes de la Guerra Civil.

De la mateixa manera foren retirades les plaques commemoratives ubicades a les columnes davant al recinte d'entrada al cementiri, i es modificà el redactat de la que hi havia a l'Ajuntament, al·lusives a la *Liberación* i la *Victoria*, que foren substituïdes respectivament per textos més neutres i plurals: la Carta de Poblament i el document de la unificació de Vilanova i la Geltrú.

Però aquesta actitud suposadament conciliadora no ha estat compartida per tothom: “*El mandat de Josep Piqué, des de 1976 fins el 1979, es caracteritzà per un personalisme exaltat, atès que en diferents moments presumí d'un tarannà conciliador impregnat, en realitat, de populisme.*” (González, 2008)

En el capítol de les infraestructures destacaren en aquesta nova etapa la construcció de la planta potabilitzadora d'aigües, l'emissari submarí, la re-

Acte feminista a La Sala (1977)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

Manifestació a la rambla sota el lema de l'Assemblea de Catalunya (1977)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

novació de la xarxa de distribució de l'aigua i diverses obres de sanejament o la urbanització de la nova plaça Xoriguer.

El gener de 1976 s'inaugurava l'Escola d'Infermeres o Escuela de Ayudantes Técnicos Sanitarios Femeninos, adscrita a l'Hospital de Sant Antoni i depenent de la Facultat de Medicina de Barcelona. A l'Hospital dels Camils s'obria un banc de sang.

Piqué declarava posteriorment que el canvi de les canonades d'aigua havia estat una de les empreses més ambicioses dutes a terme, després que aquestes –a causa de l'antiguitat– rebentessin contínuament provocant problemes de servei i obra civil addicional.

Es va substituir bona part de la xarxa de distribució, “però, és clar, és una cosa que no es veu. Està allà, a sota”, reconeixia resignat (Ràfols, 1997).

L'aigua potable continuava preocupant les autoritats locals i la ciutadania, per culpa de la contaminació provocada per les filtracions d'aigües fecals i abocaments industrials a la riera de Vilafranca. En aquesta situació, l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès fou denunciat pel de Vilanova.

Més enllà d'aquestes propostes, la ciutadania continuava preocupada per les deficiències comunicatives que comprometien el desenvolupament de la ciutat. Calia una estació d'autobusos i condicionar la carretera de Vilafranca per disposar d'un enllaç adequat amb l'autopista AP-7. En aquestes, s'avortava l'agosarat i inviable projecte d'“autovia Mar de Garraf”, que contemplava una carretera sobre el mar paral·lela a les costes de Garraf i que fou objecte d'oposició frontal per part del territori. A nivell local, igual de controvertit resultava el projecte municipal de convertir els carrers més cèntrics i comercials de la ciutat en illa de vianants. Autoritats i botiguers no es posaven d'acord.

L'agost del 77 es feia a Vilanova una important manifestació contra la tèrmica de Cubelles, amb presència d'un cos de la policia antiavalots.

Aquell any se suprimien les exposicions industrials i comercials de la Fira de Novembre, un certamen que havia entrat en franca decadència “por la falta de atractivos y el desbarajuste reinantes”, i per a la qual es demanava un nou model organitzatiu, pilotat –com suggeria el *Diari* – per la Jove Cambra Econòmica.

A la tardor s'enderrocaven les velles instal·lacions de la fàbrica Marquès, a tocar de la rambla Samà. Una part de l'immens espai acolliria les instal·lacions de la Creu Roja.

Mitjançant les Associacions de Veïns, la ciutadania contribuïa de manera decidida a la millora de l'entorn, amb zones d'esbarjo i espais de participació. El disseny de la ciutat s'adaptava ara a les necessitats i voluntat de la seva gent. Com havia de ser. I així, amb la participació dels veïns i el pacte de les forces polítiques, s'engegava el nou Pla General d'Ordenació Urbana. Calia posar ordre a les moltes urbanitzacions clandestines que havien proliferat al voltant de la ciutat. Aviat es reactivaria el projecte del polígon Aiguacuit amb la previsió de 1.200 habitatges.

El 1977 es constituïa la cooperativa que gestionava el nou centre de batxillerat E. C. Ricart, als Escolapis. En poc temps s'inauguraren dos centres escolars ben divergents: el Carrero Blanco, amb presència del governador civil, i el nou edifici de l'Escola Cossetània, un esforç col·lectiu de pares, mares i mestres.

Un any després, es començaven a posar les bases –incipients, encara– per afrontar amb garanties alguns dels principals reptes que tenia la ciutat. En el terreny educatiu continuava el dèficit de places escolars. També a l'Institut de Batxillerat Manuel de Cabanyes s'acumulaven els alumnes. Un problema que es va alleugerir amb la construcció d'un nou centre de secundària a Sitges. L'escola de l'Aragai i els anomenats grups d'alfabetització integrats per joves mestres que actuaven a la barriada del Tacó també contribuïren a atenuar les mancances educatives.

Malgrat tot, el ritme cultural s'accelerava amb tota mena de conferències, presentacions de llibres, ballades de sardanes, concerts, exposicions... Com deia el setmanari local, "*la consolidación del proceso democrático trae consigo un sustancial incremento de las actividades culturales de la ciudad*".

En aquest sentit, el Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer rebia un nou impuls i s'estrenava el Drac de la Geltrú. Contràriament, es criticava l'abandonament de la Masia en Cabanyes, la manca de centres geriàtrics o les dificultats per convertir el Teatre Principal en equipament municipal. Sobre això, deia el cronista: "*Las promesas del Alcalde Piqué referentes a la consecución por vía jurídica del Teatro Principal quedaron en agua de borrajas.*"

Però l'apartat de les queixes continuava monopolitzat pels problemes mediambientals de la ciutat i la comarca: la riera de Vilafranca, la pols del Grifi, la planta incineradora d'escombraries, la central tèrmica de Cubelles...

En relació als equipaments esportius, el blanc de les crítiques se l'enduia el pavelló d'esports. Un edifici –"*insólito pabellón municipal*"– on convivien les precàries instal·lacions per a la pràctica esportiva, el dipòsit de presos o la gossera. El setmanari local demanava "*el derribo de este colosal mamotreto*". Aquesta semblava ser la raó de la fugida de diverses gimnastes. Malgrat tot, la gimnàstica i l'atletisme continuaven donant èxits a l'esport vilanoví. En els esports d'equip era el Club Patí Vilanova qui aportava les principals alegries, convertint-se en finalista de la Copa d'Europa.

Aquell 1978 el Coro organitzava el Trofeu Primavera de futbol amateur, una competició que gaudiria d'una dilatada i saludable trajectòria. Un any després, tindria lloc la primera edició de la Cursa Popular Ciutat de Vilanova. Com deia un redactor del *Diari de Vilanova*, "*la figura del ciudadano practicando deporte por la calle ya no es motivo de sorpresa*".

DEMOCRÀCIA!

El 15 de juny de 1977 els ciutadans eren convocats a les primeres eleccions generals democràtiques de després de la guerra per elegir els representants al Congrés de Diputats i el Senat. D'ençà de les eleccions de febrer de 1936 havien passat més de quaranta-un anys amb un cop d'Estat militar, una cruenta guerra civil i la dictadura franquista.

Arreu es repetien les proclames electorals amb propostes de tots colors acompanyades d'una allau de candidats, sigles, cartells i un aparell propagandístic que envaïa –però encara no empatxava– els ciutadans. Informació difícil de pair que convivia amb un esforç pedagògic per divulgar el mecanisme i el procés de votació. Tan important com "a qui votar" ho era el "com votar".

A Vilanova i la Geltrú la jornada electoral fou tranquil·la i amb una participació del 84,3%. El *Diari de Vilanova* anunciava els resultats amb titulars com "Vilanova votó masivamente" o "La democracia ya está aquí". Hi hagué un aclaparador triomf dels partits progressistes, encapçalats pel PSC-PSOE, amb 9.275 vots (39,9%), seguit de lluny pel PSUC, amb 4.184 vots (18,0 %). Darrere, venien la Unión de Centro Democrático (UCD),

amb 3.215 vots (13,8 %), el Pacte Democràtic per Catalunya, amb 3.025 vots (13,0%) i altres formacions que ja quedaven molt lluny, com Esquerra de Catalunya, amb 1.356 vots (5,8%), a qui havien prohibit l'afegitó de Republicana.

Més enllà quedaven altres formacions minoritàries, especialment aquelles que representaven el record més nostàlgic de la dictadura franquista i que foren literalment escombrades de l'escenari electoral. A la cambra del Senat reberen el suport majoritari dels vilanovins Josep Benet, Francesc Candel, Alexandre Cirici i Lluís Maria Xirinachs, en aquest mateix ordre. A l'Estat Espanyol s'imposava la UCD d'Adolfo Suárez, personatge d'antecedents franquistes que esdevindria nou president del Govern i un símptoma revelador que caldria evitar trencadisses amb el passat. S'obriren les portes d'una transició lenta i consensuada amb guanys i renúncies a parts iguals..., o potser no!

A escala local, els resultats electorals forçaren un context de diàleg entre els representants municipals i l'oposició, integrada pels partits democràtics i les associacions de veïns, que desembocaria, a finals d'any, en el Pacte de la Casa de la Vila, tot esperant la convocatòria d'unes eleccions municipals que no arribarien fins al 1979.

L'onze de setembre de 1977 s'exhaurien les senyeres als comerços de la ciutat. En aquella Diada Nacional els carrers de Barcelona acollirien una de les més grans manifestacions que mai s'havien vist a Europa. S'iniciava una etapa apassionant, plena de il·lusions i esperances.

El *Diari de Vilanova* liquidava el 1977 –dens en esdeveniments de tot ordre– amb aquestes paraules: “*Un año más de la historia de nuestra ciudad, que ha seguido su camino de esperanza, con hechos sobresalientes y otros consuetudinarios, pero imperando por encima de todos ellos un acendrado vilanovismo.*” El vilanovisme, una i altra vegada!

El 6 de desembre de 1978 els vilanovins eren novament convocats a les urnes per ratificar la Constitució. La participació fou del 77,6%. Els resultats del referèndum foren inequívocs, amb 20.894 vots (66,2%) favorables al text constitucional i 1.023 vots (3,2%) en sentit contrari. Hi hagué 954 vots en blanc i 345 de nuls.

El 1979 vindria marcat pel curs electoral: les segones eleccions generals, les primeres eleccions municipals i el referèndum de l'Estatut de Catalunya.

Una dinàmica que no amagaria les dificultats per les quals travessava la societat. Com anunciava el setmanari local: “*Entre crisis y democracia, el ciudadano vilanoví contempla preocupado el curso de los acontecimientos en que se halla inmerso, la mayoría de los cuales son, por desgracia, de signo negativo.*”

Aquell any es registraven més de 3.000 aturats a la ciutat, dels quals un miler cercaven la primera ocupació. Un factor rellevant, que s'afegia als dèficits sanitaris i els problemes de contaminació ambiental.

Així, doncs, abans de les eleccions municipals encara hi hauria una nova convocatòria d'eleccions generals. Aquestes se celebrarien l'1 de març de 1979. Amb una participació del 74,6 % –prop de deu punts per sota respecte les primeres–, els comicis, a nivell local, foren guanyats altre cop pel PSC-PSOE, amb 7.965 vots (33,8%), seguit del PSUC, amb 4.304 vots (18,3%), la UCD, amb 3.814 vots (16,2%), Convergència i Unió, amb 3.124 vots (13,3%), ERC, amb 1.140 vots (4,8%) i altres formacions minoritàries. A nivell estatal les eleccions renovaren la victòria de la Unió de Centro Democrático i la consegüent reelecció d'Adolfo Suárez com a president del Govern.

Finalment, el 3 d'abril de 1979 – poques setmanes després de les anteriors –, es convocaven les primeres eleccions municipals democràtiques de després de la guerra.

Les setmanes prèvies protagonitzaren la primera campanya electoral en clau local i, entre molts altres actes, el 22 de març la Federació d'Associacions de Veïns organitzava un debat públic a la Biblioteca Balaguer.

Josep Piqué, darrer alcalde de l'etapa predemocràtica, es presentava a les eleccions encapçalant la llista de la UCD. Per aquesta raó delegà en Jaume Riba Vidal, que actuà com a alcalde en funcions fins a la constitució del nou ajuntament democràtic.

El 2 d'abril se celebrava el darrer Ple municipal abans de les eleccions, i un dels darrers acords fou donar el nom de Ca l'Escoda al carrer que enllaçava el carrer Sant Roc i el d'Agricultors. Els darrers edictes signats per Jaume Riba duïen la data del mateix dia de les eleccions.

A Vilanova i la Geltrú, la participació pujava a 21.267 votants (67,8%). Les formacions que aconseguiren representació municipal, les encapçalava el Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC), amb 8.112 vots (38,1%), seguit

del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), amb 4.688 vots (22,0%), la Unió de Centro Democrático (UCD), amb 3.379 vots (15,9%), Convergència i Unió (CIU), amb 3.010 vots (14,2%) i Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), amb 1.558 vots (7,3%).

Aquests resultats abocaren el següent repartiment de regidors: nou del PSC, cinc del PSUC, tres de la UCD, tres de CIU i un d'ERC. Més de quaranta anys després, els representants del poble elegits democràticament ocupaven els seients del saló de plens de la Casa de la Vila. La mateixa sala des d'on s'havia governat la ciutat durant el anys més foscos del Franquisme, i al mateix lloc on s'hi havien celebrat consells de guerra i judicis sumaríssims al final de la guerra.

Els vint-i-un regidors electes de la primera legislatura foren Jaume Casanovas, Jaume Bertran, Josep Vicenç, Francisco Criado, Assumpta Baig, Carolina Orriols, Joan Socias, Joan Toledano i Josep Blanes, pel PSC; Josep González, Joan Rodríguez, David Rubio, Núria Escuer i Félix Mateu, pel PSUC; Josep Piqué, Josep Lleó i Juan Martín, per la UCD; Esteve Orriols, Pelegrí Lloveras i Jesús Rodríguez, per CIU; i Joan Sala en representació d'ERC.

Jaume Casanovas i Escussol (Vilanova i la Geltrú, 1944), tècnic de la construcció, es convertiria en el primer alcalde de Vilanova i la Geltrú elegit democràticament després del Franquisme.

Sorprèn que, tractant-se d'unes eleccions de proximitat com eren les municipals, la participació va quedar per sota de les consultes anteriors de caràcter estatal. El que no sorprèn tant són els resultats finals de les diferents formacions, que reproduïen amb detall els resultats experimentats poques setmanes abans a les eleccions legislatives. Una correlació idèntica, malgrat tractar-se de dues consultes amb propòsits ben diferents, i que posava en evidència la solidesa de les fidelitats ideològiques.

En qualsevol cas, eren resultats que seguien el patró del que fins aleshores havia passat a Catalunya. La victòria inqüestionable del PSC situava a la Casa de la Vila una majoria de rostres coneguts que havien destacat en el món associatiu, cooperatiu, educatiu o sindical. Persones vinculades a entitats com l'Agrupació Excursionista Talaia, l'Escola Cossetània o la UGT, i que provenien principalment del Moviment Socialista de Catalunya i de moviments escoltes. Al grup del PSUC, s'hi trobaven vells i nous militants de la formació comunista. Alguns estaven vinculats familiarment a antics

Mítting del Partit Socialista Unificat de Catalunya – PSUC (1977)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

Celebració de la Diada de l'Onze de Setembre (1977)
(Arxiu Comarcal del Garraf. Fons fotogràfic municipal).

membres del sindicalisme i la resistència antifranquista, altres eren militants que en un o altre moment havien arribat a Vilanova per “activar” el partit. Els sectors més conservadors i tradicionals que havien col·laborat amb el Franquisme o, si més no, s’hi havia trobat relativament còmodes, s’havien fragmentat. Els uns apostarien per la Unió de Centro Democràtic, un producte reciclat que recollia bona part de la descomposició del règim i els seus supervivents, i, per altra banda, els sectors més catalanistes optaren per Convergència i Unió, una fórmula que, sota l’aparença de partit o coalició, representava un ampli moviment que, sota el paraigua del nacionalisme, aplegava adscripcions ideològiques ben diverses: liberals, conservadors, democratacristians, socialdemòcrates... Una amalgama que integrava des d’independentistes fins a fidels col·laboradors del Franquisme. Molts dels seus components també provenien del món associatiu. Finalment, Esquerra Republicana arribava molt condicionada pels obstacles de la seva legalització, pel pes de la Guerra Civil i per la dispersió de la seva base històrica, amb presència d’alguns republicans històrics i un gran component de nostàlgia.

Aquest mosaic de procedències, afinitats i ideologies definiria, a partir d’ara, el nou Ajuntament vilanoví. Però si alguna cosa quedava clara, és que hi havia molta feina a fer i, sobretot, una altra manera de fer-la.

Es tancava així una etapa que havia començat el 21 de gener de 1939 donant inici a la Vilanova del Franquisme. Ara, la ciutat emprenia un nou camí de debat, participació, pau... Democràcia!

Aquell estiu, arqueòlegs i aficionats continuaren excavant al jaciment ibèric d’Adarró, a tocar de Sant Gervasi. La importància de les troballes –actuals i pretèrites– evidenciava que podia tractar-se d’un assentament rellevant i estratègic. La ciutat tenia arrels ben fondes.

La Vilanova que avançava cap al futur es retrobava altre cop amb el seu passat. Cicles de creixement, decadència, llibertat, repressió, expansió, enconyiment..., que s’alternen en el llarg camí de la història.

S’havia acabat la Vilanova del Franquisme, la Vilanova de la dictadura, i calia continuar fent camí, ara en llibertat i democràcia.

Però això forma part d’una altra història.

10 FER MEMÒRIA (HISTÒRICA?)

PERDRE'S EN LA SEMÀNTICA

Es termes de *Memòria Històrica* o de *Memòria Democràtica* han esdevingut en els darrers anys tan populars com controvertits. L'adequació de la terminologia ha suposat un intens debat, especialment entre els historiadors, però també entre periodistes, politòlegs i altres professionals de les ciències socials. Mentrestant, aquells binomis han arrelat i han fet fortuna, i, malgrat les discrepàncies i les incomoditats, han aconseguit d'imposar-se entre l'opinió pública. L'essència del debat s'ha limitat a confrontar –o potser enfrontar– la dualitat d'història i memòria, com si d'un oximoron es tractés, pel risc de subvertir o suplantar la seva significació. I en aquest debat conceptual, a voltes s'han ignorat o banalitzat els continguts. Sembla evident que la història exigeix rigor i metodologia –diguem-li raó– mentre que la memòria és record –diguem-li sentiment.

Quan parlem de *memòria col·lectiva* ho fem en sentit metafòric, perquè, òbviament, la memòria és sempre individual i imperfecta. Si la memòria personal ja presenta dificultats de convergència amb la realitat, la col·lectiva resulta indefectiblement impossible.

Per tant, ni es vol substituir la història per la memòria, ni tampoc atorgar a aquesta la categoria d'història definitiva. I, encara menys, posar la història al servei de la memòria.

Per tant, i malgrat tot, fem ús del terme *Memòria Històrica* –així amb majúscules– perquè ha esdevingut un concepte en sí mateix, més que la combinació de dues paraules aparentment discordants o contraposades.

I si ens cal una definició, em convenç el que d'això en deia l'historiador nord-americà Edward Malefakis, tot i que accepta que es tracta d'un neologisme confús (Malefakis, 2006). Parlem de MH quan hi ha aspectes de record relativament proper que no s'han tancat de manera adequada i rigorosa. Fets que perviuen en la història i que resideixen en la memòria de les persones que, directament o indirectament, van patir-ho i no han rebut, encara, les respostes adequades. El cas de les fosses comunes seria, tal vegada, el cas més paradigmàtic. De com els vencedors van enterrar els seus morts amb honors i dignitat, i acceptaren que molts dels vençuts fossin abandonats en fosses comunes, sense cap consideració ni respecte. Una tremenda impotència que, en un país amb una estesa i profunda cultura de la mort, impedia tancar el procés de dol i normalitzar la vida adequadament.

Cal precisar que eren fets i situacions ignorades de manera voluntària i premeditada, perquè el marc polític no permetia altra cosa. Un context polític amb voluntat de tergiversació de la realitat i on, durant molt temps, no es va permetre d'historiar amb l'objectivitat exigible. Per això, durant bona part del Franquisme va haver-hi moltes memòries individuals orfes d'una història que oferís el relat alternatiu.

Paloma Aguilar ho esmentava així: “*Tras la Guerra Civil, España ha de enfrentarse a un panorama de memorias divididas. Buena parte de las memorias de los vencidos ya no residen en nuestro país, si no en el exilio, y los que permanecen están silenciados por la represión y la censura...*” (Aguilar, 2008).

Per això, hom parla també de *Memòria Democràtica* –tornem-hi amb els termes– perquè cal estudiar uns fets i un període segrestat per una dictadura que n'oferia una versió única i una interpretació interessada i que, a més, va amagar i destruir les fonts documentals que li van semblar. És aquí on ens alinearíem amb el concepte de “democratització de la història” que predicava l'historiador francès Pierre Nora.

Quaranta anys de Franquisme havien servit per destruir una determinada memòria de la República; després, arribada la transició, els mateixos gestors del règim van cuidar-se de destruir una determinada memòria del Franquisme.

MÉS VENJANÇA QUE PERDÓ

El Franquisme va dur a terme una persecució i depuració sistemàtica i calculada de l'adversari. Una pràctica que va començar el 18 de juliol del 36 i va durar fins al darrer minut del Franquisme, gràcies a un implacable sistema de repressió i adoctrinament amb tots els aparells de l'estat al servei d'aquesta causa. Repressió per pensar o per haver estat, més que pel que s'havia fet.

És evident que, com a totes les guerres, els vencedors van administrar la història dels fets i van imposar el seu relat. El conflicte no es va acabar, però, el darrer dia de guerra. Com s'ha dit sovint, en acabar el conflicte no va haver-hi perdó, sinó venjança. Hi ha encara molts episodis desconeguts, perquè, com hem dit, el Franquisme va ser liquidat pels mateixos

franquistes que van sobreviure al dictador i al mateix sistema. Franco i els seus mai van ser derrotats, i els seus hereus es van permetre de pilotar una transició tramposa que va perpetuar determinats comportaments. Manuel Fraga Iribarne, ministre de Franco, explicava anys després en una entrevista a *El Periódico*: “*Las ideas básicas manejadas en la Transición eran mías.*”

El Franquisme no admetia mitges tonalitats, o estaves amb ells, o contra ells. La guerra, la postguerra i la dictadura va generar por entre molta gent de, com a mínim, dues generacions. Por, inseguretat i altres complexos que no els van permetre de créixer i viure amb normalitat. Encara ara hi ha efectes subjacents. La psicosis de l'enfrontament continua present en moltes famílies, especialment en la generació dels que no van fer la guerra però en van viure les conseqüències. Com havia indicat Ucelay-Da Cal, la part dels recursos disponibles dedicats a l'alimentació en àmplies capes de la classe mitjana de Barcelona suposa una proporció molt elevada en comparació amb altres partides. Aquesta sobrevaloració social del contingut del rebost només pot ser un efecte del record col·lectiu de la guerra i la postguerra.

Hi ha moltes famílies que han crescut i viscut en la dualitat de “l'abans i el després de la guerra”. Una divisòria que ha marcat i condicionat les seves vides. Certament, les necessitats i amargors de la postguerra van fer que molta gent es refugiessin en la feina per escapar d'una determinada realitat que volien ignorar. Submergir-se en el treball per superar el dolor. Ho deia Vicenç Vives: “*Es catalans, com els alemanys, sabem refugiar-nos en la feina en el moment de les grans sotragades, quan s'ensorra l'edifici de les nostres il·lusions i anem esmaperduts topant per les cantonades de la Història*” (Vives, 1982).

Perquè, en contra del que s'havia dit i repetit sovint, la guerra i les seves conseqüències no s'havien oblidat. Tots i cadascun dels detalls viscuts restaven a la memòria dels seus protagonistes. No hi havia amnèsia ni oblit. La gent recordava perfectament. El que hi havia era por a recordar. Eren uns records terribles que no es podien socialitzar ni compartir. Els vençuts havien de dur en silenci els seus records mentre la memòria dels vencedors era objecte de culte i exaltació.

Una de les singularitats del Franquisme fou la de mantenir viva una determinada memòria que legitimava la seva existència. D'aquí l'obsessió a commemorar la “Liberación”, el 18 de juliol i altres esdeveniments de con-

notacions bèl·liques. Molt lluny del discurs reconciliador de convidar a l'oblit, a passar pàgina i a centrar-se en el futur.

Però més enllà dels grans titulars imposats pel règim, molta gent pensava en els seus morts, en els desapareguts en fosses comunes, en els que havien marxat a l'exili o havien estat assassinats, en aquells que eren a les presons o en camps de treball, en les delacions d'amics o parents, en les humiliacions dels vencedors, en les depuracions indiscriminades, en els que gestionaven un sistema corrupte de proveïments...

L'escriptor valencià Joan Garí parlava al setmanari *El temps* dels seus anys d'infant i adolescent quan el seu pare, en moments de mal humor, li etzibava: “*Un dia sabràs el que va passar. Quan tindràs edat, et contaré una cosa terrible*”. Es tractava, en definitiva, de l'empresonament i condemna del seu avi després de la guerra, un episodi que, com deia, “*va presidir la crua infància de mon pare*”.

I així va ser la vida de molta gent que, directament o indirectament, en van viure les conseqüències, i es feien preguntes que no podien compartir, i per les quals no podien esperar resposta. Interrogants sobre les delacions que els havien condemnat, de com els presoners de guerra es convertien en presoners polítics, del perquè de molts col·laboracionismes més interessats que no pas ideològics, del perquè d'algunes fortunes de postguerra, de les xarxes de corrupció i contraban, dels espolis públics i privats o dels perquè de tanta repressió i injustícia. Què se n'havia fet, del missatge de Franco?: “*Nada tiene que temer de la justicia aquél que no tenga las manos manchadas de sangre.*”

LA MEMÒRIA DE LA REPÚBLICA

S'ha insinuat que el Franquisme va negar l'existència de la República. Res més lluny. El Franquisme sempre va tenir molt d'interès a recordar que la República era l'origen de la Guerra Civil. Una correspondència que permetia legitimar el règim, que va fer fortuna i que va impregnar la societat. La *damnatio memoriae* respecte a la República es va limitar a uns determinats aspectes, òbviament, aquells que no interessaven perquè entraven en conflicte amb la doctrina franquista. Qüestions que van ser l'essència del Govern de la República i que, en paraules d'Ángeles Egido, representaven la seva “memòria positiva”. Una memòria positiva que havia de vincular

República amb democràcia –una etapa per modernitzar i democratitzar el país com no s’havia vist mai–, i que s’oposava a la “memòria negativa” que vinculava República amb Guerra Civil.

Per això, els episodis de violència, sectarisme i desori de l’etapa republicana van perviure en l’imaginari col·lectiu del Franquisme; mentre que bona part de l’obra de govern ha continuat, encara avui, essent una autèntica desconeguda. El primer argument donava sentit a una guerra –deien– inevitable i justificava la seva dictadura posterior. Una perversió que exigeix matisos i algunes preguntes.

La Guerra Civil era el darrer episodi de la Segona República, o esdevingué el primer acte de la dictadura franquista? Això és, el Franquisme comença el 18 de juliol de 1936 o ho fa l’1 d’abril de 1939? El mateix règim responia a aquesta pregunta quan acompanyava les dates del conflicte amb l’afegit de “III Año Triunfal”, en aquest cas corresponent a 1939.

I quan parlem de la República, de quina República parlem? De la que anava del 14 d’abril de 1931 a les eleccions de novembre de 1933? De la que anava de la proclamació del Govern reaccionari del 33 a la revolta d’octubre de 1934? De la que anava del 6 d’octubre del 34 a febrer de 1936? De la que anava del Front Popular –Front d’Esquerres a Catalunya– del febrer del 36 al 18 juliol del mateix any?...

Com hem dit, el Franquisme va lligar la República al record dels desgavells de la guerra, però també a la revolució d’octubre del 34 o a la persecució i els assassinats indiscriminats posteriors al 18 de juliol. Aquesta era la “seva” República, que s’havia de recordar i publicitar.

És evident que, amb aquests arguments, el Franquisme no va tenir cap interès a recordar la lluita contra l’analfabetisme, la construcció d’escoles, la formació de mestres, els intents de reforma agrària, la dignificació del paper de les dones, i tants altres aspectes de mèrit.

Contràriament, el règim franquista va perpetuar els privilegis de les oligarquies, d’una aristocràcia terratinent que va enfonsar els camperols en la misèria, va eradicar els drets laborals de la classe treballadora, va estimular el comportament galdós d’una part de l’església, va impulsar les depuracions i assassinats de molts mestres, va subordinar el paper de la dona a l’autoritat del marit i, en definitiva, va substituir un règim –metafòricament parlant– de mestres i intel·lectuals, per un altre de militars i capellans.

Franco i els seus representaven una idea d’Espanya anacrònica i ancorada en els valors de les guerres civils, l’imperialisme, els conflictes colonials, les insurreccions i els *pronunciamientos*, encara que molts d’aquests fossin de signe liberal.

La perversitat del plantejament va arrossegar molta gent de bona fe a col·laborar amb la dictadura franquista. Ells representaven “l’ordre i la disciplina”, contràriament a una República que assassinava pels carrers i era responsable d’una Guerra Civil.

Aquest era el raonament. Com si les atrocitats de la guerra només poguessin ser atribuïdes a un dels dos bàndols. Un cop iniciat el conflicte –Joan Sales ens recordava que no era banal el saber qui havia començat–, es van cometre barbaritats, excessos i arbitrietats en ambdós costats. Aquest va ser un dels pocs elements d’uniformització.

Així, doncs, Franco va guanyar per partida doble. Va guanyar la guerra i, alhora, va saber imposar en el subconscient de la població l’associació directa de República amb Guerra Civil i desordre. Una transgressió històrica molt eficaç, que ens va amagar la República dels Francesc Macià, Pere Mestres, Amadeu Hurtado, Joan Ventosa i Roig, Antoni Escofet, Ricard Mestres i tants altres vilanovins. Gent de pau amb ideals justos que volien un país millor.

Cal ser honestos i acceptar que la República va cometre moltes errades, abans i després del 18 de juliol. Però cal acceptar que també es van cometre moltes errades durant l’etapa de la transició –qualificada de modèlica, però tacada de sang pels assassinats i segrestos d’ETA, GRAPO i diversos grups d’extrema dreta– i farcida de persecucions, expulsions, agressions policials, vagues salvatges i un cert terrorisme d’Estat. Ningú –o molt pocs– va plantejar-se la necessitat d’un nou cop d’Estat i avortar novament la democràcia.

Tornant a la República, hi ha retòriques que s’han imposat fins ara. N’hi ha una que em fascina especialment i que, al meu entendre, exemplifica el funcionament dels relats i les memòries selectives, quan no tendencioses. Pràcticament tothom estaria d’acord a correlacionar la figura del president Francesc Macià amb la idea de “memòria positiva de la República”. L’Avi, una persona estimada i venerada, president de la Generalitat amb una trajectòria èpica indiscutible. Aquesta és la memòria que ha perviscut. Ningú

el recorda com un militar lleial a Alfons XIII, contrari als moviments independentistes cubans, que es beneficià d'algunes influències per afavorir la seva condició de terratinent, el de la desfeta de Prats de Molló, el de la renúncia a la República Catalana del 17 d'abril del 31... Tant se val, ni res ni ningú podrà eclipsar la seva memòria positiva. En sentit contrari, hom atribueix a Companys una determinada "memòria negativa de la República". El fracàs de la revolta del sis d'octubre, la connivència amb sectors anarquistes, la coresponsabilitat en la Guerra Civil, la incapacitat per neutralitzar els "incontrolats"... Encara ara, la seva figura és disseccionada minuciosament, escarnida i caricaturitzada. Un personatge només redimit en la seva mort. S'ignora la seva tasca d'advocat defensor de líders sindicals, l'ascendent sobre determinats grups llibertaris, la seva protecció dels "catalans de Gènova", en fer que gent de dretes i d'església poguessin abandonar el país després del 18 de juliol... Tant se val, res d'això no ha servit per rehabilitar la seva figura a ulls de molta gent.

Es tracta d'un exemple que exigiria matisos i detalls, però que delata una impressió generalitzada.

NO ERA COSA DE DOS

El Franquisme sempre va pretendre uniformitzar els seus opositors. Com hem dit, amb mi, o contra mi. La línia divisòria era únicament entre bons i dolents. Els dolents eren els responsables d'una Guerra Civil, els que mataren monges i capellans, i els que assassinaven impunement a les cunetes o a les parets del cementiri... Els dolents no tenien ideologia, eren els enemics de l'Espanya immortal.

Però al bàndol republicà el mosaic ideològic era divers i poc procliu a les convergències. Els objectius podien ser ben diferents: els que defensaven la República i els seus valors, els que lluitaven pel comunisme internacionalista, els que volien instaurar un règim marxista no stalinista, els que maldaven per la independència de Catalunya, els que únicament defensaven la democràcia, o els que, senzillament, es van trobar en el cantó equivoccat de la geografia. Això sí, tots lluitaven per la llibertat i la democràcia, valors no compartits pel bàndol franquista. Però en aquest bàndol tampoc hi havia uniformitat. En acabar la guerra, s'enfrontaren sense vergonya: *excombatientes*, falangistes –*camisas viejas* contra *camisas nuevas* i viceversa– carlis-

tes, monàrquics, catòlics, tradicionalistes i altres grupuscles que optaven a la seva quota de protagonisme.

S'ha volgut reduir tot a dos bàndols compactes i uniformes que volien enfrontar-se fins a la mort per defensar dos models de societat o de país. Altres ho han fet extensiu a una tercera part, majoritària: els que no volien la guerra i acabaren perseguits pels uns i pels altres –vegeu *La Tercera Catalunya*, d'Arnau González Vilalta. També en aquest sentit s'ha manifestat Paul Preston.

Però, la cosa encara era més complexa. Hi hagué guerres dins la guerra, com els Fets de Maig de 1937 o les maniobres de la Generalitat al marge del govern de la República. Hi hagué enfrontaments directes entre els separatistes d'Estat Català i els anarquistes de la FAI, o entre els militants del PSUC i els del POUM, o...

Tot plegat invalida l'argument franquista de reduir-ho a un enfrontament de bons i dolents.

La majoria dels que lluitaren al costat de la República eren gent de pau que s'oposaven als actes de violència indiscriminada. Gent d'ideologies diferents que protegiren i ajudaren a fugir gent d'església que corrien perill, o que s'oposaren als actes de brutalitat contra les persones i contra el patrimoni. Després del 18 de juliol del 36 – fruit del cop d'estat d'una part dels militars –, es feren salvatjades a un i altre bàndol. Els excessos dels uns s'acabaren o minoraren el maig del 37, quan la Generalitat recuperà plenament el control del poder. Les barbaritats dels altres durarien quaranta anys.

COL·LABORACIONISME FORÇAT?

És evident que el Franquisme exigí des del primer moment de col·laboradors necessaris per desenvolupar-se i subsistir en el temps. Em refereixo, òbviament, al Franquisme sociològic que va arrelar en els territoris inicialment favorables a la República. De bon començament els suports es limitaren a les fidelitats ideològiques irreductibles –més aviat poques– que calgué ampliar a cercles "no hostils" de simpatitzants conjunturals poc adictes als valors republicans. Passat el primer Franquisme –i especialment superat el final de la Segona Guerra Mundial–, el règim adoptà un estat de

“normalitat” alimentat per molts silencis i pocs reconeixements. Ràpidament, bona part de la ciutadania s’adaptà a les estructures i funcionament d’una dictadura que molts no percebien com a tal, o ho volien ignorar. Recordem que, en l’imaginari col·lectiu, l’alternativa era una República convulsa, insegura i violenta que havia desembocat en una guerra civil. La resposta davant d’aquell col·laboracionisme – ja convertit en estructural – és que algú havia de fer-ho.

Molts dels col·laboradors del Franquisme, arribistes indignats pels desoris de la República, ja s’havien incomodat amb la proclamació de la República del 14 d’abril, amb la popularitat creixent de Francesc Macià o amb la victòria del Front d’Esquerres. Però la violència anterior i posterior al 18 de juliol i la mateixa guerra justificaven plenament el prendre posició, excuses que facilitaven un alineament que, ben segur, era més ideològic que conjuntural. Cal recordar que molts dels col·laboracionistes de primera hora ja havien fet costat a la dictadura de Primo de Rivera.

A qui no li calien excuses, i ho reconeixia sense embuts, era a Serrano Suñer, cunyat del dictador que recordava: “*La República había provocado la guerra civil que era la prueba de su fracaso y la razón de su caducidad [...]. La violencia, los excesos, la enfermedad de la democracia parlamentaria, hicieron evidente – y no sólo en España – la necesidad de su corrección.*” (Serrano, 2011).

Es a dir, a la violència i els excessos hi afegia “*la enfermedad de la democracia parlamentaria*”. Ai las!, ja som al cap del carrer!

L’instint de supervivència i la voluntat de viure amb les màximes quotes de normalitat van fer que hom s’adaptés ben aviat als principis i al full de ruta del Franquisme. Els aparells repressors de l’Estat ja es cuidarien de fer memòria als més “inadaptats”.

Hi va contribuir el marc internacional, que advertia de l’amenaça comunista i, posteriorment, un escenari econòmic favorable, que va oferir prosperitat i oportunitats laborals fins aleshores impensables.

Tant se val que les presons estiguessin plenes de gent inculpada pels seus ideals, o que el sistema repressor continués torturant i matant, o que es mantinguessin famílies dividides perquè molts exiliats no podien tornar malgrat no tenir delictes de sang, o que molts haguessin perdut la seva feina i estiguessin estigmatitzats per “rojos”.

Qui més qui menys es va acostumar a viure en un règim de manca de llibertats individuals i col·lectives. Un viure subjugat –encara que no se n’adonessin– a les regles del joc de l’aparell d’una dictadura. Una dictadura que controlava els canals d’informació i, com a tal, pervertia, manipulava i enganyava.

L’adaptació a la dictadura va activar moltes coresponsabilitats, per acció, o per omissió. Moure’s tenia un preu; no fer-ho, també. Es feien vigents les paraules del pastor protestant alemany Martin Niemöller, que declamava: “*Quan els nazis van venir a buscar els comunistes, vaig guardar silenci perquè jo no era comunista*”. Això mateix ho feia extensiu a socialistes, sindicalistes o jueus, per cloure: “*Quan van venir per mi, ja no quedava ningú que pogués protestar*”.

Molts dels factors exposats per l’Espanya de Franco tenen una correspondència directa amb l’Alemanya de Hitler. Aquest s’esforçà en magnificar els desgavells i el desori de la República de Weimar –amb un desplegament cultural i artístic sense precedents–, tocada també per un context econòmic desfavorable derivat de la Gran Depressió de 1929. Com Franco, Hitler tingué l’obsessió de fer conivire la dictadura –i la repressió– amb un necessari i imprescindible suport de la ciutadania. Ho explicitava el text de Robert Gellately en la seva traducció castellana *No sólo Hitler. La Alemania nazi entre la coacción y el consenso*. Consentiment i coerció es combinaren de manera adequada. Ambdós dictadors sabien que no podrien subsistir únicament amb el terror.

El tòpic parla d’“*els feliços anys vint*”, malgrat viure sota la dictadura de Primo de Rivera. Una expressió que es va reproduir amb l’expressió “*els feliços seixanta*”, malgrat el pes feixuc de la dictadura franquista.

Adaptar-se i viure. El rosari de justificacions és immens. Es poden comparar el nazisme i el Franquisme? Hi ha gaire diferència a morir en una cambra de gas al camp d’extermini d’Auschwitz, o morir condemnat a treballs forçats al Valle de los Caídos? Hi havia voluntat d’extermini en el segon cas?

A l’Espanya de Franco, els uns van col·laborar, per convicció o per bona fe; altres es van resignar, per instint o neutralitzats pel règim; i altres es van oposar i van lluitar. Uns pocs van lluitar des del primer dia i molts d’altres s’hi van incorporar més endavant. Als anys cinquanta i seixanta, fills i filles dels que combateren –molts d’ells immigrants o desplaçats d’altres territo-

ris de l'Estat— van posar les bases de les primeres organitzacions clandestines. Gent de l'exterior i de l'interior que es mobilitzaren per impedir la perpetuïtat del Franquisme sense Franco. La realitat és que el dictador va morir al llit, i els seus hereus van poder administrar el llegat del Franquisme i es cuidaren de fer una entrada triomfal a la democràcia.

I DE LA RECONCILIACIÓ, QUÈ?

Els mateixos franquistes reciclats que s'apuntaren ràpidament a la democràcia parlamentària discursajaren des del primer dia a favor de la reconciliació entre vencedors i vençuts. Un discurs trampós que no s'havia practicat en els quaranta anys de dictadura perquè, com indicava molt bé Esther Tusquets, els uns havien guanyat i altres havien perdut. I els primers bé que es cuidarien de recordar-ho constantment als altres. No va haver-hi reconciliació perquè els vencedors mai la van voler i a tothora van recordar als seus contrincants la seva condició de perdedors i perseguits. Més enllà de discursos ensucrats, les dues Espanyes no van cicatritzar mai, i em temo que encara no ho han fet. Els vençuts havien mort a la guerra o assassinats, eren a l'exili, a les presons o fent una vida pseudovigilada, amb poques ganes de compromisos i lluites delicades.

Ara, la reconciliació ja no és possible, perquè aquells que s'enfrontaren directament en un o altre bàndol ja no hi son. Òbviament, avui els fills, i els fills dels seus fills, no tenen cap responsabilitat en les decisions, accions i omissions dels pares i avis. Era necessari passar pàgina i pensar en el futur.

Però aquest exercici no s'aplica als historiadors, que tenen feina a fer. Les fornades d'historiadors més joves es fan les preguntes que no van gosar fer-se les generacions anteriors —altra feina tenien— i es dibuixa un pont d'interacció impossible entre avis i néts o besnéts. Estudiar, historiar, investigar..., per entendre. Com diu Ricard Vinyes, és aleshores quan *“la memoria pública comenzaba a ser asaltada. No era un tema de olvido, era de transmisión”*. (Vinyes, 2011.)

A part d'haver de destruir una determinada memòria del Franquisme, calia destruir també una determinada memòria de la transició, que va imposar nous filtres. Transició democràtica o transició franquista? Marta Rovira aposta per aquesta darrera opció. No podia ser d'altra manera, d'acord amb l'argument defensat: *“La transformació del Franquisme en un sistema*

democràtic es va fer sense qüestionar els abusos del règim anterior, sense sotmetre'l a judici, com sí que ha passat amb altres règims dictatorials abans i després. Un dels fets que donen compte de forma emblemàtica de com es va produir la Transició és que, a diferència d'altres transicions a la democràcia, en el cas espanyol els amnistiats no van ser els implicats en la dictadura, sinó els que la combatien” (Rovira, 2014).

En quin moment va acabar la transició política? No hi ha una opinió comuna i les respostes són ben diverses. Em quedo amb l'octubre de 1982, quan la victòria del PSOE a les eleccions generals. Aquell era, probablement, l'escenari polític més proper al que s'havia extingit amb la República. Es tancava el cercle..., o gairebé! Havien passat cinquanta anys.

Quina voluntat de reconciliació va haver-hi quan, any rere any —a Vilanova fins al darrer moment— se celebrava el “Día de la Liberación”? El Franquisme mai va renunciar al referent d'una guerra que havien guanyat. Perquè l'altra opció al règim era la guerra, el llegat de la República —d'acord al discurs pervers de la dictadura— enfront del seu “Nuevo Estado”, la bonhomiosa alternativa franquista. Tot era preferible abans que una altra guerra i, per això, el “Día de la Liberación” era moment d'obligada reflexió i hora d'expiar qualsevol altre mal pensament. No s'invocaven les misèries de la postguerra, ni les restriccions energètiques o alimentàries, ni el règim autàrquic que va retardar la recuperació, ni molt menys la manca de llibertats individuals i col·lectives, ni els exiliats, depurats o represaliats en general, ni tantes altres coses... El “Día de la Liberación” esdevenia el gran acte de reconciliació entre el Franquisme i els franquistes i, alhora, una oportunitat de contrició per als més discsols. Aquestes foren les úniques mostres de reconciliació que va oferir el Franquisme. Una ofrena que només buscava agraïment i lleialtat.

EPÍLEG

Després del capítol precedent no em caldria afegir-hi gaire cosa més. Soc conscient dels riscos que comporta una crònica de síntesi com aquesta. El relat històric exigeix sempre de matisos, de precisions i de comentaris al marge –de prudència, en definitiva–, lluny de constatacions categòriques. Ho exigeix, i, si em permeteu, fins i tot ho imposa quan hi ha factors de proximitat. El Franquisme com a règim va acabar fa molts anys; dels seus efectes, no n'estic segur. Fou un període dilatat en temps i fets, com tants d'altres; però les circumstàncies esdevenien “especials”, en un entorn de democràcies a l'Europa de la postguerra. Una etapa irregular en el to i les gesticulacions que, a voltes, calia llegir en clau de context internacional. Que es podia percebre en termes d'aparent “normalitat”, o interpretar-se en sentit totalment contrari. Depèn del moment, de l'interlocutor o del focus d'atenció.

En qualsevol cas, parlem d'una realitat plena d'arestes que mereixerien més precisió i detall. Probablement, tampoc ens posaríem d'acord en les prioritats, en allò que era substancial o en allò que només era circumstancial, o ens ho semblava. Els uns posarien èmfasi en aspectes de la política municipal, altres farien prevaldre aspectes socials o econòmics, hi ha qui donaria més protagonisme a la resistència antifranquista i d'altres es limitarien a intentar retratar una quotidianitat com qualsevol altra.

El Franquisme no fou, precisament, un període neutre o asèptic. De fet, poques etapes històriques ho són. Com tampoc ho són les interpretacions històriques o historiogràfiques.

El Franquisme fou un règim violent nascut de la violència. Violència és un directori militar, la repressió generalitzada, la persecució ideològica, la censura, la prohibició de l'idioma, atemptar contra els drets laborals, el menyspreu cap al paper de les dones i, en definitiva, la limitació de molts drets fonamentals, individuals i col·lectius.

Ens diran que aquests efectes s'esvaeixen a nivell local. Ens repetiran que es va fer molta feina des dels ajuntaments. Només faltaria! En prop de quaranta anys de govern hi ha temps per fer moltes coses. Però no podem oblidar el marc d'actuació. Sense un règim de plena llibertat, sense participació de la gent, sense alternatives de gestió, sense una fiscalització de les decisions i les accions, sense oposició, sense...

Massa omissions. La construcció d'una ciutat o d'un país és una obra col·lectiva i participativa, amb debat, intercanvi, transparència i alternança.

El Franquisme va néixer d'una guerra. D'una guerra que la majoria no volien. Una majoria que volia viure en pau; però també una majoria que hauria volgut viure amb més llibertat. Una majoria que, malgrat tot, s'hi va adaptar, amb el regust i el convenciment callat de l' "heu vençut, però no heu convençut", que va proclamar Unamuno.

Tot plegat condiciona un país i la seva gent, la manera de ser i la manera de fer. També totes aquelles actuacions que es van fer a nivell local estaven condicionades per aquest llast, per aquestes servituds en origen.

En aquesta crònica calia fer llista dels esdeveniments més remarcables a nivell local, posar-hi data i, si cal, inserir-les en un context més ampli. Però també calia posar nom i cognoms als protagonistes de la nostra història.

He revisat tots i cadascun dels qualificatius i dels adjectius utilitzats. He analitzat les valoracions obligadament subjectives que he abocat en el text. I així les he deixat, conscient que en alguns casos poden ofendre per excés i en altres molestar per defecte. En cap cas buscava el consens. No es pot fer content a tothom, i en el marc històric que ens ocupa, encara menys.

Com advertia al començament, aquest text pot servir de guió per a treballs posteriors. Investigacions de futur que aprofundeixin en molts dels aspectes tractats. Treballs que avui ja es duen a terme per part d'historiadors d'una altra generació, amb una perspectiva diferent i sense estar mediatitzats per les circumstàncies ni per les divisòries d'un "abans i després de la guerra". Perquè, ho vulgueu o no, jo també soc un subproducte del Franquisme.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

ABELLA, Rafael. *La vida cotidiana bajo el régimen de Franco*. Madrid. Ediciones Temas de Hoy, 1996.

AGUILAR, Paloma. *Políticas de la Memoria y Memorias de la Política. El caso español en perspectiva comparada*. Alianza Editorial. Madrid, 2008.

ANGUERA, A.; FERRER, A. *Llibre dels gegants i demés entremesos populars de Vilanova i la Geltrú*. Ed. Joan Rius Vila. Biblioteca d'estudis vilanovins i de la seva comarca. Vilanova i la Geltrú, 1964.

ANGUERA, Xavier. "La taula dels savis", a *Llibre dels gegants i demés entremesos populars de Vilanova i la Geltrú*. Joan Rius Vila, Editor. 1964. Reedició facsímil Ajuntament de Vilanova i la Geltrú i El Cep i la Nansa, 2008.

ARNABAT, Ramon. "S'acaba la guerra, però no arriba la pau", a Arnabat, Ramon (dir.); *La Repressió franquista al Garraf*. Cossetània Edicions, 2013.

ARNABAT, Ramon. "La Causa General", a Arnabat, Ramon (dir.); *La Repressió franquista al Garraf*. Cossetània Edicions, 2013.

ARNABAT, Ramon. "Els judicis militars", a Arnabat, Ramon (dir.); *La Repressió franquista al Garraf*. Cossetània Edicions, 2013.

AUB, Max. *La verdadera historia de la muerte de Francisco Franco*. Editorial Cuadernos del Vigía. Granada, 2014.

BALDRIC, Manuel; PERPIÑA, Antonio. *Análisis de Villanueva y Geltrú*. Instituto de Estudios de Administración Local. Seminario de Urbanismo. Madrid, 1954.

BARBACIL, Judith. *Tardes de cinema. La memòria del futur*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 2011.

BELASCOAIN, Ricard. *El Carnaval... com a pretext*. Comissió de Cultura. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 1987.

CANALES, Antonio Francisco. "Aproximació a l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú sota el Franquisme: 1939-1969", a *Primera Edició*. Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer, nº5, desembre de 1989.

CANALES, Antonio Francisco. *Passatgers de la mateixa barca. La dreta de Vilanova i la Geltrú (1903-1979)*. Ajuntament d'Alguaire, Patronat Municipal Josep Lladonosa i Diputació de Lleida, 1993.

CANALES, Antonio Francisco. *La Festa Major de Vilanova al segle XX*. Ed. Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú, 1995.

CANALES, Antonio Francisco. *Las otras derechas. Derechas y poder local en el País Vasco y Cataluña en el siglo XX*. Ed. Marcial Pons. Madrid, 2006.

CAPDEVILA, X.; BROTONS, X.; MAÑÉ, A. *Vilanova bordegassa. Crònica d'un quart de segle*. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 1997.

CARBONELL, Jaume. "La guerra civil a la fàbrica Pirelli", a *Diari de Vilanova*, 20 de novembre de 1992.

CARBONELL, Jaume. *Diari de Vilanova (1850-2000)*. Edicions del Garraf. Vilanova i la Geltrú, 2000.

CLAVER, Manuel. *Testimonis. PSUC de Vilanova i la Geltrú*. Iniciativa per Catalunya-Verds. Vilanova i la Geltrú, 2011.

DD.AA. *Una experiència cooperativa als anys 50 a Vilanova i la Geltrú*. Fundació Ventosa i Roig. Vilanova i la Geltrú, 1992.

- DD. AA. *Fets memorables a l'Escola de Vilanova i el seu entorn: 1945-1995, 50 anys de la recuperació dels ensenyaments tècnics*. Universitat Politècnica de Catalunya, 1995.
- DD.AA. *Pinzellades de les activitats físiques i esportives a Vilanova i la Geltrú. Crònica d'un segle*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 2007.
- DD.AA. *L'excursionisme a Vilanova i la Geltrú. Lagrupació excursionista Talaia. Cinquanta anys de continuïtat 1955-2005*. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 2007.
- FARRE, Ramon; MORAL, Sixte. *Malgrat tot avançàvem*. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 1981.
- GARCIA, Xavier. *Vilanova i la Geltrú i el seu gran carnaval*. Editorial Pòrtic. Barcelona, 1972.
- GARCIA, Xavier. *Radio Vilanova. Ressó del país. Testimoni d'un Temps*. Edita Societat Gran Penya. Vilanova i la Geltrú, 1982.
- GARCIA, Xavier; OLIVE, Àngel. *La Secció Folklorica de Vilanova i la Geltrú*. Vilanova i la Geltrú, 1985.
- GONZÁLEZ, Miguel Àngel. *Memòria d'una lluita. Les Comissions Obreres de Vilanova i la Geltrú (1967-1978)*. Comissions Obres. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 2008.
- GUTIERREZ, Pepe. *Elogio de la militancia. La historia de Joan Rodríguez, comunista del PSUC*. El Viejo Topo, 2004.
- HUERTAS, Josep Maria. *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1840-1975)*. L'Avenç. Col.Clio. Barcelona, 1994.
- LLEÓ, Anna (coord.). *L'Abans. Vilanova i la Geltrú. Recull gràfic (1873-1965)*. Efadós, 2000.
- LÓPEZ, Carles. *La conquesta de Catalunya. Diari d'operacions de l'exèrcit de Franco*. Editorial Base. Barcelona, 2012.
- MALEFAKIS, Edward. "Perspectivas històriques y teòriques de la guerra"; a Malefakis, E. (dir). *La Guerra Civil Española*. Taurus. Madrid, 2006.
- MALEFAKIS, Edward. "Reflexiones sobre la Republica. Los orígenes de la guerra civil y la memòria històrica"; a Malefakis, E. (dir); *La Guerra Civil Española*. Taurus. Madrid, 2006.
- MARÍN, Laura. *Tacó. Amb mirada pròpia. na història de moltes lluites. I la lluita per construir la nostra història*. Ajuntament de Vilanova. Vilanova i la Geltrú. 2014.
- MARÍN, Martí. *Els ajuntaments franquistes a Catalunya. Política i administració municipal, 1938-1979*. Pagès Editors. Lleida, 2000.
- MARÍN, Martí. *Història del Franquisme a Catalunya*. Eumo Editorial i Pagès Editors. Lleida, 2006.
- MARTÍ, Rosa Maria. "Empreses i habitatge obrer a Vilanova i la Geltrú"; a Dorel-Ferré, G. (dir.); *Habitatge obrer i colònies industrials a la península ibèrica*. Publicacions del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, 2008.
- MOLINERO, Carme; YSAS, Pere. *Patria, Justicia y Pan. Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya (1939-1951)*. Edicions La Magrana, 1985.
- MORAL, Sixte. "1950-1980. Trenta anys de premsa a Vilanova; assaig cronològic"; a *Butlletí del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer*. Vilanova i la Geltrú, 1981.
- MORAL, Sixte. *La premsa en català a Vilanova i la Geltrú*. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilanova i la Geltrú, 1985.
- MORENO, C.; PARRILLAS, I.; RAMON, J. *El teatre a Vilanova (1937-1985)*. Comissió de cultura popular. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 1986.
- PUIG ROVIRA, Francesc X. "Transformació de Vilanova en el segle XX"; a *Programa de la Festa Major*. Vilanova i la Geltrú, 1977.
- PUIG ROVIRA, Francesc X. "Manuel Navarro Carreras, alcalde de Vilanova (1943-1946). Canvis polítics fa 50 anys"; a *Miscel·lània Penedesenca 1994*. Vol. XX. Institut d'Estudis Penedesencs. Sant Sadurn d'Anoia, 1995.
- PUIG ROVIRA, Francesc X. "Santiago Díaz Moyano, primer alcalde de Vilanova del Franquisme (1939-1940)"; a *Miscel·lània Penedesenca 1995*. Vol. XXIII. Institut d'Estudis Penedesencs. Sant Sadurn d'Anoia, 1998.
- PUIG ROVIRA, Francesc X. "Funcionaris a la història contemporània de Vilanova"; a *Miscel·lània Penedesenca 1997*. Vol. XXVI. Institut d'Estudis Penedesencs. Sant Sadurn d'Anoia, 2001.
- PUIG ROVIRA, Francesc X. *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 2003.
- PUIG ROVIRA; Francesc X. *Vilanova i la Geltrú 1936-1939. Guerra civil, revolució i ordre social*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005.
- PUIG ROVIRA, Francesc X. (coord.) *El Celler de Viticultors de Vilanova i la Geltrú (1962-2012). Dels antecedents remots a l'actualitat*. Celler de Viticultors. Vilanova i la Geltrú, 2012.
- RÀFOLS, Josep Maria. *Sis alcaldes de Vilanova: la casa de la vila de 1946-1997*. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 1997.
- RODRÍGUEZ, Cèsar. "Ricard Rossell i la Germanor Vilanovina"; a *Reembres*, nº17. Vilanova i la Geltrú, 1998.
- RODRÍGUEZ, Joan. *Vilanova i la Geltrú i la comarca del Garraf en el context de l'Assemblea de Catalunya*. Fundació Ramon Trias Fargas. Barcelona, 2006.
- ROVIRA, Marta. *La Transició franquista. Un exercici d'apropiació de la història*. Pòrtic. Barcelona, 2014.
- SERRANO, Ramon. *Entre Hendaya y Gibraltar*. Editorial Planeta. Barcelona, 2011.
- SOLER, Joan. *Bases per a una història cultural vilanovina (1945-1980)*. Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer. Vilanova i la Geltrú, 1980.
- TUBAU, Albert. *Un segle de Carnaval (1900-2000). Misèries i pocsoltades*. Federació d'Associacions pel Carnaval. Vilanova i la Geltrú, 2000.

- TUBAU, Albert. *100 anys de l'Escola d'Enginyeria de Vilanova i la Geltrú*. Escola Universitària Politècnica de Vilanova i la Geltrú. Universitat Politècnica de Catalunya. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú, 2001.
- TUBAU, Albert. *Vilanova i la Geltrú i el rept de l'aigua. De l'Aigua Vella (1881) a l'aigua d'Abdera (1998)*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 2002.
- TUBAU, Albert. *Dels 75 als 150 anys de La Unió Vilanovina (1936-2011)*. La Unió Vilanovina. Vilanova i la Geltrú, 2011.
- VARO, Nàdia. "L'acció del Tribunal de Orden Público al Penedès", a Arnabat, Ramon (dir.); *La Repressió franquista al Garraf*. Cossetània Edicions, 2013.
- VICENÇ, Jaume. *Notícia de Catalunya*. Editorial Destino, 1982.
- VINYES, Ricard. *Asalto a la memoria. Impunidades y reconciliaciones, símbolos y éticas*. Los libros del lince. Barcelona, 2011.
- VIRELLA, Albert. *Vilanova i la Geltrú. Imatges de la ciutat i de la comarca*. Edita Joan Rius i Vila. Vilanova i la Geltrú, 1949.
- VIRELLA, Albert. "Josep Ferrer i Aymar i la Unitat Vilanovina a l'exili", a *Revista Foment*, nº42. Vilanova i la Geltrú, 1985.
- VIRELLA, Guisla. "Unitat Vilanovina a l'exili", a *Els joves i la Segona República i la Guerra Civil al Penedès*. Institut d'Estudis Penedesencs, 2008.

